

KOMUNIKIMI DHE MEDIA

Njerëzit në shoqërinë bashkëkohore komunikojnë në mënyra të ndryshme: nëpër shtëpi dhe në vende publike, me telefon, me internet, nëpër shkolla, koncerte, takime publike, duke i dëgjuar apo lexuar mediat etj. Në vendet e mëdha dhe teknologjikisht të avancuara, shumica e popullatës komunikon me bashkëqytetarët përmes medias, që sigurojnë njëfarë afërsie. Në nivel personal, media mundëson një afrim me qeniet e tjera dhe një solidaritet, por, mund të nxisë edhe zemërim, frikë, stres dhe izolim nga bota e jashtme, varësisht nga informatat apo dezinformatat që i ofron.

Në nivel politik, mediat kanë vend qendror për zbatimin e demokracisë. Është esenciale që popullata të ketë informacione në mënyrë që të bëjë zgjedhjet e caktuara politike dhe të marrë pjesë në jetën qytetare. Pjesëmarrja publike e qytetarëve e krijon hapësirën publike, e cila funksionon më efektshëm në shoqëritë ku është e pavarur nga shteti dhe nga forcat ekonomike të shoqërisë.

Mediat nuk janë instrumente të vetme të sferës publike. Bibliotekat, shkollat, institucionet fetare dhe shoqatat e ndryshme janë shembuj të hapësirës publike ku qytetarët takohen dhe diskutojnë. Nëse media nuk ofron hapësirë demokratike publike, njerëzit do të jenë të padijshëm, të politizuar, demagogjia do të lulëzojë dhe një elitë e vogël do ta kontrollojë vendim-marrjen.

KOMUNIKIMI DHE MEDIAT

Bota modern është në varësi të komunikimit ose të ndërveprimit të vazhdueshëm midis njerëzve tepër të veçuar nga njëri tjetri. Në qoftë se nuk do të ishim kaq të varur nga komunikimi në distancë, shkollimi masiv ose do të ishte i panevojshëm ose i pamundur. Sot jetojmë në një botë, ku mësojmë për ngjarje të cilat kanë ndodhur me mijëra kilometra larg- komunikimi elektronik e bën një informim të tillë po thuajse të menjëhershëm. Ndryshimet në përhapjen dhe në teknologjitë e informacionit janë po aq pjesë e zhvillimit të shoqërive modern sa edhe aspekti i

prodhimit industrial (Kern, 1983). Në shekullin e 20 transporti i shpejtë dhe komunikimi elektronik kanë intensifikuar shumë shpërndarjen botërore të informacionit. Ideali klasik i medias është që të jetë një kanal që përcjell informacione dhe mendime. Mediat përcjellin informacione për ngjarje dhe faqe nga jeta shoqërisë, njëkohësisht janë një hialk lidhëse midis grupeve të ndryshme si, për shembull midis zgjedhësve dhe politikanëve. Zgjedhësit shkruajnë artikuj, intervistohen, anketohen etj ndërsa politikanët bëjnë propozime dhe karakterizojnë mendime kundërshtare. Në shikojmë se mediat nuk janë vetëm përcjellëse, por edhe një arenë shkëmbimi mendimesh, një forum ku debatet dhe konfliktet dalin në duplej.

KOMUNIKIMET MASIVE

Mass media- Janë mjete të komunikimit në përmasa të mëdha nganjëherë cituar edhe me termin anglisht, *mass media* ose thjeshtë *media*. Janë mjetet nëpërmjet të cilëve bëhet e mundur shpërndarja e diturisë drejt një pluraliteti marrësish ose shfrytëzuesish (populli = massa) informacioni pa dallim.

Shprehja rrjedh nga bashkimi i termit Anglez mass me fjalën latine medium, shumë *media*. Qoftë "medium" si dhe "media" asimilohen më se miri edhe ne gjuhën shqipe. *Medium* u zgjodh për shkak se gjuha angleze nuk zotëron një term me kuptim të dyfishtë të fjalës "mjet" (si vegël) diçka (në këtë rast) ndërmjet autorit të mesazhit dhe marrësit. Mass media- gazetata, revistat, kinemaja, internet dhe televizioni shpesh herë janë lidhur me argëtimin dhe prandaj janë konsideruar si të skajshme për shumicën e jetës së njerëzve. Komunikimet massive futen në shumë aspekte të veprimtarive tona sociale. Për shembull, transaksionet monetare tani kryesisht mbështeten në shkëmbimin e informacionit të ruajtur në kompjuter. Një llogari bankare nuk është një grumbull bankënotash të ruajtura në një kasatrofë, por një seri numrash të shtypura në një fletë llogarie dhe të rezervuara në kompjuter. Cili do që përdorë kartel kredie është i lidhur me një sistem shumë kompleks të informacionit të ruajtura dhe të transmetuara në mënyrë

elektronike. Madje mediat çlodhëse si gazetat dhe televizioni ndikojnë shumë në jetën tonë. Dhe kjo jo se ata ndikojnë në qëndrimet tona në mënyrë specifike, por sepse ata janë mjetë për sigurimin e dijeve nga të cilat varen shumë veprime sociale. Të votuarit në zgjedhjet nacionale për shembull mund të jetë I pamundur në qoftë se në përgjithësi nuk jepen informacione rreth ngjarjeve politike të ditës, kandidatëve dhe partive. Madje edhe ata që janë krejtësisht të pa interesuar për politikën dhe kanë njohuri të pakta për personalitetet e përfshira në to, kanë disa njohuri për ngjarjet kombëtare dhe ndërkombëtare. Vetëm një heremit i fortë mund të jetë i veçuar nga lajmet rreth ngjarjeve që na prekin të gjithë ne- dhe ne do të vinim në dyshim nëse një heremit i shekullit 20 nuk ka radio apo nëse një i ri i shekullit 21 në shtëpinë e tij nuk ka qasje në internet. Mjetet për komunikim masiv kryejnë funksione të ndryshme: informim të popullatës për ngjarjet në vend dhe jashtë vendit, shkollimin dhe socializimin e popullatës, reklamim dhe propagandë dhe funksione tjera. Mjetet për komunikim masiv kanë ndikim në të gjitha fushat dhe institucionet në shoqëri, përfshirë këtu edhe procesin politik. Në lidhje me politikën ata janë instrumenti më kryesor për realizimin e procesit politik. Që nga fillimi i viteve të 60'-ta të shekullit 20 është konstatuar se mjetet për komunikim do të marrin rol të rëndësishëm. Në pjesën e dytë të shekullit 20 televizioni është shndërruar në një mjet tepër të fortë në procesin politik dhe mjet udhëheqës në procesin e komunikimit. Kjo u vërtetua për herë të parë në zgjedhjet e mbajtura në Amerikë në vitin 1960 ku në garë për president të shtetit ishin Xhon Kenedi dhe Robert Nikson, debatet e tyre të zhvilluara përpara ekraneve televizive i sollën fitoren Xhon Kenedis në zgjedhjet-

PRIORITETET DHE KËNDVËSHTRIMI I MEDIAS

Ngushtësia për vend dhe para bën që media gjithë kohën zgjedhin se çfarë duhet të paraqesin. Ata gjithë kohën redaktojnë. Çfarë marrin dhe çfarë lënë, varet se ç'mendim ka redaktori dhe ku duhet të arrijnë. Mediat nuk japin një pamje “neutrale” dhe “objektive” të realitetit. Për shembull, nuk botohen të gjithë letrat e lexuesve, nuk intervistohen të gjithë aktorët dhe nuk përcillet e gjithë loja politike që zhvillohet. Janë mediat që zgjedhim për ne. Kjo sa është e nevojshme, aq edhe e domosdoshme, sepse sasia kolosale e informacionit nuk do të ishte e mundur të trajtohej. Kur një çështje vlerësohet për tu trajtuar në media del problem se si do të paraqitet në tekst dhe në pamje, pra nga ç'këndë do të vështrohet. Nuk është edhe e rastit zgjedhja e perspektivës, domethënë cilët do të intervistohen, apo cilat pamje do të jenë në planë të parë dhe cilat në sfond. Këndvështrimi sot, nuk zgjidhet duke e mbajtur anën e njërit apo tjetrit. Problemet shpesh, paraqiten në mënyrë që të ngjallin kureshtjen në formën e sensacionit, ballafaqimit dhe skandalit. Mediat bëhen portierë të informacionit. Ata e marrin informacionin, e sitin, e thjeshtojnë dhe e paraqesin në atë mënyrë që të kuptohet. Në këtë mënyrë ne marrim

“pako” informacioni të përshtatur për tu lexuar në stacione të autobusëve, për rreth parqeve e vendeve tjera. Mirëpo ai përmban vetëm një përqindje të vogël të realitetit.

KONTROLLI IMEDIAVE DHE NDIKIMI I TYRE

Mediat gjatë punës së tyre zbulojnë raporte të kritikueshme, që fshihen pas fasadave, për llogari të lexuesve, si qytetarë dhe si zgjedhës. Shumica e redaktorëve, sot e quajnë si përgjegjësi ndaj shoqërisë kontrollin e institucioneve dhe njerëzve me pushtet, për llogari të zgjedhësve. Mediat në një farë mënyrë, janë ruajtëse të popullit. Nga ana tjetër demaskimi i personave të fuqishëm me moral të dyfishtë, shpërdorimet, korrupsioni dhe paaftësia janë gjithnjë material i mirë për lexuesit dhe shikuesit. Kur mediat mendojnë se kanë përpara një çështje të rëndësishme, atëherë kjo çështje zë një vend të gjërë në shtypin e përditshëm. Po të jetë se çështja është e tillë që tërheq vëmendjen dhe është njëkohësisht interesante, atëherë shtrohet menjëherë mbi tavolinën e politikanëve. Në këtë rast mediat kanë vendosur rendin e ditës së tyre. Mediat nuk përcjellin vetëm informacion por mbajnë qëndrim, kritikojnë dhe vendosin rendin e ditës. Njëkohësisht, është vënë re se media ndikon edhe në mendimet e lexuesit e të shikuesit, të paktën për një kohë të shkurtër. Nga kjo mund të themi se mediat nuk vendosin se çfarë do të mendojnë, por për çfarë duhet menduar ne. Kjo ju jep mundësi për një ndikim të madh aktiv mbi politikën, gjë që e ka bërë të quhet pushteti i katërt.

GAZETAT DHE BOTIMI I TYRE

Gazetat, në formën e tyre moderne, zënë fill nga broshurat dhe fletët informative. Gazetat u bënë të përditshme të lexueshme nga mijëra e miliona njerëz vetëm nga fundi i shekullit 19 e këndej. Gazeta ishte një zhvillim i rëndësishëm thelbësor në historinë e medias modern, sepse ajo përmban shumë tipe të ndryshme informacionesh Brenda një formati të kufizuar dhe të riprodhueshëm lehtë. Gazetat përmbajnë në një vend të vetëm informacione mbi çështje të ditës, argëtimi dhe reklamë. Shtypi i përditshëm i lirë dhe financiarisht, nisi në Shtetet e Bashkuara të Amerikës. Gazeta e përditshme një centësh u botua fillimisht në New York pastaj u përhap në qytetet tjera lindore kryesore. Nga fillimi i viteve 1900-të kishte gazeta qyteti ose rajonale që mbulonin shumicën e shteteve amerikane. Gjatë periudhës së emigracionit masiv në SHBA u botuan shumë gazeta në gjuhë të huaja. Për shembull në vitin 1892, 97 gazeta të përditshme në gjuhën gjermane botoheshin në qytetet në Perëndimin e mesëm dhe në Veri- Lindje të vendit.

Shpikja e letrës së pakushtueshme të gazetave ishte themelore për shpërndarjen e tyre massive nga fundi i shekullit XIX e këndeje. Dy shembujt më të rëndësishëm të gazetave prestigjioze në fillim të shekullit ishin “New York Times” dhe “The Times” e Londrës. Shumica me influencë të vendeve tjera i konsideronin ata si modele. Gazetat kryesore të tregut u bënë një forcë e rëndësishme politike dhe kanë mbetur të tilla edhe në ditët tona. Për një gjysmë shekulli e më shumë, gazetat ishin mjete kryesor për përçimin e informacionit me shpejtësi dhe në mënyrë të gjithë anshme për një publik masiv. Ndikimi i tyre u zbeh me shpikjen e radios, të kinemasë dhe më të rëndësishme të televizionit.

Gazetat prej kohësh kanë qenë shoqëruar me imazhin e pasanikut të fuqishëm, me kreun e një perandorie botuese. Por tabloja nuk është shumë e saktë. Në shumë vende pronësia e gazetave është koncentruar në duart e korporatave të mëdha, shpesh të zotëruara dhe të dominuar prej individëve ose familjeve të veçanta. Shumë nga këto firma sot kanë aksione të shumta në televizione dhe në industrinë zbavitëse. Me përjashtim të SHBA-së, të gjithë vendet perëndimore kanë një numër gazetash kombëtare. Mund të zgjedhësh ndërmjet gazetave kombëtare që vihen në dispozicion shpesh të përshkruar nga pikëpamje politike të ndryshme. Megjithëse gazetat në Shtetet e Bashkuara janë lokale, ata nuk janë kurrësi të gjitha në pronësi lokale, më shumë se 70 për qind e tyre kontrollohen prej rrjeteve botuese. Në disa prej tyre, si në shumë gazeta me tirazh të madh në Evropë, pronarët përcaktojnë politikën botuese që duhet të ndjekin botuesit dhe gazetarët. Në rrjetin e gazetave të Hearstit, çdo ditë botuesve të tetë gazetave kryesore, u dërgohen kryeartikuj të ndryshëm, disa prej të cilëve duhet patjetër të botohen, ndërsa të tjerët mundet jo.

Krijimi dhe zhvillimi i gazetave me tirazh të madh është shumë i kushtueshëm. Ka patur disa gazeta të reja dhe të suksesshme si për shembull “The Sun” në Britani, e sipërmarrësit Australian Rupert Mardok, përgjithësisht për pjesën me interesa dhe shije më të ulëta të tregut por më shumë ka patur falimentime. Zhvillimi i teknologjive të bazuara tek kompjuteri do të çojë në rritjen e numrit të gazetave dhe në kohën e fundit ato janë bërë shumë më të lira për tu shtypur dhe për tu prodhuar. Nga ana tjetër, komunikimi elektronik mundet të dëmtojë edhe më tej dhe më shumë qarkullimin e gazetave. Jemi dëshmitar të kohës kur masovikisht është duke u përdorur interneti për çdo gjë dhe se tirazhi dhe shitja e gazetave po bie dita ditës. Nëpërmjet portaleve të ndryshme informacion po bartet me shpejtësi marramendëse nga çdo skaj i botës që po e bën të pamundur mbijetesën e gazetave, sepse lajmet e tyre më vetëm se janë të njohura për një pjesë të madhe të lexuesit të cilët kalojnë kohën e tyre duke qenë të kyçur në rrjetin e internetit.

NDIKIMI I TELEVISIONIT

Rritja e ndikimit të televizionit është ndoshta i vetmi zhvillim më i rëndësishëm në median 30 vitet e fundit. Në qoftë se do të vazhdojnë pritjet e tanishme për të ndjekur televizionin, fëmija I lindur sot deri në moshën 18 vjeçare do të harxhojë mesatarisht më shumë kohë duke parë televizor se sa për çdo lloj veprimtarie tjetër, me përjashtim të gjumit. Praktikisht tani çdo kryefamiljarë ka në aparat televizori. Gjatë viteve të fundit ka marrë përhapje të gjerë përdorimi I video aparateve për të regjistruar programet me qëllim që të shikohen më vonë ose për të shfaqur filma video në shtëpi.

Sikurse gazetatat massive, televizionin në ditët tona është një biznes i madh dhe në shumicën e vendeve shteti përfshihet drejtpërdrejt në administrimin e tij. Fuqia e rrjeteve të mëdha është zvogëluar qysh prej shfaqjes së satelitit dhe të televizionit me kablo. Shikuesit në më shumë vende evropiane, duke përfshirë Mbretërinë e Bashkuar dhe qytetet kryesore amerikane, mund të zgjedhin nga një mori programesh dhe kanalesh. Në rrethana të tilla, veçanërisht në qoftë se ndokush përfshin edhe ndikimin e videove njerëzit gjithnjë e më shumë po bëjnë programin e tyre vetjak. Ata më tepër hartojnë planet e tyre për të parë personazhet e preferuar se sa janë nën ndikimin e programeve që planifikojnë rrjetet televizive. Sateliti dhe kablo ndryshuan natyrën e televizionit po thuajse në të gjithë vendet. Menjëherë pasi filluan të depërtonin Brenda zotërimeve të kanaleve të televizionit të deriatëhershëm, ishte e vështirë për qeveritë të kontrollonin përmbajtjen e televizionit, siç kishin bërë në të kaluarën. Televizioni dhe media elektronike duket se luajtën një rol kryesor në rrethanat që çuan në revolucionet e 1989-ës në Evropën Lindore. Ata po ashtu kanë luajtur një rol të rëndësishëm edhe në informimin e opinionit në shumë ngjarje të tjera historike të periudhës së fundit, duke përfshirë këtu edhe ndikimin që kishte kanali televiziv amerikan CNN në raportimin e saj për luftën në Kosovë. Duke i përcjell pamjet trishtuese të masakrave serbe mbi popullatën shqiptare mediumet ndikuan që forcat ushtarake të NATO-ës të kryejnë sulme mbi regjimin Millosheviçian dhe kështu populli shqiptarë të fiton lirinë. Kjo është vetë një nga shembujt se si pamjet televizive dhe mediumet kanë ndikuar në ndryshimin e rrjedhojave dhe fatit të njerëzve në mbarë botë, falë shpejtësisë së transmetimit dhe përçimit të informacionit.

NDIKIMI I TELEVISIONIT MBI SJELLJEN

Janë bërë shumë studime për të vlerësuar ndikimet e programeve televizive. Shumica e studimeve mbi ndikimin e televizionit kanë të bëjnë me fëmijët- e kuptueshme kjo, duke patur parasysh vëllimin e madh të orëve që harxhojnë për të parë televizion dhe implikimet e mundshme për socializimin. Tri temat kërkimore më të përgjithshme janë ndikimi i televizionit mbi pritjet për krime dhe dhunë, efektet e emisioneve të lajmeve dhe roli i televizionit në jetën

politike. Shpeshësia e dhunës në programet televizive është evidentuar mjaft. Shumica e studimeve të gjëra janë realizuar prej Grebnerit dhe bashkëpunëtorëve të tij duke analizuar modelet në televizionet gjatë kohës kryesore dhe fundjavës për të gjithë rrjetet kryesore amerikane çdo vit që nga 1967. Numri dhe frekuenca e akteve dhe episodeve të dhunës u diagramuan për në sërë llojesh të ndryshme të programeve. Në studime dhuna u përcaktua si kërcënim ose përdorim i forcës fizike drejtuar kundër vetes ose të tjerëve të dhunshëm e cila shkakton dëmtim fizik ose vdekje. Drama televizive shfaqet me karakter tepër të dhunshëm: mesatarisht 80 për qind e programeve të tilla përmbajnë dhunë, me një frekuencë 7.5 episode dhune në orë. Madje programet e fëmijëve kanë një shkallë më të lartë të dhunës, megjithëse vrasjet janë zakonisht më të pakta. Filmat vizatimor përmbajnë numrin më të madh të akteve dhe episodeve të dhunës në krahasim me çdo lloj tjetër të programeve televizive.

Në çfarë mënyre ndikon shfaqja e dhunës mbi spektatorët ?

F.S Anderson përgjithësoi përfundimet e 67 studimeve të realizuara mbi 20 vjetëve nga 1956 deri më 1976, duke ndjekur ndikimin e dhunës televizive mbi pritet për agresion teke fëmijët. Rreth tre të katërtat e studimeve pohonin ekzistencën e disa lidhjeve të tilla. Në 20 për qind të rasteve nuk kishte përfundime të prera, ndërsa në 3 për qind të studimeve kërkuesit arritën ën përfundimin që shikimi i dhunës televizive në të vërtetë i dobëson priritet agresive.

Megjithatë studimet që i analizoi Andersoni ndryshojnë shumë në metodat e përdorura në nxjerrjen në pah të intensitetit të lidhjeve dhe në përcaktimin e sjelljes agresive. Në dramat e kriminit që përshkruhen nga dhuna janë të nënkuptuara temat e drejtësisë dhe shpagimit. Në drama një pjesë shumë më e madhe e krimeve zbulohen dhe çohen përpara drejtësisë në krahasim me zbulimet policore në realitet, dhe në filmat vizatimor personazhet e dëmshme ose kërcënuese zakonisht marrin atë që meritojnë. Nuk është e lehtë që shkalla e lartë e përshkriminit të dhunës të krijojë drejtpërdrejtë modele të imitueshme. Ata që i ndjekin këto drama mund të ndodh që të ndikohen më shumë nga temat morale që qëndrojnë në themelet e tyre. Në përgjithësi studimit për efektet e televizionit mbi auditorin pritet t'i trajtoj shikuesit- fëmijun dhe të rriturit- si pasivë dhe nuk i paragjykon reagimet e tyre ndaj asaj që e shohin.

Robert Hodge dhe David Tripp theksojnë që reagimet e fëmijëve ndaj televizionit përfshinë të interpretuarit ose të lexuarit e asaj që ata shikojnë dhe jo thjeshtë të regjistruarit e programeve. Ata sugjerojnë që shumë studime nuk kanë marrë parasysh karakterin e ndërlikuar të proceseve mendore të fëmijëve. Të ndjekurit e televizionit, madje edhe i programeve të parëndësishme, në thelb nuk është ndonjë aktivitet intelektual i rëndomtë; fëmijët lexojnë programet duke i lidhur ato me sistemet të tjera kuptimore në jetën e tyre të përditshme. Për shembull edhe fëmijët shumë të vegjël e dinë që dhuna e medias nuk është reale. Sipas hadge dhe trip nuk është dhuna

si e tillë në programet e televizionit që ndikon mbi sjelljen por më shumë konteksti i përgjithshëm i qëndrimeve Brenda së cilës ajo shfaqet dhe lexohet

TELEVIZIONI SI PËRÇUES I QËNDRIMEVE SOCIALE

Ndikimi i televizioneve si një medium kulturor nuk mund të vlerësohet siç duhet në bazë të përmbajtjes së programeve të paraqitura. Televizioni ndihmon për të siguruar kornizat e eksperiencës, pikëpamjet kulturore të përgjithshme, Brenda të cilave individët në shoqërinë modern interpretojnë dhe organizojnë informacionin. Televizioni është po aq i rëndësishëm sa librat, revistat dhe gazetat të formave të tërthorta të komunikimit. Ai konturon mënyrat me të cilët individët interpretojnë dhe reagojnë ndaj botës sociale, duke ndihmuar për të vënë rregull në përvojën tonë për të. Supozimet e ndërtuara Brenda karakterit të përgjithshëm të prodhimit dhe shpërndarjes televizive ndoshta janë më të rëndësishme se çfarëdo programesh të veçanta që shfaqen.

Për shembull televizioni ka shërbyer në një farë mase për të ndryshuar natyrën e zgjedhjeve modern, për shkak të rolit të tij të rëndësishëm në sigurimin e një platforme për prezantimin e çështjeve dhe kandidatëve. Të marrim një shembull tjetër : simbolet që përbëjnë reklamat mund të kenë një ndikim më të thellë në sjelljen sociale se sa mesazhet e shprehura me fjalë që reklamuesit dëshirojnë të përçojnë. Kështu ndarjet gjinore shpesh simbolizohen më shumë nga ajo që ndodhë në një mjedis ose sfond tregtarë se me mallin që shitet. Në shumë reklama burrat shfaqen si mendërisht dhe fizikisht të zotët, ndërsa gratë paraqiten duke parë larg në mënyrë ëndërruese.

NDIKIMI SHOQËROR I TELEVISIONIT

Mjetete e komunikimit masiv, siç janë : filmi, televizioni, radioja dhe shtypi, janë faktorë të rëndësishëm të cilët bëjnë ndikim të fortë ndaj njeriut bashkëkohor. Nëpërmjet tyre përcillen informacione, përmbajtje edukativo-arsimore dhe redaktive me ç'rast plotësohen nevojat gjithnjë e më të shprehura të njeriut bashkëkohor për t'u informuar për dukuritë genësore shoqërore, për proceset dhe raportet, që të zhvillojë personalitetin e vet dhe gjatë orëve të lira ta mbushë kohën e vet me përmbajtje të cilat do ta argëtojnë dhe do ta dëfrenjë.

Ndikim të posaçëm mjetet e komunikimit masiv kanë ndaj të rinjëve të cilët gjenden në procesin e zhvillimit dhe të pjekurisë së tyre. Ato u'a zgjerojnë hapsirën e diturive dhe shkathësive të tyre, e nxisin interesin e të rinjëve për të përvetësuar të arriturat shkencore dhe kulturore, i pasurojnë dimensionet sociale dhe morale dhe i zhvillojnë aftësitë e tyre krijuese në të gjitha fushat e krijimtarisë.

Televizioni si medium masiv u paraqit më vonë dhe ai i'u bashkangjit shtypit dhe radios. Në krahasim me mediumet e tjera televizioni ka përparësi të caktuara, sepse është i shpejtë në të kumtuarit e informacioneve. Teknologjia e tij i mundëson të marrë pjesë drejtpërdrejtë në vendin e ngjarjes dhe informacionet e veta t'i transmetojë në të gjallë, kështu që nuk është dokument, por pjesëmarrës i drejtpërdrejtë në ngjarje.

Televizioni u krijua me shpikjen e mikrofonit, altoparlantëve, sinjalit elektrik dhe sistemit të antenave. Receptorët televizivë pothuajse çdo ditë përsosen me shpikjet e reja në lëmin e elektronikës. Me ndihmën e kësaj dhe me ndihmën e satelitëve sot është mundësuar transmetimi në të njejtën kohe i zërit dhe fototgrafisë në të gjitha kontinentet.

Me shpikjet e reja në lëmin e elektronikës mund të konstatojmë se është gjetur një medium universal i cili bën ndikim të fortë ndaj të gjitha fushave të jetës shoqërore. Televizioni i rrëmbeu dhe i bashkoi në vete të gjitha mediumet e tjera dhe e mblodhi rreth vetes publikun e tërësishëm. Kësaj i'u bashkangjit edhe videoja e cila jep mundësinë që disa emisione të caktuara të incizohen dhe të shfaqen në çfarëdo lloj kohe, ndërsa kohëve të fundit i'u bashkangjitën edhe lojrat zbavitëse nëpërmjet nitendos, plejstejshënit e të tjera të cilat bëjnë të mundshëm njëfarë dëfrimi për të rinjtë. Televizioni satelitor nëpërmjet teletekseve në cdo kohë jep informacione nga fusha e financave, lëvizja e mallrave nëpër bursa etj. Televizioni kabllor bën të mundshme ndikimin e mjaft programeve satelitore.

Nga paraqitja e vet në vitet 30-të të shekullit të kaluar deri më sot televizioni bën ndikim shumë të madh ndaj shoqërisë në tërësi, posaçërisht në fushën e kulturës, artit, jetës politike dhe arsimit. Ai i eliminoi pengesat gjeografike dhe kulturore dhe bëri revolucion në mënyrën e jetesës dhe të menduarit të njerëzimit anembanë botës. Ky ndikim i madh është si pasojë e faktit se përmbajtjet e tij janë të kapshme për një numër të madh shikuesish, ai është i pranishëm pothuajse në çdo familje (kuptohet, mjaft familje kanë televizione në të gjitha shtëpitë e tyre), por edhe për shkak të shprehjes sugjeruese të tij.

Televizioni bëhet pjesë integrale e jetës shoqërore, sepse njerëzimit shikojnë mesatarisht 4 deri 5 orë television. Ndryshe nga mediumet e tjera, televizioni krijon ndjenjën se atë që e shohin është e vërtetë. Porositë, informacionet, komentet, programet dokumentare, si dhe programet e dramave duken sikur të jenë reale, që në masë të madhe e dallon nga mediumet tjera.

Televizioni si mjet më i fuqishëm i komunikimit masiv ka rol të madh në reklamimin e prodhimeve të konsumit të gjërë, si dhe në promovimin e programeve të ndryshme politike, të pikëpamjeve dhe qëndrimeve të udhëheqësve politikë dhe të njerëzve në pushtet ose në opozitë.

Në fund të theksojmë se televizioni bën ndikim dhe i modifikon dhe i ndryshon qëndrimet e shikuesve, ndërsa i pamohueshëm është edhe roli i tij që e ka në fushën e arsimit.

TELEVIZIONI DHE DHUNA

Deri tani janë bërë mjaft studime dhe hulumtime për ndikimin e programeve televizive ndaj sjelljes së njerëzve. Kuptohet, pjesa më e madhe e këtyre hulumtimeve kanë të bëjnë me fëmijët, sepse ata më shpesh shohin programe televizive dhe për shkak se ata janë në procesin e socializimit. Ndër pyetjet që më shumë u intereson sociologëve janë ndikimi i televizionit ndaj krijimit të ndjenjës për të anuar nga krimi dhe dhuna, ndaj natyrës së lajmeve televizive dhe ndikimit të televizionit ndaj jetës shoqërore dhe kulturore etj.

Përveç të arriturave positive që i ofron televizioni, kanë konstatuar hulumtuesit, duhet të theksohet se të gjitha përmbajtjet e tij nuk gjenden në nivelin e duhur estetik dhe edukativ dhe emisionet e tilla bëjnë ndikim negativ ndaj të rinjëve dhe fëmijëve, sepse ata gjenden në procesin e të mesuarit intenziv, përkatësisht gjenden në procesin e socializimit të tyre. Veçanërisht duhet të theksohet ndikimi negativ që e bëjnë filmat televiziv me përmbajtje kriminalistike (filma ku dominojnë vrasjet, rrëmbimet, sulmet e armatosura të bankave, kërcënimet, vjedhjet, linçet, skena të dhunës dhe të torturimeve etj.), filmat me përmbajtje avanturistike dhe filmat që shfaqin pornografi. Në filma të këtillë ka skena me krime dhe dhunë që mund t'i mësojnë të rinjtë me teknikat e kryerjes së kundërvajtjeve dhe të kenë ndikim

sugjestiv, duke u inkurajuar që të bëjnë vepra të tilla. Prandaj disa autorë janë të mendimit se televizioni mund të jetë shkollë përgatitëse për kundërvajtje.

Të ekspozuarit e përditshëm dhe të gjatë të veprimit me materiale të këtilla të rinjtë paraqet rrezik të madh për zhvillimin e tyre. Sipas një numri të madh analizash më të reja, brengosës është ndikimi i programeve të këtilla që e bëjnë ndaj të rinjëve, veçanërisht, kur ata janë filma kriminalistikë të cilët nxisin imitimin e veprimeve të dhunës, shkaktojnë panik nëse shfaqen në orët e hershme të mbrëmjes. Kjo ka ndikim negativ veçanërisht te fëmijët, të cilët nuk janë në gjendje të bëjnë dallimin ndërmjet realitetit dhe fantazisë.

Edhe pse nocionet e dhunës nuk janë të njejta, megjithatë mund të ketë një pajtim unik rreth asaj çka paraqet agresioni dhe çka dhuna. Sjellja agresive është sjellja e tillë e cila ka qëllim të qartë dhe të paramenduar për të fyer ose dëmtuar dikë, përkatësisht që përcillet me kënaqesinë që ndjen gjatë kryerjes së agresivitetit. Ekziston agresivitet fizik dhe me gojë me qëllim që tjetrin ta fyejmë. Dhuna paraqet formën e fundit të agresivitetit me përdorimin e paarsyeshëm të forcës psikike dhe fizike.

Të ekspozuarit e përhershëm ndaj dhunës nëpërmjet filmave ose të ndonjë mënyre tjetër bën që televizioni të jetë shkaktuar për shtimin e sjelljes agresive të shikuesve. Rezultati i shikimit të filmave ose emisioneve tjera televizive me sjellje të dhunshme shakton sjellje të ngjashme edhe te shikuesit. Pjesa më e madhe e hulumtimeve të këtij relacioni tregon se të shfaqurit e dhunës nëpërmjet televizionit mund të jetë faktor që kontribuon në shkallën e lartë të dhunës.

Konsiderohet se katër procese janë përfshirë gjatë të ekspozuarit të dhunës, e cila nxit agresivitetin.

Këto janë:

1. Gjatë të ekspozuarit të dhunës nëpërmjet televizionit zvogëlohet qëndrueshmëria e shikuesit për t'u përfshirë në sjellje të ngjashme sic i sheh aty;
2. Mësohen teknika të reja për të sulmuar të tjerët, të cilat kanë qenë të panjohura më parë;
3. Të shikuarit e akteve tjera agresive ndikon shumë ndaj shikuesit që edhe ai të fitojë mendime dhe ide tjera agresive.
4. Të ekspozuarit e përhershëm ndaj dhunës nëpërmjet ekranit mund të pakësojë shqisën emocionale të dhunës dhe të pasojave tragjike të agresivitetit dhe kjo e lehtëson përfshirjen e vëzhguesit në aktet agresive ndaj të tjerëve.

MEDIUMET E REJA ELEKTRONIKE

Fusha e dytë që me të drejtë vehet në nocionin komunikime masive janë telekomunikimet bashkohore. Sipas definicionit formal telekomunikimet përfshijnë çdo transmision (emitimin ose pranimin e shenjave, sinjalit, tekstit të shkruar, tingujve ose njoftimeve) të çfardo lloji nëpërmjet fijes së telit, sistemit radiovizuel ose çfardo lloj sistemi tjetër elektromagnetik. Parë në mënyrë strikte, këtu përfshihen radioja dhe televizioni, por, pasi kjo në vetvete është një fushë shumë e gjërë radiodifuzive, nën telekomunikime nënkuptohet se normalisht këtu është përfshirë edhe momenti kur radioja dhe televizioni janë të shkyqura.

Tradicionalisht, shprehja “telekomunikime” përfshin industrinë e telefonit dhe të telegrafit. Me paraqitjen e satelitëve komunikues dhe të kompjuterëve, është zgjeruar nocioni, kështu që ai përfshin edhe transmetimet satelitore dhe të dhënat me link. Viteve të fundit, falë inventivitetit të inxhinierëve të komunikimit paraqitet një arsenal i paparë shërbimesh të cilat i integrojnë kapacitetet e kompjuterit, satelitit, fijeve të qelqta dhe transmetimi në baza elektromagnetike ose në bazë të dritës.

Tani, llogaritur vetëm tregun e konsumit të gjërë të biznesit, kemi postën elektronike, tabelat shpallëse elektronike, videofonet, bazat e të dhënave, videotekstet, faksin, radion celulare (telefonin), telekomunikimet e xhepit, pakon e radiove dhe zgjerimin e pamasë të kapaciteteve satelitore, ndërsa të mos i përmendim edhe shërbimet tradicionale, siç janë teleksi dhe televizioni kabllorik.

Nga fundi i viteve të 80-ta dhe fillimi i viteve të 90-ta të shekullit XX, të arriturat e reja të teknologjisë informative-kompjuterët, telefakset, satelitët, përsosja e makinave për fotokopjim dhe mijëra variante të tjera të telekomunikimit në bazë të teknologjisë së lartë – u përshendetën si “teknologji e lirisë”. Në fakt ndikimi potencial shoqëror i teknologjive të reja gjithnjë është i dyanshëm : ata mund ta centralizojnë dhe / ose ta decentralizojnë fuqinë, ta shtresojnë dhe / ose ta homogjenizojnë kulturën.

Fillimi i këtij revolucioni të përgjithshëm kulturor i cili i përparoi teknologjitë e reja të komunikimit, shkaktoi zvogëlimin e shpejtë të dallimeve dikur shumë të mëdha ndërmjet

sistemeve ekonomike – politike në vendet e zhvilluara. Karakteristika e përgjithshme e të gjitha këtyre sistemeve është pluralizmi politik si shkallë më e rëndësishme e jetës shoqërore; qytetarët kanë pikëpamje të ndryshme e prandaj dëshirojnë të realizojnë qëllime të ndryshme.

Pluralizmi e mbron individin dhe i jep forcë duke i mundësuar të bashkohet vullnetarisht me njerëzit e tjerë që kanë pikëpamje të ngjashme. Ai e nxit të shprehurit e dallimeve normale në mendime dhe paraqet mjetin e veçantë për zhvillimin dhe ndryshimin e shoqërisë, si dhe për t'u mbrojtur nga forca e pushtetit qendror shtetëror. Pluralizmi, gjithashtu, paraqet mekanizmin i cili u mundëson grupeve që edhe përkundër mospajtimeve ndërmjet vete të pranojnë sistemin e përbashkët si të ndershëm dhe të drejtë.

Ekziston mundësi që televizioni, kompakt-disqet, kompjuterët dhe fijet optike të bashkohen në një sistem të vetëm interaktiv, që e përbëjnë atë që quhet „tele-kompjuter”. Paramendoni telekompjuterin i cili përdoret si mjet mësimor. Nëse nxënësi i cili në shtëpi lexon për arkitektur nga ndonjë autor, të mund të përfshihet në sistemin e bibliotekave të largëta të kompjuterizuara dhe sa hap e mbyll sytë të „mbushë” kompakt-diskun digjital me fotografi të qarta me ngjyra dhe me video-incizime të veprave të arkitektëve të mbarë botës. Përveç kësaj, do të mund t'i qasësh edhe tekstit, vizatimeve dhe sqarimeve, të cilat për disa sekonda mund të azhurohen falë fijeve optike. Implikimet në këtë sistem futurist janë të mëdha, ndërsa një të ardhme të këfillë e kemi shumë pranë duarve, sepse teknologjia complete e nevojshme për telekompjuterë momentalisht tanimë është provuar ose zhvillohet shumë shpejt. Ndikimi i insitucioneve siç janë: universitetet, shkollat, bibliotekat dhe muzeumet, do të jetë i madh. Përsosja që fitohet gjatë tërë periudhës së tërësishme të punës do të bëhet realitet.

REALITETI VIRTUAL

Fëmijët tanimë kanë provuar një numër të madh të lojërave të rëndomta argëtuese— automobila, katrorëzat, trenat, ngarjen e biçikletës, e tjera. Ata me entuziazëm të madh i pranojnë lojërat për të cilat u nevojitet vetëm pak njohuri teknike.

Sot fëmijët shfrytëzojnë çdo rast për të hyrë në dhomën e punës së prindërve të vet me qëllim që të hyjë në kompjuter dhe t'i vehet punës . Ata shkruajnë, luajnë lojera kompjuterike por krijojnë edhe të vetat . Ata kërcejnë nga kënaqësia kur në shtëpi do të paraqitet ndonjë program i ri, por kanë mundësi të bëjnë dhe programe të tyre për qëllime të përpunimit të teksteve të shkruara. Me njohuritë e veta krenohen para moshatarëve dhe të rriturve dhe ia përcjellin vëllait apo motrës më të vogël të cilët shprehin entuziazmin e njejte . Në fakt kur fëmijët do të ulen para kompjuterit përjetojnë një eufori e cila mund të përshkruhet si një lloj ekstaze.

Ku qëndron çështja? Arsimtarët thonë se fëmijët të cilët nuk janë në gjendje të rrinë qetë as dhjetë minuta gjatë orës së mësimt, mund të „ngjiten” për kompjuteri dhe me orë të tëra të luajnë lojëra kompjuterike. Në botën e të moshuarëve, njerëzit që kanë nisur të përdorin kompjuterët për t'i kuptuar gjërat rutinore, dalldisin aq shumë ndaj aparatit të kompjuterit duke e kaluar pranë tij pjesën më të madhe të ditës, shpenzojnë një pjesë të madhe të parave të veta për programe të reja. Programuesit e posakrijuar ulen pranë kompjuterit pasdarke dhe thellohen aq shumë në përpunimin e programit, duke mos lëvizur nga vendi deri në orët e mesnatës.

Debatet më të mëdha për kompjuterët janë orjentuar nga fakti se sa janë ata të dobishëm. A e rrisin produktivitetin? A kryhen punët më mirë dhe më shpejt me apo pa kompjuter? Shpesh bëhet vërejtje se shumë njerëz kompjuterët nuk i shohin vetëm si një „vegël” praktike, por edhe si burim të kënaqësisë.

Kompjuterët gjithsesi se mund të lirojnë nga disa obligime. Fëmijët mund të lirohen nga detyrat që ua japin të rriturit duke u zhytur thellë në lojrat kompjuterike të cilat prindërit e tyre i befasojnë. Shkrimtarët lirohen nga shtypja e lodhshme dhe e mundimshme e konceptit, dhe në vend të kësaj ata mund të ndryshojnë fjalitë dhe fjalët për të ndrequr tekstin. Inxhinierët mund të ndërtojnë dhe të shkatërrojnë konstruktionet gjersa të arrijnë në diçka që duket mirë dhe funksionon mirë – pa pritur që punëtorja makinerike t'ua përpunojë prototipin.

Nëse shfrytëzimi i kompjuterit paraqet kënaqësi, njerëzit do të kalojnë shumë kohë në kompjuterët e tyre, pa marrë parasysh se a është mirë ose keq një gjë e tillë.

Megjithatë, njëloj sikurse fëmijët që u sjellin kënaqësi prindërve të vet, ashtu edhe shfrytëzuesit e kompjuterëve perjetojnë shumë gjëra me makinat e tyre që as për së afërmi nuk i kënaqin. Në fakt, edhe vetë ideja për t'u kënaqur me kompjuterët i habit njerëzit të cilët një gjë e tillë asnjëherë nuk e kanë ndjer. Për ta puna me kompjuterë nuk u shkakton më tepër emocione se sa të punojnë me sqepar. Ata nuk përfshihen në grupet e shfrytëzuesve, nuk vënë lidhje nëpërmjet ankandëve dhe nuk dalldisin pas prodhimeve më të reja. Ky painteresim pjesërisht lidhet me mendimin relative se kompjuterët në tërësi ende kanë forcën e tmerrshme që të shkatërojnë ose të humbin të dhënat.

Është e pakontestueshme se mundësia për përmirësime të pafundshme dhe korrigjime që mundëson kompjuteri nuk është e mirë për vetveten. Drejtorët e firmave ankohen ndaj gjeneratës së re të ekonomistëve të diplomuar të cilët shpesh punojnë në mënyrë të jashtëzakonshme me kompjuter, por nuk e kuptojnë dallimin ndërmjet tabelës së perpunuar bukur dhe analizës logjike të punës. Në fakt , kompjuterët sikur i nxisin njerëzit të merren tej mase me gjëra të parëndësishme dhe të dorës së dytë.

Edhe përkundër kësaj, kombinimi i forcës, lojës dhe vënies së lidhjes ndërmjet shfrytëzuesve dhe aparateve, mund të vërehet posaçërisht te fëmijët. Në shkollë shpesh takohemi me fëmijë të cilët në shkollë nuk arrijnë rezultate të mira. Ata fëmijë ndryshojnë kur do t'u lejohet të punojnë me kompjuter. Ata shfaqin interesim dhe fillojnë të arrijnë rezultate të cilat i habitin edhe arsimtarët edhe prindërit. Fëmijëve u shkaktohet kënaqësi kur punojnë në diçka që duket mjaft e komplikuar. Në disa raste më ekstreme , disa nxënës për të cilët konsiderohej se nuk janë të aftë të ndjekin mësimin, i tejkalojnë shokët e tyre „normalë” të shkollës në shkathësinë për të bërë programe. Ndodh shpesh që fëmijët të cilëve puna e suksesshme me kompjuter u jep vetëbesim, të përmirësojnë suksesin në shkollë.

Një nga supozimet themelore të arsimit është rëndësia e motivimit. Fëmijët (ose të moshuarit) mësojnë atëherë kur mësimi i emocionon. Shumë fëmijë mendojnë se kompjuterët janë dëfryes, prandaj shumë shpejt dhe me efikasitet mësojnë të përdorin kompjuterin si mjet mësimor. Duke përdorur vetëm një program të „PS Globe” fëmijët mund të mësojnë më shumë për gjeografinë botërore dhe si të përdorin mirë shprehjet grafike, se sa mund të mësojnë gjatë një viti nga mësimi konvencional. Fshehtësia qëndron në faktin se fëmijët janë të gatshëm gjithmonë të përpiqen të depërtojnë në informacionet që i përfshin ai program. Ata mund të përdorin enciklopedi ose material tradicionale, por këto as për së afërmi nuk japin kënaqësi. Të gjithë fëmijët mendojnë se puna me kompjuter është mjaft dëfryese.

Nga e gjithë ajo që thamë deri tani mund të vimë në konkluzion dhe të themi se roli i medias dita ditës është duke u rritur. Kjo sidomos në shoqëritë demokratike ku mediat luajnë një rol të rëndësishëm në informimin e qytetarëve për zhvillimet jo vetëm në vendin e tyre por edhe në mbarë botën. Koncepti i komunikimit nuk është i ri për shkak se nga natyra njeriu është qenie komunikimi, dhe tipar i tij kryesor është gjuha, e cila në thelb shërben për të komunikuar. Ndërkaq, historikisht, mjetet e komunikimit janë zhvilluar aq shumë, sidomos me lindjen e shtypshkronjës dhe me mundësinë e riprodhimit të pafund të fjalës falë mediave, sa që komunikimi ka marrë përmasa globale.

Në shoqëritë bashkëkohore njerëzit komunikojnë në mënyra të ndryshme: përmes komunikimit të drejtpërdrejtë në shtëpi dhe në vendet publike; përmes telefonit, faksit dhe postës elektronike; nëpër shkolla, xhami dhe kisha, koncerte, teatro, nëpër takime publike; si dhe përmes të lexuarit, të dëgjuarit, dhe të shikuarit e mediave. Mediat janë sidomos të rëndësishme në shtetet e mëdha dhe teknologjikisht të avancuara, ku shumica e qytetarëve nuk arrijnë asnjëherë të takohen me 99 për qind të bashkëqytetarëve të vet, dhe mediat i kanë si një formë të krijimit të afërsisë me bashkëkombësit.

Në raste kur mediat masive kanë mangësi profesionale ose teknike, ose atëherë kur janë dukshëm propagandistike, zbrazësinë e krijuar e mbushin forma të tjera komunikimi, sado të papërshtatshme qofshin ato. Në nivel politik media ka një rol qendror për përfundimin e demokracisë, sepse përmes informacionit të efektshëm mundësohet pjesëmarrja e qytetarëve në jetën e komunitetit. Pra shoqëria demokratike, me që varet nga një popullatë e informuar mire, e cila di të bëjë zgjidhje politike, është ngushtë e ndërlidhur me komunikimin masiv.

VARFERIA

Varfëria është gjendja në të cilën mungon një sasi e caktuar jetike e pasurisë materiale ose të të hollave. Varfëria absolute apo skamja i referohet mungesës së nevojave themelore të njeriut, të cilat zakonisht përfshijnë ushqimin, ujin, higjienën, veshjen, strehimin, kujdesin shëndetësor dhe arsimimin. Varfëria relative përkufizohet si pabarazi ekonomike në vende apo në shoqëri në të cilën jetojnë njerëzit.

Në pjesën më të madhe të historisë, varfëria është konsideruar gjerësisht si e pashmangshme, pasi mënyrat tradicionale të prodhimit ishin të pamjaftueshme për të dhënë të gjithë popullsisë një standard komod të jetesës. Pas revolucionit industrial, prodhimi masiv në fabrika e bëri pasurimin gjithnjë e më të arritshëm. I një rëndësie shumë të madhe është modernizimi i bujqësisë, në mënyrë që të sigurohet më tepër ushqim për të popullatën. Ofrimi i nevojave themelore në një vend nga ana e shtetit mund të kufizohet nga fenomene të tilla si korrupsionit, ivazioni fiskal, borxhi dhe kushtëzimi i kreditimit si dhe nga largimi i profesionistëve jashtë vendit. Strategjitë themelore për rritjen e të ardhurave zakonisht përfshijnë lirinë ekonomike, sociale, dhe ofrimin e shërbimeve financiare.

Charles Booth ishte nder te paret qe u perpoq te vendoste nje standart te vazhdueshem te varferise se egzistences qe ka te beje me mungesen e kerkesave baze per ruajtjen e nje ekzistence fizike e te shendetshme, ushqim e strehim I mjaftueshem per te bere te mundur funksionimin e efekshem fizik te trupit. Booth mendonte se keto kerkesa do te ishin pak a shume te njejta per njerezit me moshe dhe fizik te njejte qe jetojne ne nje vend. Ky eshte nje thelb koncepti qe perdoret ende me shpesh ne analizen e varferise ne bote.

Varferia si problematike shqetesuese

Varfëria është fati (i hidhur) që shoqërinë njerëzore e ka shoqëruar në të gjitha etapat e saj, dhe si rrjedhojë, edhe pikëpamjet dhe mënyrat për luftimin e saj, si dukuri, kanë qenë të ndryshme. Për shkak të koncepteve të gabuara, vizioneve të paqarta, korrupsionit dhe shkaqeve tjera, shtresat e varfra janë revoltuar shpesh çka për pasojë kanë patur dëme të mëdha për shoqërinë. Shume popuj varfërinë e patën fat të pandarë gjeneratë pas gjenerate, problematikë kjo që do të shtjellohet në këtë ese. Më konkretisht, do të sqarojmë varfërinë si botëkuptim së pari, e më pas

do të bëjmë fjalë për nivelin e varfërisë në botë, varfërinë absolute, shkaqet dhe pasojat e varfërisë, dhe të gjitha këto në kuadër të tre kapitujve përkatës, ndërsa përmbylljen e esesë do ta bëjmë me disa rekomandime për luftimin e kësaj problematike shoqërore.

1. Përkufizimi i varfërisë absolute
2. Varfëria absolute ka të bëjë me mungesën e kërkesave bazë për ruajtjen e ekzistencës fizike e të shëndetshme, ushqim e strehim (mungesa e ujit të pijshëm, e kulmit mbi kokë).

Varfëria absolute përfshin nevojat themelore njerëzore dhe matet në kuadër të mjeteve për mbajtjen e shëndetit dhe aftësive trupore. Shumica e matësve të varfërisë absolute orvaten të vërtetojnë kualitetin dhe kuantitetin e ushqimit, veshjes dhe banimit, e që konsiderohen si të domosdoshëm për jete të shëndetshme. Varfëria absolute zakonisht matet ashtu që përcaktohet çmimi i të mirave themelore për jetë dhe se ky kufi i varfërisë tërhiqet me ndihmën e këtij çmimi duke e definuar si të varfër atë të ardhurat e të cilit nuk arrijnë këtë kufi. Drenowski dhe Scoti kanë bërë një përshkrim të këtyre gjërave elementare, mungesa e të cilave nënkupton prezencën e varfërisë absolute:

- Mungesa e ushqimeve me kalori,
- Mungesa e banimit në përputhje me numrin e anëtarëve të familjes,
- Nevoje themelore është konsideruar edhe shëndeti me kualitetin e shërbimeve shëndetësore dhe me vdekshmërinë e fëmijëve,
- Edhe nevojat kulturore, si arsimi, siguria, koha e lirë dhe dëfrimi, konsiderohen nevoja themelore, mungesa e të cilave aludon në varfërinë absolute.

Kush janë te varfërit ?

Njerëzit në kategoritë e mëposhtme kanë vërtetërisht të ngjare të jetojnë në varfëri: te papunet ata në punë me orar të reduktuar ose të pasiguruar, te moshuarit, te semuret dhe te paafet, si dhe anëtarët e familjeve të mëdha ose të familjeve me një prind.

Rreth gjysma e pensionistëve të moshuar jetojnë në varfëri. Shumë njerëz mund të jenë të paguar në mënyrë të arsyeshme gjatë punës por jetojnë një rënie drastike me daljen në pension.

Familjet me një prind pothuajse të gjitha me kryefamiljare nëna, përbejnë një numër në rritje të varferve. Papunësia e lartë e viteve 1990 nuk duket se mund të bëjë në të ardhmen e afert, ndërsa papunësia e tejzgatur për kryefamiljaret dhe fëmijet e tyre po i shtyn gjithnjë e më shumë familjet drejt varfërisë.

Familja dhe varferia

Ekonomia dhe ndikimi i saj ne familje. Varferia eshte nje faktor qe ndikon ne modelet e familjes dhe ne funksionimin e saj. Ajo eshte aq shume e perhapur saqe sociologet mendojne se ekziston nje kulture e varferise. Nga te dhenat nje numer i madh familjesh jetojne ne varferi, e cila nga ana e saj sjell me vete marxhinalizimin e tyre, izolimin e tyre. Fenomene si emigracioni, papunesia ndikojne duke lene gjurme te thella pikerisht ne keto familje te marxhinalizuara. Te varfra jane gjithashtu familjet me te moshuar. Dallohen dy lloj varferish:- atje ku varferia prek vetem nje pakice-dhe vende ku varferia prek kedo pervec nje pakice. Pergjithesisht vendet ndahen ne baze te nivelit te te ardhurave per fryme ne:-***vende me te ardhura te larta- vende me te ardhura te mesme- vende me te ardhura te uleta.***

Familjet e varfera marxhinalizohen jo per shkak te tyre (sepse nuk jane devijante apo jashte kerkesave sociale), por per shkak te pamundesise se tyre per te marre pjese ne jeten ekonomike, sociale, kulturore. Pergjithesisht quhen te varfer ata qe marrin me pak te ardhura se mesatarja. Ne kete kuptim e varferia eshte relative (eshte ndryshe varferia ne SHBA dhe eshte ndryshe varferia ne Bangladesh). Mungesa e te ardhurave ne familje sjell:

Tension

Ankth

Raporte te devijuara nga normalja

Nxit braktisje te shkolles, duke ndikuar keshtu ne riciklimin e analfabetizmit.

Rreth 50% e te ardhurave shkon per ushqim (shpenezimi i nje pjese te madhe te ardhurash

per ushqim eshte karakteristike e varferise, sepse tregon se te ardhurat jane te vogla). Ne keto kushte mund te kete nenushqyerje, e cila shkakton shendet te keq. Varferia eshte nje pasoje direkte e mungeses se punesimit ose keqpagimit te saj. Varferia ndikon ne martesat ne moshe te hershme ose dhe ne te kundert ne vonese te marteses. Varferia ndikon ne bashkejetese te personave qe nuk kane lidhje afektive qofte edhe per te ndare shpenzimet. Ndikon ne zhvillimin dhe agravimin e prostitucionit. Ndikon ne kriminalitet dhe rritjene sjelljeve devijante. Ndikimi i varferise ndikon ne shkalle relativisht te ndryshme ne familjen urbane dhe ne ate rurale. Ne zonat rurale varferia perballohet me lehte dhe me mire se ne zonat urbane. Njerzit ne zonat rurale solidarizohen me njeri-tjetrin duke e patur e te lehte sigurimin e ushqimit. Ne zonat urbane pjesetaret e familjes nuk kane te njejtin bashkepunim per shkak te vete karakteristikave te jetes se qytetit. Varferia eshte e ndryshme nga njeri shtet ne tjetrin, nga nje kulture ne tjetren, nga nje familje tek tjetra. Varferia rrit riskun e femijeve te rrugeve dhe ne shume vende vihet re nje rritje e punes se ketyre femijeve dhe grave. Me te rezikuara ndaj varferise jane familjet me nje prind dhe kryesisht ato familje ku nena eshte kryefamiljare. Ajo qe sot bie ndesh me pasojat e modernizimit eshte lekundja e shtetit dhe deri diku paaftesi e tij per nderhyrje ne familje nepermjet politikave sociale. Per shkak te krizave sot shtetet po priren te zvogelojne nderhyrjet me ane te politikave sociale. Sot vihet re ulje e pages reale per shkak te rritjes se çmimeve dhe kjo sjell ulje te kerkesave per produkte apo aktivitete, te cilat konsiderohen si jo teper te domosdoshme ose jo me rendesi jetike. Ne keto kushte fillon dhe shfrytezimi i punes se te miturve, puna e te cileve ndikon ne riciklim te varferise dhe te rrethit vicioz te saj (jo arsimim, jo te ardhura). Kjo pjese e popullsise merr shume pak nga te ardhurat dhe nga te mirat materiale qe ajo krijon. 80% e popullsise marrin vetem rreth 20% te te ardhurave te krijuara, sepse pasuria eshte e perqendruar ne duart e nje pakice. Varferia ndikon dhe ne rritjen e rasteve te dhunes dhe prirjeve per t'u shfaqur ose bere i dhunshem. Femijet pergjithesisht nuk kane adoleshence dhe rini, ata hyjne shpejt ne pune dhe ne jeten seksuale. kultura e varferise i ben ata te krijojne ndjesi nenshtrimi, dobesie, marxhinalizimi, priren per sjellje devijante, etj. Kultura e varferise eshte pothuajse universale, gjendet ne Paris, Londer, Meksiko, Malte, Shqiperi (kudo). Grupmoshat me te prekura te saj jane te mshuarit, femijet, dhe gjinia femerore.

Pabarazia

Pabarazia mes njerzve i ka rrenjet ne njeriun, kur eshte krijuar njeriu eshte krijuar edhe pabarazia. Cdo qenie e gjalle eshte e bere qe te mos kenaqet me asgje por vetem te kerkoje me shume dhe kjo ka bere qe qeniet e gjalla te mundohen te perfitojne ne shpine te tjetrit.

Qe ne momentin qe disa njerz u bene me te pasur dhe disa ngelen me te varfer nis pabarazia dhe klasat shoqerore, prandaj edhe komunizmi ka si parim kryesor luften e klasave shoqerore dhe pabarazise midis njerzeve.

Ka disa forma te pabarazise midis njerzve dhe shkaqe te ndryshme prej te cilave ndodhin:

Per shkak te diskriminimit social - forma e pabarazise racore, seksuale, fetare, etnike.

Per shkak te klases shoqerore – ndodh nje forme e pabarazise ne familje , si pozicioni shoqeror i prinderve, avantazhe te trashegimit te pasurise., etj.

Per shkak te kapacitetit natyral – sic eshte talenti, shendeti, temperamenti.

Per shkak te fatkeqesive – aksidente, semundje, ngjarje natyrore, falimente te ndryshme.

Ne gjithe shoqerine vihet re nje shperndarje e pabarabarte e burimeve shoqerore, materiale dhe simbolike ndermjet individeve si trashegemia, pasuria, pushteti, prestigji, instruktumi (arsimimi), ku perceptohet pabarazia si nje aks horizontal dhe behet dallimi midis grupeve ne qender dhe atyre ne periferi. Pabarazia shoqerore krijon shume probleme te dhimbshme dhe ekzistojne shume teori per te. Nje nga pyetjet qe shtrohet gjithmone dhe ndonjehere ne menyre spontane eshte qe a mund te kemi nje shoqeri te

barabartesh? Nje shoqeri ku te ekzistojte barazia sociale, e cila eshte ideale dhe i jep cdo njeriu, pavaresisht nga pozicioni i tij shoqeror, mundesine qe te jete i konsideruar ne menyre te barabarte me gjithe te tjeret ne cdo kontekst.

Pabarazit shoqërore kundrejt pabarazisë natyrore

Shumë sisteme stratifikative janë të bazuara në bindjen se pabarazia shoqërore ka mbështetje në sistemin e stratifikimit racor , ku psh : të bardhët pohojn se biologjikisht janë në epërsi kundrejt zezakëve ;dhe këtë e kuptojn si bazë për domini Është dëshmuar si mjaft e rënd të gjendet përgjigja ndërmjet pabarazisë biologjike dhe pabarazisë së krijuar shoqërore .

Zhan Zhak Ruso është njëri ndër autorët e parë që seriozisht u mur me këtë qështje . Ai flet për barazinë e mbështetur biologjike si mbi barazi natyrore – apo fizike , sepse është krijuar nga

natyra , ndërsa ka të bëj me dallime në vite , shëndet gjini , fuqi trupore dhe cilësi të tjera që janë të botës shpirtërore – mentale . Në dallim nga ta pabarazia e krijuar shoqërore përbëhet nga privilegje të ndryshme të cilat disa i gëzojnë në dëm të tjerëve , psh : të jenë më të pasur , të jenë më autoritativ , ose edhe në situatë që dëgjojnë nga të tjerët .

Ruso ka besu se mosbarazia e mbështetur në biologji , që evidente në mes njerëzve është e vogël dhe e parëndësishme derisa pabarazia e krijuar shoqërore përbën bazën kryesore të sistemit të stratifikimit shoqërorë. Shumica e sociologëve do të pajtoheshin me të , mirëpo edhe më tutje mund të dëshmojnë se pabarazit biologjike sa do të vogla e krijojnë një bazë mbi të cilat ngriten pabarazitë shoqërore . Këto pozicione nuk është lehtë të mbrohen në disa forma të stratifikimit ... në përbërjen klasike statusi i individit është i fiksuar me lindje , individi i përket familjes së caktuar dhe pa u marrë parasysh kualitetet e tij nuk ekziston asnjë mënyrë që ai të bëhet psh : Brahman <<shtresa më e lartë>>(pra të kalojë shtresën) . Argumenti i njëjt mund të përdoret edhe lidhur me sistemin shtetror feudal , sa më tepër që sipërfaqe të tokës të zotëroj një individ aq më e madhe është qmuar pasuria e tij , autoriteti dhe ndikimi i tij . Pozita e stratumit (shtresës dominante) është mbështetur me dhuratat të mëdha nga mbreti në formë të pasurisë tokësore . Statusi i kësaj fisnikërie ka qenë trashëguese , me që toka dhe titujt fisnik janë bartur prej gjeneratave në gjenerat . Është vështirë të mbrohet argumenti se pronarëve në instance të fundit pozita e privilegjuar ju siguron epërsia biologjike. Pasi që djali pavarësisht nga “kualitetet biologjike trashëgojnë statusin e babës së vet . Shikuar historikisht mbrojtja më kokëforte e argumentit biologjik shfrytëzohet për sistemet e stratifikimit racor .

Pabarazi apo padrejtësi sociale për fëmijet

Shifra të mëdha dhe të frikshme, që lidhen me pabarazinë sociale, e bëjnë shoqërinë shqiptare që të shfaqet fare e padrejtë para brezave të saj të rinj. Më të rrezikuarit mbeten fëmijët e vegjël. Shifrat janë të frikshme në të gjithë treguesit, por më shqetësuese është pamundësia e optimizimit të së ardhmes së tyre. Pabarazitë sociale janë një nga shkaqet e vuajtjes së kategorive të tëra sociale. Edhe pse është premtuar shumë dhe u premtua sërish shumë në fushatë ka pak gjasa të ndryshojë diçka. Si e shikoni ndikimin e tyre në jetën e fëmijëve (*shumë familje s’ marrin fare ndihmë, mungojnë shumë shërbime, në fshatra të tërë mungojnë ambulancat, korrupsioni, mosnjohja e të drejtave etj., etj.*)...

“Padyshim nuk duhet të kemi shqetësim për ekzistencën e pabarazisë në shoqërinë e sotme shqiptare. Ai është fenomen social universalisht i njohur, i pranuar dhe padyshim ekonomikisht dhe shoqërisht i dobishëm. Në fund të fundit nuk ka shoqëri të lirë, të bazuar në ekonominë e

tregut dhe iniciativën e lirë të individit që të përfytyrohet ekzistenca e barazisë jo në kuptimin egalitarist, por vërshtirë edhe në optikën humane. Gjërat duhen parë ashtu si janë dhe fenomeneve duhet t'u japim emrat dhe kuptimin e tyre social. Por nga ana tjetër pabarazia që nuk është e mundur të shmanget nuk duhet ngatërruar me padrejtësinë sociale, e lidhur me instrumente sociale që deformojnë rrugën e suksesit personal të merituar, të krijimit të avantazheve apo disavantazheve sociale me anë të mjeteve dhe mënyrave jo demokratikë, që burojnë nga nepotizmi, militantizmi partiak, favorizimet në tregun e punës, si dhe nga shumë arsye të tjera. Por pabarazia ka limitet e veta, tejkalimi i të cilave sjell padrejtësi sociale nga e cila vuajnë jo pak njerëz në shoqërinë e sotme shqiptare.

Atë e përjetojnë qindra mijëra njerëz që janë të papunë, afërsisht 100 mijë familjet që jetojnë me ndihmën ekonomike fare modeste, rreth 134 mijë persona me aftësi të kufizuara si të verbër, paraplegjikë e tetraplegjikë. Megjithëse mbështetja financiare dhe sociale për këto kategori njerëzish nuk ka munguar ajo akoma nuk është në nivele konsistente që të mund të zbutë nevojat dhe statusin e tyre të marginalizuar (në ndonjë rast edhe të diskriminuar). Padyshim në këtë tablo shtresa e fëmijëve është ajo që i përjeton më shumë pasojat e situatës ekonomike e sociale të shoqërisë tonë dhe familjes së tyre. Në këtë kontekst duhen rishikuar politikat e mbështetjes së familjeve në nevojë duke adresuar politika të mbështetjes specifike për fëmijët.

Perfundimi

Asgjë nuk i sjell njeriut aq vuajtje dhe mjerim sa varfëria! Vetëm të varfërit e kuptojnë nocionin e plotë të varfërisë. Kur njeriu është teper i varfer mendja e tij pyet pse une? Jeten nuk e shijon aq shumë, lumturia e tij është vetëm të mund ta largojë varferinë për disa kohe, të sjell para fëmijëve dicka për të ngrene, të shohë fëmijet e tij si çdo fëmijë tjetër të pasur. Varferia shkatërron jeten e njeriut dhe lumturinë e tij.

GRUPET ETNIKE PAKICAT DHE RACAT

Grupet etnike, pakicat dhe racat konsiderohen si nocione moderne, por që dita ditës po zhduken ngadal. Këto u krijuan gjatë periudhës së dy luftimeve botërore, kur ndryshuan kufijtë pas shumë

luftrave kombetare. Në kuadër të këtyre ndryshimeve shpesh kishte edhe konflikte të cilat rezultojnë me diskriminim etnik të ndonjërit grup që ishte në pakicë ose ndonjë race. Diskriminimi mund të shprehet në mënyra të ndryshme, por edhe kuptimi i kësaj çështjeje nga njerëzit mund të jetë i ndryshëm. Nëse diçka do të kuptohet si diskriminim apo jo – është një çështje e ndjenjës personale dhe subjektive dhe varet nga botëkuptimet personale të çdo njeriu. Fakt është sesot çdo njeri në këtë apo atë menyrë goditet nga diskriminimi, pasi, në përgjithësi, kultura përbëhet nga sisteme të ndryshme të interpretimit dhe përcaktimeve, të cilat po bëjnë gërshetim të ndërsjellë, kështu që një person mund t'u takoj më shumë kulturave. Parashtrahet pyetja, pse sot gjithnjë e më tepër po flitet për diskriminimin? Kësaj pyetje dhe shumë të tjera do t'i përgjigjemi në punimin në vazhdim ku do të flasim për diskriminimin në kuadër të grupeve etnike pakicave dhe racave.

INSTITUCIONETSHOQERORE

Njeriu si qenie shoqërore nuk mund të egzistojë si individ i izoluar, por jeta e tij domosdoshmë zhvillohet në grupet shoqërore me të ngushta ose me të gjera ose në bashkësinë shoqërore. Në ato e siguron egzistencën e tij dhe zhvillon të gjitha potencialet njerëzore. Që t'i plotësojnë nevojat dhe qëllimet të cilat u janë domosdoshmë njerezve të dobishëm dhe të vlefshëm për shoqërinë. Ato paraqesin njësi bazë të organizuara të cilave njeriu mund t'i plotësojë nevojat e tij. Nëpërmjet institucioneve të tilla dhe me ndihmën e tyre njeriu e kalon tërë jetën e tij prej lindjes në ndonjë spital për lindje deri në shtëpinë e pleqëve. Institucionet të cilat plotësojnë nevojat për ushqim, banim, veshmbathje e të ngjajshme, në të vërtetë nevojat primare materiale që mund të egzistojnë njeriu, bëjnë pjesë në sferën e ekonomisë dhe janë institucione ekonomike.

FAMILJA

Familja ne pergjithsi mund te definohet si grup shoqeror specific dhe kompleks qe eshte e ndryshuar gjat histories, por si bashkesi gjat gjith histories se njerzimit .Ajo eshte grup primar shoqeror per at se eshte krijuar me heret dhe paraqet formen me te qendrueshme te jetes se perbashket te njerzve .Familja eshet grup shoqeror specific me nje kombinim te vacant lidhjesh dhe funksionesh dhe llogaritet si grup themelor. Ne suazen e saj zhvillohen proceset themelore te jetes se njeriut, sic jane reprodukimi i gjinis njerzore, rritja dhe socializimi i femijeve, plotesimi i nevojave ekonomike seksuale psikologjike te njerezve. Te gjith gezimet dhe problemet e jetes thehen ne familje. Ne gjuhen ton kur themi familje mendojm per nje grup njerez te cilet jan te lidhur ne baz te gjakut dhe jetojne se bashku me femijet,se bashku me gjyshin dhe gjyshen xhaxhallaret dhe tezen,nipat kurse eshte e mundshme edhe me familjaret te tjer. Por nje model i tille i familjes pothuajse eshte zhdukur.

Sot me se shpeshti nocioni familje edhe te ne edhe ne numrin me ete madh te vendeve paraqet grup njerezish te cilet jetojn se bashku ne nje vend, te perbere prej nje babait, nezes dhe familjeve te tyre.

Farefisi

Me farefisi nenkuptojm lidhje Bio-Sociale te ndryshme ne mes nje numri te caktuar njerezish,te cilet ne suazen e tipit te familjes jan antaret te saj.Si zakonisht me farefisnin nenkuptohet lidhje gjaku .Por sot ne jeten reale farefisi perputhet vetem pjeserisht ne lidhje biologjike ose te gjakut. Me se pari per shkak se ne te gjitha shoqerit egziston mundesia per adaptim te familjeve, te arritura e mjeksis bashkohore mundesojn qe femna mund te ngelet shtatzen edhe ne menyrt artificiale bile edhe me njeri qe nuk esht buri i saj, ose me implemintimin e qelizave te caktuara jasht organizmit . Kjo do me then se farefisnia mund te realizohet ne rruge natyrore, me lindjen

ne mardhenie martesore ose jasht saj, ateher bejm fjal per farefisni te gjakut. Mund te kriohet edhe ne menyrt artificiale, ne adaptimin e familjes se huaj, ateher bejm fjal per farefisni me adaptim qe u pergjigjen edhe shembujt e shtatzanis artificiale te cilat me par i cekem.

Martesa dhe familja

Martesa paraqet njer nder format me te vjetra ku eshte zhvilluar ,por edhe sot zhvillohet jeta e perbashket e njerezve. Me paraqitjen e familjeve ai vazhdon ne familje ku jan te inkuadruara me shum gjenerata. Martesa eshte lidhje intime dhe e qendrueshme gjinore ne mes dy qenieve njerzore me gjini te ndryshme ne te cilen ngushte jane te lidhura truporja - fizikja dhe shpirtorja- psikologjia

Do te thot martesa, paraqet lidhje heteroseksuale te pranuar nga shoqeria dhe regulluar me doke realigjioze ose me norma ligjore – juridike qe sot eshte shebull me i shpeshte.

Ne shoqerite bashkohore eshte e mundshme mardhenie martesore te vehet ne mese partnereve te nje gjinije.

Funksionet e familjes

Funksionet e familjes gjithashtu jan kategori e ndryshme historike dhe jan ndryshuar ne pajtim me disa ndryshime te tjera shoqerore. Ne mes funksioneve te saj ete shumta si me te rendesishme dhe pergjithshme ceken: Funkzioni biologjik, ekonomik dhe socializues. Funksionet biologjike: Perbehen ne plotesimin e istiktit gjinor dhe vazhdimisht e gjinis njerzore, nete vertet krijimin e pasardhsve.

Ne te kaluar keto funksione kan qene ne pajtuesmeri, kurse me von ka ardhur deri te ndarja. Funksionet ekonomike:Perbehen ne sigurimin e mjeteve matriale per ekzistenc te antareve te familjes.Me par familja ka qen bashkesi prodhuese-konsumuese, kurse sot eshte vetem konsumuese per shkak se prodhohet ose fitohet jasht familjes, kurse konsumohet ne familje. Arsimi dhe edukimi:Ne te vertet funksionet socializuese jan detyra shum te rendesishme te faliljes .Antati i ri i familjes nepermes familjes lidhet me bashkesin me te gjerme te vertet inkuadrohet ne jeten shoqerore.

Autoriteti ne familje

Familja sic ekziston sot, nuk ka ekzistuar gjithmon .Nje numer i madh i hulumtimeve kan treguar se ajo eshte ndryshuar edhe per nga forma edhe per nga permbajtja Prej gjysmes se shekullit te kaluar paraqitet ndryshime te medha ne aspekt te autoritetit ne familje. Nje koh te gjat autoriteti i burrit ka qene i padiskuteueshem, gruaja dhe femijet eshte

dashur vetem qe ti plotesojne urdhurat dhe deshirat e tij, pa as nje te drejt. Mardheniet e tilla jo demokratike kane ekzistuar edhe kan qene karakteristike e familjes patriarkale, kurse ato i ka permbajtur edhe kisha

Familja ne kohen bashkohore:

Evolucioni i familjes sot ka sjell nje situate qe ne nje numer te madh te vendeve, vecmas ato me te zhvilluarat, te dominoj familja bashkohore demokratike. Ate e perbejn vetem prinderit dhe femijet e tyre te mitur. Martesa lidhet ne baz te afiniteteve individuale, e bazuar ne mirkuptimin dhe dashurin. Mutacionet e familjes bashkohore jane shume te rendesishme. Si asnjehere me pare familja duhet te percaktohet ne shumes, ne te vertet te kuptohet se ekzistojn modele te ndryshme me vlera te cilat duhet respektohet si elemente evolutive te jetes shoqerore.

RELIGJIONI

Perkufizimi i religjionit: Religjioni eshte nje nder fenomenet me komplekse shoqerore. Shikuar

ne aspektin shkencor, rend mund te definohet. Kjo vjen prej asaj se religjioni deperton ne sfetar me intime te jetes se njeriut.

Shpesh thuhet se ajo eshte pun private e cdo individi, dicka qe ruhet thell ne zemer e individit. Religjioni eshte aktivitet i njeriut dhe i takon njeriut, para se gjithash si individ. I pa mohueshem eshte fakti se religjioni ndikon ne shoqeri, kurse njekohsisht edhe shoqeria ndikon ne religjion. Ajo eshte pjes e kultures te cdo bashkiesie shoqerore dhe si e till vihet ende prej fillimit te histories se njeriut dhe qendron deri ne ditet e sotme. Ne qoft se deshirojm ne menyra te rendomt ta religjionin, ate do mund ta benim ne pakuqizim se paraqet besim ne mbinatyror. Besimi mbi qenien mbi natyrore eshte e gjitha ajo qe eshte e shkruar per ate ne liberat e shejt eshte baz e xhdo religjioni. Ketu ekzistojn dy dimensione. I pari eshte besimi ne fuqin absolute dhe persosshmerija e qenies mbinatyrore (qenie te hinduizmi si religjion politeist). I dyti eshte besimi pa kushte ne gjith at qka shkruan ne librat e shejt si p.sh: Bibla, Kurani, Teverati, librat e shejt budistike. Komponenta e dyt e religjionit jan ndenjet religjioze. Eshte normale per at se behet fjal per persosshmeri absolute te gjithdijeshme dhe qenie te gjithfuqishme, qe ne jriu te ndjej ndaj ti ndjenja te posacme. Komponenta ose elementi i trete i religjionit jan ritualet ose ceremonit. Nepermes ritualeve njeriu mundohet qe te vere kontakt me qenien mbinatyrore. Elementi i katerte i religjionit jan simbolet. Cdo religjion ka permbledhje te veta simbolesh me te cilat shperbehet edhe te cilat i mundesojn besimtarit te realizoj te ashtequajturin te mendimit simbolik. Ne fund elementi I fundit i religjionit jan organizatat religjioze. Ato u ndihmojn njerzve ne besim te njejt religjioz qe te bashkohet ne grup te vecanete besimtaresh.

Funksionet e religjionit

Funksioni i par qendron ne ate se religjioni u ndihmon individeve qe te formojn shikim te vetin per boten. Kuptohet se ai shikim per boten te besimtarete religjioz. Ne bazen e tij egzistojn dy karakteristika. Ai ne te njejten kohe eshte dualist spiritualist. Shum eshte i rendesishem edhe roli emocional dhe psikologjik ose kompensues i religjionit. Ky funksion ndihmon ne tejkalimin e problemeve akzistenciale dhe veshtirsive te njeriur. Religjioni ne shum menyra i ndihmon besimtarit psikologjikisht ta tejkaloj ndjenjen e frikes nga vdekja si e para futet ideja se vdekja e njeriut eshte pasoj e gabimit te par (thyerjen e urdherit te Zotit te Ademit dhe Haves qe most a hane prej drurit per ta njohur te miren dhe te keqen).

Funksioni etnik i religjionit qendron ne formimin e rregullave themelore morale te cilat duhet respektuar praktikuar nga ana e besimtareve. Ne te vertet ne baze te tyre percaktohen menytrat dhe ruga e veprimit njerzor. Regullat moral ne nje menyra te qarte jane dhene ne librat e shejte. Regullat me te vjetra morale religjioze jane dhjete urdhurat e Zotit te cialt Musa i ka pranuar

prej Zotit ne kodren e Sinanit. Ne krishterizem Islami, judeizmi dhe disa religjione te tjera, ato jan baz prej ku eshte piknisja per zhvillimin e regullave morale. Me von ata persona te krishterizmit prej mesimeve e besteve te Jezu Krishtit te cilat jan te dhena ne Dhjaten e Re, te feja Islamit nepermes regullave dhe normave te cilat i ka Muhamedi ku ne menyre koncizme jan te perbashkta ne Kuranin: regullat e sjelljes te cilat jan te dhena ne Tevard si liber i shejt I ebrejsve etj.

Llojet e religjioneve

Krishterizmi eshte religjion te i cili qenia mbinatyrore i zbulon qellimet dhe porosite tij nepermens Jezu Krishtit, i cili eshte I derguari i Zotit dhe njekohsisht dhe themelues i krishterizmit. Qenia mbi natyrore per t'i zbuluar te vertetat e tij amshueshe shendrohet fytyren e njeriut, ne fytyren e djalit te Zotit. Krishterizmi eshte religjion monoteist, besim ne nje Zot, i cili eshte krijues i vetem dhe permbajtes i gjith asaj qe egziston. Islami eshte religjion me i ri universal boteror. Njelloj sikurse edhe krishterizmi, ai eshte besimi monoteist. Ate e zbuloi i derguari i Zotit Muhamedi i cili e shpall fjalen e Zotit. Zoti i paraqitet nepermes engjullit (Xhibrilit). Ai ne njer shpell ne Meke ia percjelli te gjitha porositet, idete rregullat dhe normat te cilat Muhamedi vetem duhet t'ua percjell njerzve. Besohet se Muhamedi i ka kaluar transreligjioz, kurse pas saj ka filluar t'i tregoj fjalet e Zotit. Kjo ka ndodhur ne vitet 40 te jetes se tij. Pra kesaj ai ka jetuar nje jete praktike te perditshme. Rinine e ka jetuar si vobeket, por pasi eshte martuar me te vjen e pasur Hatixhja, jeta e tij ne menyre drastike ka ndryshuar.

Behet tregtar i pasur dhe ka udhetuar shume neper bot. Ne ate menyre takohet me idet e krishterizmit dhe judeizmit te hershem. Ateher kan filluar ta preokupojn ceshtjet fetare dhe morale. Dikuh ka viti 610 te eres sone i paraqitet Zoti nepermes Xhebrailit prej ku fillon kthesa e madhe e jetes se Muhamedit. Prej ateher si behet udheheqes fetar, reformator dhe burra shteti i madh arab dhe, nenkuptohet themelues i Islamit. Judizmi eshte religjion me i vjeter monoteist. Eshte paraqitur diku 1000 vjet para krishtit. Ai eshte religjioni i ebrejve ku ne fillim te ekzistimit te vet kan jetuar ne Egjipt dhe ne disa vise tjera. Kan qen te rethuar me popuj te cilet kan pasur religjion politeist dhe te paret e kan promovuar iden e ekzistimit ten nje zoti (Jahve). Ne shkrimet e dhjates qendron se njerzitet e par qe kan jetuar ne tok jan prejardhje e erbrit. Hiduizmi eshte religjion politeist. Ai eshte i shumllojshem dhe me shum do te thonim se eshte konglomerat i mesimeve te ndryshme fetare se sa sistem i njete realigjioz. Ne ate ekzistojn nje numer i madh kultesh dhe mesimeh per to. Ideja themelore e hiduizmit eshte process i vazhdueshem i lindjes, vdekjes, lindjes e cila perseritet. Me e perhapur eshte ne indi. Budizmi, konfucionizmi dhe taoizmi jane religjione tipike etike ne Lindjen e larget. Te ato

nuk ekziston ideja per Zotin, por idealet etike me ndihmen e te cilave besimtares fitojn qetesin shpirtore dhe jan ne harmoni me unverzumin e perbashket. Tipet e organizatave religjioze dhe levizjeve religjioze sotKur behet fjal per organizatat religjioze, mund te themi se ne te rendesishme sot jan kishtat, denominacionet dhe sektet. Kisha paraqet organizat formale te madhe religjioze.

Madhesia do te thot se ne ate jan antarsuar nje numer i madh besimtaresh, kryesisht pa dallim te situates te tyre sociale. Ne kisha si zakonisht ka perfaqshues prej te gjitha shtresave te bashkesis shoqerore globale.Kisha ortodokse po thuhet pa perjashtim indetifikohet me shtetin ne te cilen vepron (kishaortodokse Ruse, kisha ortodokse Serbe, kisha ortodokse Maqedone, kisha ortodokse Bullgare etj.). Te gjitha keto kisha kan status te barabart dhe bashkpunojn ne mes vete ne te gjitha fushta. Ne baz te kesaj, shteti Islamik bazen e vet e ka ne Allahun dhe Kuranin si liber i shejte. Demoinacionet jane organizat religjioze te cilat kane me pak antare prej kishes dominante ne nje shtet p.sh denminacionet i metodistve ne Britanin e Madhe ka reth 700 mije antare. Denominacionet me te rendesishme jan metodistet dhe evangelistet, ndersa sektet me te njohura jane adventistet e dites se shtate, deshmitaret e Jehovi, baptistet edhe me shum te tjera.

POLITIKA, PUSHTETI DHE SHTETI

Karakteristikat e shtetit: Sic na eshte e njohur, shoqeria eshte krijuar si shprehje e deshires dhe nevojave te njerzve per jet te perbashket qe mund te ekzistojn. Qe do te thot shoqeria eshte kategori historike komplekse dhe eshte korniz e jetes se perbashket te njerzve. Nje kategori tjeter historike eshte shteti. Shteti eshte prodhim I shoqeris. Ai paraqitet ne njer shkall te caktuar te zhvillimit shoqeror dhe direct eshte I lidhur me meshum kushte qe eshte dashtur te plotesohen qe tem und te konstitohet nje bashkesi politike sic eshte shteti. Shikuar nga aspekti historik, shteti eshte krijuar ne menyra te ndryshme. Duke mos hyre ne shpejgime te gjera vetem do te cekim faktin se shtete antike dhe te vjetra jan te krijuara ne baz te lidhjeve faresisnore dhe patrikale te cilat me von jan zgjeruar me ndihmen e normave te perbashkta dhe aparate te ndryshme te forces.Si plotesim i ksaj duhet ta perkufizojm edhe pushtetin. Ai paraqet edhe shfrytezimin legjitim te fuqis qe u takon atyre te cilet e drejtojn shtetin. Me nocionin legjitimet percaktohen fakti se ata qe jan nen dikimin e pushteit te shtetit, me ket teresisht pajtohen. Ne anen tjeter fuqia eshte aftesi e individeve ose grupeve qe t'i realizojn interesat dhe nevojat e tyre sikur edhe t'i kundershohet dikush.

Shteti modern dhe te drejtat qytetare .

Prej kur e vertetuar aparatit kategorial, tash do ta kemi me lehtë që ta kuptojmë thelbin e shteteve moderne dhe karakteristikat e tyre me të rëndësishme. Dirkemi ka menduar se shteti konstituohet në një territor të caktuar, në të cilin banorët e tij kanë pothuajse kulturë, traditë, religjion dhe doke të njëjta. Për këtë edhe paraqiten norma dhe rregulla të përbashkëta të cilat mundohen t'i respektojnë antarët e asaj bashkësie.

Do të thotë shteti bazohet në një traditë të vullnetit dhe vetdijes së qytetarëve të vet. Shtetet e sotshme kanë sovranitet mbi territorin e vet. Edin se me parë kufit në mes shteteve nuk kanë qenë kategori e vazhdueshme dhe nuk kanë qenë qartë të shënuara. Në shoqëri tradicionale numri më i madh i qytetarëve nuk kanë qenë të vetdijshëm për të drejtat dhe liritë e tyre. Shtetet moderne, bëjnë përpjekje të mëdha në edukimin e qytetarëve të vet për të drejtat dhe liritë qytetare. Me në fund parashtohet pyetja cilat janë karakteristikat emine të shteteve bashkohore të cilat ekzistojnë në kohën e sotme. Në bazë të Gidensit, shtetet e civilizimit bashkohor i karakterizojnë tri karakteristikat themelore. Ato janë sovraniteti, shtetësia dhe nacionalizmi .

Partit politike

Një ndër kategorit universale të tjerave të cilat nuk janë shumë në numër është politika dhe proceset politike. Politika paraqet veprimtari më interesant të përgjithshme për të gjithë antarët e bashkësisë shoqërore. Në bashkësi shoqërore në të njëjtën kohë dhe hapësirë ndikojnë interesat të ndryshme kundërthënies të organizatave politike. Cdonjëra prej këtyre organizatave vlerat dhe idetë e veta i paraqesin si vlera të tërësishme shoqërisë. Përveç kësaj kundërthënies është edhe raporti në mes veprimtarisë njerzore dhe politike. . Kundërthënies është edhe raporti në mes orientimit politik dhe realitetit. Por kjo në veprimtarinë politike tërësisht mund të shtrembohet, ku interesi publik mund të shëndrohet në interes personal të atij që merret me politikë. Politika më së shpeshti instualizohet në shoqëri nëpërmes partive politike. Ato kanë rëndësi të madhe në shoqërinë bashkohore .

Programi politik. Në atë parti politike i paraqesin orientimet programore, pikpamjet për atë se i duhet të zgjedhen aktuale shoqërore – politike të gjitha sferave të jetës shoqërore, qëllimet politike dhe mjetet me të cilat planifikohen të realizohen ato qëllime.

-Struktura e organizatave. Cdo parti doemos të ketë formë nëpërmes të cilave do të bëjë projekte që t'i realizojë qëllimet e saja . Ekzistojnë tipe të ndryshme të partive politike. Diverzhe partit politike i ndan në kadrovike dhe masovike. Partit kadrovike janë krijuar në shekullin XIX. Ato nuk kanë pasur interes që të tërheqin numër të madh të antarëve, por interesi kryesor ka qenë që të tërheqin antarët me autoritet të përbashkët shoqëror në të cilin veprojnë. Partit masovike

tentojn per antarsi me te madhe. Keto parti fillimin e kan te levizjet socialiste, partit komuniste dhe partit fashiste.

Sistemet partiake

Kur behet fjalt per sistemet partiake sot ne bot ekzistojn tre tipe.

Sistemet njer partiake ekziston ne vendet me pushtet jo demokratik si psh. Koreja Veriore, Kuba etj.. Atje zgjedhsit nuk mund ta ndrojn partin ne pushtet per shkak se nuk kan oposion tjetet.

Ne disa vende ekziston sistemi bipartiak ku **dy parti** ose (kualicioni) luftojn per te mar pushtetin. Te tilla jan Britania e Madhe (Partia Konservative dhe Laburiste), Greqia (Pasoku dhe Demokracia e Re), Gjermania (Krishteore-demokrate dhe social-demokrat), dhe ne SHBA (Partia Demokratike dhe Republikane).

Ne boten bashkohore me prezent eshte **sistemi shumpartiak** ku me shum parti bejn gara per te mar pushtetin. Sisteme te ketilla ka edhe ne Republikën e Maqedonise

Demokracia

Demokracia shte kategori shoqerore e cila lidhet me te drejtat dhe lirit e qytetarve, si dhe per menyren e konstituimit dhe funksionimit te pushtetit ne njer shoqeri . Demokracia sot paraqet nje levizje e cila eshte enderr e njerzve. Funkcioni praktik i saj edhe me tutje eshte plot me te pa njohura dhe pasiguri. Ajo eshte model i rregullimit kah e cila tentojn te gjitha vendet pas renimit te modeleve socialiste te pushtetit. Per shoqeri demokratike llogaritet ato te cilat mundesojn liri te gjer te shprehurit, te folurit, lirin e mediumve, lirin e besimit fetar e drejta e mbrojtjes se barabarte me ligj, proces te drejta gjygsore. Gjithashtu ajo eshte sistem shoqeror ne te cilen qytetaret i zgjedhin perfaqsesit e pushtetit, bejn kontrollin e punes se tyre dhe kane te drejt t'i ndertojn bartesit e pushtetit . Ajo te vazhdoj historia qe te hap dyert e liris dhe demokracis, varet nga mencuria kolektive e vet popujve dhe veprimet praktik gjat zgjedhjeve te liderve politik nga ana e popullit.

ARSIMI

-Arsimi dhe shoqeria: Ne shoqerit bashkohore demokratike shteti ne vete merr pergjegjsin per arsimin e qytetarve te vet. Cdo qytetar ka te drejt ne arsim. Per kete qellim shteti organizon institucione formale te cilat merren me kete veprimtari. Ajo i organizon dhe e regullon arsimin fillor, te mesem dhe te larte. Arsimi fillor eshte i domosdoshem dhe pa pagese po thuaj ne te gjitha shtetet moderne. Ne te gjitha keto institucione eshte i punsuar kuader profesional I cili ka detyr shum me pergjigjesi per arsimin e qytetareve. Perverc institucioneve arsimore shtetore, sot ekzistojn edhe institucione private arsimore si shkolla te mesme dhe per arsim te larte. Redh 90% e populates ne shoqerin bashkohore dijn te lexojn dhe te shkruajn. Te gjith ne dim se ne cfar shoqerie jetojm dhe kemi informata per vendin ton dhe per shum shtete rredh nesh. Ato informata i marim prej librave dhe prej mjeteve per komunikim masiv neprmjet internetit etj. Arsimi indivit jep dituri baze, aftesi intelektuale, aftesi manuele, aftesi per te menduar gje gjykuar, ideale, qendrime, moivacion, kuptim per pergjigjesi shoqerore dhe kuptim me te gjer per boten. Prej kur ta mesoj gjith ket njeriu i ri ne teresi do te inkuadrohet ne proceset kulturore dhe shoqerore. Sipas Robert Menton ekzistojn dy tipe funksionesh te arsimit edhe te manifeste dhe latente

Ne funksionet manifeste mejn pjes :

- **funkzioni socializues (nxensit i mesojn rolet e te rriturve);**
- **funkzioni per integrim social (arsimi e forcon homogjenitetinne shoqeri);**
- **funkzioni inovues (krijimi I diturive te reja);**
- **funkzioni per stervitje dhe aftesi per pune);**
- **funkzioni I selektimit (rigrupimi I nxensve ne te pa suksesshem, mesatar te sukseshem dhe me te sukseshem).**

Ne funksionet latente bejne pjese:

- **zvoglimi i kontrollit te prinderve;**
- **funkzioni i ruajtjes se familjes – sherbimi shtepijak;**
- **kontrolli i martesave te ardhshme (formimi i qendrimeve per gjinin e kundert);**
- **reduktimi i ofertes se punes (studente e zvoglojne perqindjen e papunsise me ate qe nuk evidentohen ne Byrone per punsime);**
- **kundershtimi i njerzve te rinj normave dhe traditave shoqerore.**

Arsimi dhe shanset per jete

Arsimi ne njer menyre eshte i lidhur me me zhvillimin e demokracis ne nje shoqeri. Disa teroticiente mendojn se arsimin do te ndihmoj qe te zvoglohen pabarazit shoqerore. Ne qoft se i jepet shans cdo njeri te ri qe ti tregoj te gjitha kualitetet e veta ne arsimin e institualizuar, ai fiton shans qe te marre diploma per te cilen pretendon.

Me kete kete do t'u mundesohej edhe antareve te shtresave sociale me te ulta te paraparojm ne shkallen e stratifikimit shoqeror. Gjith ashtu vet arsimi ben seleksionizmin e nxenseve me vendosjen e tij klerakike Ne pjesen e femijeve pr per shkak te pa mundesis per shkollim per shkollim te matutjeshem, e mbarojn ende ne shkollim fillor. Nje grup femijesh vazhdojn ne hkollen e mesme elite, kurse te tjeret mbarojn shkollimin e tyre ne shkollat e mesme trivjecare. Per dallim prej tyre prindet e shtreses se mesme jetesisht jane te interesuar qe femijet e tyre te kryejn arsim te lart Femijet qe rjedhin prej ketyre shtresave pa kusht duhet t'i tejkalojn prinderit ne shkallen e arsimit, karieren dhe suksesin ne jet Ne fund parashtrohet pyetja cfar ardhmerie ka arsimi te ne dhe ne bot. Pa medyshje qendron fakti se te ariturat shkencore shkojn perpara me shpejtesi astronomike.

Grupet etnike, pakicat dhe racat si nocione

Për të paraqitur më së miri problematiken apo zanafillën e kësaj problematike , do të marrim një shëmbull nga Japonia: Bëhet fjalë për pakicën e njohur ne Japoni si eta e cila më von do të quhet burakominë Eta është nje grup njerëzish ne Japoni, që nuk dallonin nga japonzët as nga tiparët por as nga religjioni. Ky grup u formua pa dëshirën e tyre ne kohen e feudalizmit, kur feudalët kolonizuan vendet e tyre dhe këto si pa zgjidhje filluan të enden nëpër rruge. Mbetën endacak tani e tutje, këta do të diskriminohen (de jure dhe de facto) nga shumica. Ishin skllav në vendin e tyre, pasi qe ishin të autorizuar të bënin punët e papastërta, punët të cilat nuk bënte pjesa tjetër e popullit. Ky diskriminim de jure mbaroji ne shek XIX kur filloi modernizimi Japonisë. Dekreti I perandorit tani u jep me shumë te drejta këtyre: u lejohet te bëjnë cfar do pune, pasi tani nuk e kanë të obliguar te bëjnë vetëm punët e papastërta; mund te ndryshonin vend banimin, pasi tani nuk e kanë të detyratur të jetonin vetëm në një vend; mund të martoheshin edhe me joburakuminë . Me largimin e diskriminimit de jure, nuk largohet diskriminimi de facto. Diskriminimi ne realitet, akoma nuk u zhduk, edhe pse u zhdukën ligjet

diskriminuere. Akoma popullsia joburakumine e diskreminon burakominin, akoma burakominët jetojne në vendbanime te vecanta, akoma bëjnë ptunë të papastra dhe pa pagesa, dhe akoma konsiderohet e turpshme martesë me burakominët ,edhe pse nuk ishte e ndaluar tani. Ato akoma konsiderohen inferiorë nga ana mendore të pa aftë për të patur një sjellje të lartë morale , agresivë, impulsive dhe që u mungon cdo nocion ipastëertisë apo sjelljes. Këto tri nocione I dedikohen një grupi të njerëzve , qe kanë gjuhë histori ,fejë dhe kulturë të ndryshme në krahasim me palën tjetër. E perbashkëta e grupeve etnike, pakicave (minoriteteve) është se jetojnë në një rend politik-ekonomik të përbashkët , pavarsisht atyre dallimeve të lartëpërmendura . Pra edhe pse kane dallime më shumë se ngjajshmëritë , ato jetojnë mbrenda te njejtit kufi. Egzistimi i këtyre grupeve etnike , pakicave dhe racave mundëson që një shtet të jetë multietnik. Multietniciteti I atij shteti vazhdimisht është në rënie , pasi gjithmon këto shtete përfundojnë si shtete monoetnike , duke përdorur dy mekanizma: 1:Asimilimine grupeve etnike dhe pakicave ose 2: Ndarjen e shtetit sipas etnive (shkatërimi I shtetit multietnik, dhe krijimi I shteteve monoetnike) Këto dy zgjidhje janë të domosdoshme për një shoqëri kjo është vërtetu shumë herë , pasi si gjithmonë shumica si gjithmon shumica vatzhdimisht sulmon në mënyr të ndryshme joshumicën (grupet apo pakicat etnike). Vetë këto grupe e konsiderojnë veten ndryshe nga shumica (për shkak kulturës, gjuhës, tradites...së tyre),por më vonë dhe shteti fillon ti konsideron të veqanta , pastaj edhe diskriminon . Ja se si përshtet një shtet me kultura të ndryshme konsiderohet si pasuri e jo dobësi e atij vendi : Në birmani, ashtu siç Java ndoshta gjëja e parë që I bënë përshtypje vizitorit është shumëllojshmëria e njerëzve –europjanë ,kinezë ,indianë dhe vendas. Në një kuptim të ngushtë:këtu kemi të bëjmë më një përzierje por njerëzit nuk bashkohen; aty egziston një shoqëri kluraliste ku pjesët e ndryshme të komuniteteve jetojnë krahas krahas por të shkëputura mbrenda të njëjtës njësi politike (Furnivall,1956). Sipas shume sociologëve , grupet pakicat etnike kanë disa karakteristika : ato për shkak të diskriminimit që I bënë shumica apo sistemi janë vazhdimisht në stagnim (ndonjëherë edhe regres); antarëte saj janë të bashkuara , pasi ato I bashkon paragjykimi dhe diskriminimi që I bënë shumica; jetojnë në vende te caktuara të izuluara që te mbrojnë veqoritë e tyre ; ato bëjnë martesë endegamike (martesë brenda grupit).

Superioriteti dhe inferioriteti i një grupi etnik apo race

Përveq dallimeve etnike, në shekujt e fundit u paraqiteën edhe dallimet është kryetari i Gjermanisë naziste , Adolf Hitleri , I cili politikën e tij për të bardhtë e kishte hartu si platformë politike. Ai të bardhtë gjermanë I konsideronte të shenjtë , ndërsa qifutët (herbrenjtë), sllavët dhe romët I konsideronte si raca të papastra njerzore duke I konsideruar si shkatëruesit e njerzimit. Për këtë arsye ai e nisi holokaustin e cila sipas tij konsiderohet sipastrim I njerzimit nga papastërtia. Raca gjermane është pasardhëse e races ariane (popull që ka jetuar më pare, dhe është zhdukur) dhe racë e pastër , dhe si e tillë duhet ta sundojë botën...disa popuj duhet të zhduken nga faqja e dheut si herbrenjtë romët dhe sllavët. Hitleri në mënyra të ndryshme e zhvilloi holokaustin , krijon burgje dhe kampe të përqendrimit ku ishin të vendosur njerzit e pushtuar nga blloku nazi-fashistë .Në këto kampe (më I nohuri I Aushvicit) qifutët torturoheshin dhe mbyteshin. Me të torturuarit (bëheshin eksperimente medicinale,ndërsa shumë të pranishëm që nuk praninin tortua dhe eksperimente bënin vetvrasje. Mënyra e vrasjes së njerëzve nëpër kampe ishte e ndryshme : vrasje me bomba , me armë zjari, me pushkatim dhe nga vetëtortura e madhe . Por vazhdimisht mvënyrat e zhvillimit të holokaustit ndryshonin. Filluan të përdorin mënyrën e mbytjes së njerëzve në dhoma gazi.Duke e shfrytëzuar këtë mënyrë , mbrenda dites mbytnin 20 000 njerëz (shumica e tyre qifutë) , ndërsa për zhdukjen e gjurmëve ,trupat e pajetë gjuheshin në fura me temperature të larta. Hitleri kishte zgjidhje dhe për ato gjysëm-qifutët:dëbimin ose meigrimin nën presionin shtetëror sterelizimin asimilimi.Më shumë preferohet asimilimi edhe pse do të zgjatë më shumë kohë. Hitleri vazhdimisht mendonte se qifutët gjithnjë janë treguar budallenj. Një dëshmitar rasti shumë mirë paraqet njëren nga mënyrat e holokaustit nga ana e njërive të Adolf Hitlerit “I erdha rrotull një prigu të madh dheu dhe u gjenda përpara një grope gjigande . Njerzit mbrenda saj ishin aq të shumta e të ngjeshur me njëri tjetrin saqë vetëm kokat u dalloheshin .Disa të pushkatuar lëviznin akoma. Disa ngrinin krahun e kthenin kokën për të treguar qe ishin akoma gjallë .Gropa ishte e mbushur në tre të katërtat . Sipas asaj që pash, mendoj se duhet të këtë qenë rreth njëmijë njerëz. Pokërkoja të shihja vrasesin . Ishte nje SS , që qëndronte I ulur në buzë të gropës me këmbët që I vareshin mbrenda asaj, me mitralozin mbi gjunjë duke pirë cigare. Viktimat plotësisht të zhveshura zbresin në gropë nëpër një shkallë të sajuar duke gërmuar dheun ecin nëpër kufoma etjera dhe ndalonin aty ku thoshte SS-i . Ata shtriheshin mbi kufomat e egzekutuara, këmbenin

ndonjë fjalë më zë të ulët me të mbijëtuari . Pastaj dëgjoja breshëqritë etjerë të mitralozit! Pra nocioni race sipas hitlerit nuk është vetëm grupe me tipare të ndryshme por edhe me kulturë, religjion dhe histori të ndryshme. Sotë më shumë shprehja race përdoret për njerëzit me veti të ndryshme biologjike. Shumë sociologë duke u bazuar në këtë veti (pamjen e lëkures flokët,ndonjëherë buzët) ato nxjerrin raca të ndryshme disa nxjerrin tri disa katër , por ka nga të tillë që nxjerrin edhe pesë . Për këtë, përdorimi i termit racë konsiderohet si joshkencore , pasi nuk ka ndonjë bazë aspect ose kategori e cila do të diferencoj racat. Gjitha këto dallime qofshin etnike , religjioze , kulturore apo edhe racore, vazhdimisht shoqërohen me diskriminimin , pabarazi e cila arinë në antagonizëm ,antagonizëm i cili nuk u ndërpre vazhdon deri në antagonizmin me ekstrem në kryengritje revolucion apo dhe luftë. Gjitha këto mosmarveshje mes këtyre grupeve kanë dy arsye : *

ARSYETIMI PSIKOLOGJIK , DHE *

ARSYETIMIN SOCIOLOGJIK

ARSYETIMI PSIKOLOGJIK Arsyetimi psikologjik është arsyetimi bazë . Ky arsyetim si bazë ka paragjykimin. Paragjykimi konsiderohet mendim , bindje që një njeri grup.Ky paragjykim do të jetë gjallë edhe në qoftë së më informacion që janë në kundërshtim të plotë me atë paragjykim .Paragjykimi mbetet vetëm paragjykim nëqoftëse ai nuk ndikon në sjelljet e atij personi. Kur paragjykimi pot ë ndikon në sjellje e një personi grupi ai paragjykim më do të njihet si diskriminim. Pra diskriminimi është pasuese e paragjykimit, që i përjashton nga të gjithë. Diskriminimi mundet të krijohet edhe pa ndihmën e paragjykimit. Paragjykimi në shumicën e rasteve bashkëjetojnë edhe me stereotipin. Stereotipi mundet të definohet si të fajsuarit pa fajë. Stereotipi në disa raste konsiderohet si dicka normale vetëm atëherë kur nuk shoqërohet me shqetësim dhe frikë e kur shoqërohet me shqetësim dhe frikë ai stereotip është i dëmshëm dhe konsiderohet si kriminel. Nëse mendojmë se gjithë sllavët janë vrasës si gjithë politikanët sllavë atëherë jossllavët që frikë vazhdimisht do të vrasin sllavë kudo që shohin , duke menduar se edhe ato janë si sllavët politikanë . E kur vrasim sllavë (jopolitikanë), duke pasur frikën se edhe ai është një sllav (politikan) atëherë jemi të ndikuar nga stereotipi kriminel i cili është shumë i dëmshëm sidomos për mbështetjen e shteteve multi-etnike . Ja një përshkrim i një stereotipi , pa ndikimin e frikës dhe shqetësimit: Ai ishte shërbëtor zezak i ngathët , mirnjohës,i përunjër ,i papërgjegjshëm,delikat,servi,ngërdheshës,i bindur, i varur,i trashë,humorist,fëmijë-dashës,fëminor hajdut,shalqinj,këngëtar,shpirtëror,horr ipandërgjegjshëm , ku rrafsha mësu vrafsha,qefli besnik,i cili ndonjëher mund të ndilte aq shumë mjaltë karakteri të tij satë shprehte menquri popullore ose të varoset argjendin e familjes për ta shpëtuar Jankitë! Gjitha këto bindje, paragjykime, stereotipe dhe antagonizma fillojnë nga fëmërija. Arsyetja

psikologjike vjen me parë se ajo arsyeja sociale. Që në fëmijëri fëmijët zgjedhin kukullat e bardha para atyre të zeza, duke menduar se të bardhët janë të pastërt e të zinj të papastërt ashtu si ndodhte dikur në vendet e Evropës perendimore kjo tani në IRJM-ë ndodh e njëjta gjë. Në tekstet shkollore autorët sllav shqiptarët i paraqesin si teorista e sllavët sipaqësorë; shqiptarët si ardhacak; slavët si autoktonët. Sipas Joseph Arthur De Gobineau egzistojnë tri raca: e bardhe, e zezë dhe e verdhë. Të bardhët konsiderohen intelektualisht më moralshëm dhe superior ndaj të tjerëve. Zezakët janë të pa aftë shtatazarak armoralshëm dhe pa kontroll emocional. Duke u bazuar mbi politikën e mbijetesës së multi-etnicitetit në një shoqëri shumica mund të jetë . * **PLOTËSISHT LIBERALE** (plotësisht pa paragjykime janë kundër diskriminimit edhe pse ajo është në favor të tyre) * **REALITIVISHT LIBERALE** (paraqiten si paparagjykime por në qoftëse se i cenohet interesi, menjëher fillon të diskriminon) * **FANATIKË PASIVË** (kanë paragjykime ndaj pakicave, por për shkak të ligjit nuk i përdorin paragjykimet). Të tillë janë sllavët të cilët vetëm nëse u jepet mundësia menjëher diskriminojnë . * **FANATIKËT AKTIVE** (kanë paragjykim ndaj pakicave dhe ushtrojnë vazhdimisht diskriminim mbi ta). Të tillë janë politikanët sllavët karshi të tjerëve.

ARSYETIMI SOCIOLOGJIK Përveq mekanizmave arsye psikologjike që qojnë në antagonizim konflikt ndëretnik në një shoqëri multi-etnike, kur egzistojnë edhe mekanizma arsye sociale që çojnë në antagonizim apo konflikt mes etnive. Një nga faktorët sociologjik është edhe Entocentrizmi primitiv konsiderohen si mbyllje në grupe, të ruajtur traditën, kulturën, dhe religjoni e vet, me qëllim që mos të ketë përzjerje me të tjera. Ai kulturën e vet e lartëson ndërsa të tjetër i zbrëq posht duke i konsideruar si të huaja, barbare a moralshëm, dhe analfabete, për atë arsye vazhdimisht i sulmon që ti zhduk nga afërsia. Ky entocentrizëm shpesh bashkejeton me stereotipet, për më së shumti karakterizohet me hermetizmin. Sipas antropologut, Frederic Barth egzistojnë arsyeje që qojnë në hermetizim e një grupi: *Kufizimi ndalimi i ndër-martësive midis grupeve etnike *Kufizimi për kontaktet sociale *Kufizimi për marrëdhënie ekonomike-tregëtare *Ndarja fizike e grupeve nga njëra-tjetra (Geto etnike) Ndonjëherë ndodh që dy grupe (të barabarta për nga fuqia), arrijnë marrëveshje reciprociteti për shpëputjen e grupit nga grupi. Por ky reciprocitet, që është marrëveshje e nënshkruar, arrijnë të prishet kur fillon një grupë sundon mbi tjetrin, kur fillon një grup të përvetëson burimet natyrore mbi vete më shumë vete më shumë se tjetri pra ky reciprocitet prishet kur një grup i prish rregullat e marrëveshjes. Pra ndarja e burimit (në fakt mosbarazimi në shpërndarjen e pasurive dhe të mirave material) sjell prishjen e atij reciprociteti dhe nxitjen e konfliktit. I thirrur i parë në këtë rast drejt konfliktit është prishja e marrëveshjeve. I njëti fenomen mund të ndodhë edhe në IRJM-ë, pasi në Marrëveshjen e

Ohrit, është e paraparë që ndarja ekonomike të jetë jo diskriminuese, ndërsa në realitet kemi diskriminim në ndarjen e buxhedit në qoftëse ndodh ndonjë atakonizëm kryengritje, revolucion luftë në IJRM-Ë përveq arsyes psikologjike, janë edhe këto arsye sociale (mos zbatimit I Marveshjes se Ohrit)shkaqet për ndryshim

DISKRIMINIMI PRODUKT ISHTETEVE MULTIETNIKE

Shqipëtarët e Kosovës, sikur ato të IRJM-së po diskriminohen si para luftes ashtu edhe pas luftës .Janë disa pjesë ku diskriminohen shqipëtarët ne Kosovë ,në krahasim me diskriminimin pozitiv të sërbevë mbrenda Republikës së Kosovës që I mundëson Pakoja e Ahtisarit(2006): * Autonomia e entiteteve sërbe,mbrenda autonomis së Kosovës . Këto entitete përmbajn 1\3 e territorit të Kosovës. * Statusi I Kosovës ishtë më shumë se autonomi, e më pak se pavarsis. * Diskriminimi pozitiv për gjuhen sërbe (6%),dhe njëkohesisht diskriminimi negativ për gjuhën shqipe (90%),pasi të dyjat I bën të barabarta zyrtare, disa gjuhë shqipe në Maqedoni nuk është akoma zyrtare edhe pse janë mbi 30% shqipëtare . *Kosovës I mohoet bashkimi kombëtar,me vende tjera shqipëtare. *Neni 1.10: Kosova udhëheqet nga ndërkombëtarët . * Neni 3.9: Ndalohet referendum. * Neni 1.10: Cdo vendim I Kuvendit të Kosovës duhet të votohet përvec se nga 2/3 e deputetëve josërb , duhet të votohet nga 2/3 e deputetëve serb. * ANEKSI II: Kosova duhet të pajtohet me serbët pa kushte. * Neni 4,7 dhe 10: Decentralizimi dhe fuqizimi I komunave të reja serbe, aq sa planprogramin e shkollave të këtyre komunave e harton Ministria e Arsimit e Sërbisë. * Neni 1.2 dhe 6:të drejtat e hipërbolizuara të kishës ortodokse * Neni 5.2: diskriminimi në ushtrinë e Kosovës . Ajo nuk lejon që të këtë armë të fortë (si tanket) dhe të këtë mbi 2 500 pjesëtarë aktiv dhe mbi 800 pjestarë aktiv dhe mbi 800 pjestarët rezervë. * Neni

6.1: Duhet të shkatërohen Trupat Mbrojtëse të Kosovës (TKM-ja), në vend që të prishen strukturat paralele dhe enklavat serbe. Si rezultat I kësaj politike kolonizuese, në IRJM-ë kemi pasiguri gjithkund, ama bashk gjithkund, pasi janë prezent gjitha arsyet për konflikt ,si arsye psikologjike ashtu edhe ato sociologjike . Një nga hapsirat më të pasigurta në IRJM-ë janë hapsirat arsimore. Si shumcka shqiptare në IRJM-ë edhe arsimit shqiptar është në kaos . Përveq problemeve të shumta nëpër shkollat e IRJM-së,si diskriminim entik ndaj nxënësve shqipëtar ,transportit I nxënësvev dhe punëtorëve shqipëtar,mungesa e hapsirave për shkollat shqipe, mungesaeknologjisë së mirfilltë,shkollat e politizuar deri në partizim, mosndryshimi I emrave sllav në shkollat shqipe;është edhe pasiguria prezente në hapësirat shkollore. Kushdo që do të shkruan diqka për arsimshqiptar në IRJM me siguri do të nxjerë një RAPORT REGRESI raport I cili dita-ditës plotësohet më shumë. Vazhdimisht nxënësit dhe të punësuarit shqiptarë sulmohen, më shumë sulmohen indirekt (me ligje), ndersa koh pas kohe sulmohen drekt (fizikisht), duke I shendruar shqiptaret vazhdimisht ne viktimë. Pas siguria është e pranishme në gjdo hapsirë shkollore, duke filluar nga obori shkollës, koridoret e duke mbaruar në klasat në zyrat e shkollave. Pas shumë problemeve, është vërejt se faktori kryesor që e nxit pa sigurinë në shkolla është bashk jetesa nder etnike, e cila është prodhim I një politike të pa moralshme, e një politike qore Vet Migjeni tregon se bashk jetesa nder etnike është shkaku I këtyre problemeve, e për këtë egzistojnë vetem dy rruge zgjidhje. Egjith mos marveshja, te gjitha mos kuptime vin nga se të gjithë kemi neper shtëpia (shtete), nëpër vatra, nga një-ose më teper-të këtillë të dashtun dhe turejtun për një herësh (shqiptar-sllav). Qështje me ta qëndron si qështja e një operacioni: ose ta presish kambën dhe ta harosh, ose most a presish kamben dhe te vdesish. (student në shtëpi) Viktimat kryesore te pasiguris në shkollë. Nxenesit dohet te protestojn pa asnjë kompromist. Dhe nxenesi më normal I evropës do të protestonte ne qofse para vetes do të ndjente një pasiguri të till. Por këto ngjarje nuk ndodhin në evrop pasi atje nuk ka shtete të tilla primitive shtete lufta vazhdimisht kocernon paqen ku qeveria sulmon 40 e rinis ku vazhdimisht diskriminohet dhe vritet populli vetëm se nuk asimilohet. Thjesht rinia shqiptare diskriminohet rihet shkelet vetëm se nuk pranon të asimilohet ndërsa politikanët dhe mendjat shqiptare nuk diskriminohen nuk rihen dhe nuk shkelen pasi pranojn të asimilohen. Jan këta politikanët shqiptar kjo klas shantazhuar qe përkra këtë kurs politik kjo politik e cila jep gjithshka për të mbi jetuar ky shtet multi etnik shtet të cilin e duan më shumë se Shqiperin Per të cilen u betuan. Ato japin gjithshka aman bashk gjithshka për zbatimin e kësaj politike e japin edhe pasurin kombëtare e HISTORINË e lavdishme nëpër mjet tekteve shkollore dhe akademike dhe pasurinë më të madhe kombëtarë RININË. Si rezultat I kësaj politike të dështuar kemi vazhdimisht viktimat, viktimat që pasqyrojnë dekadencën në shoqërinën shqiptare të IRJM-së

Deri sa nga një hulumtimi I ARM-së është vërtetë se 48%e nxënësve ndjehin pasiguri në shkollë dhe ky eksperiment (bashkëjetesa ndëretnike) po dështon OSBE-ja dhe UNICEF-I bashkë me politikanët shqiptarë vazhdojnë të përkrahin politikat e qeveris së IRJM-së duke hartuar projekte për bashkëjetesën ndër etnike me tituj: Siguria në shkolla dhe tolerance ndëretnike. Parandalimi I dhunës në shkollë. Se bashku për shkolla pa dhunë bashkëjetesa. Kjo qeveri vazhdimisht sulmon shqiptarët në mënyra të ndryshme kjo qeveri akoma e më shumë beson në shtete shumëetnike edhe pse e dinë shumë mirë se përse u prish BRSS-ja perse u prish jugosllavia dhe përse u bashkua Gjermania.. cka do që ndodhë nuk do të mbijeton asnjëherë ky shtet multietnik në këtë mënyr ose barazi ose smund te egziston në asnjë mënyr ky shtet. Me gjithë atë egziston edhe një mundësi shumë më e keqe për shqiptarët shqiptarët një herë e pergjithonë të harojnë se cka është liria. Atëherë asnjëherë nuk do të reagojmë më kundër robërisë aq sa cdokush I lirë na thotë. Ju nuk mund ta kuptoni dot se cdo të thotë qyteti I lirë sepse ju po rriteni në robëri. Unë e kam vështirë të të shtrëngoj këtë gjë më beso. Atëherë cdo gjë do të jetë kaq ndryshe kaq e bukur saqë në fillim me siguri të gjithë do të hutoemi (Kronikë në gur Fq 37-38). Nga realiteti vërehet se në 2001-tën u luftua për bashkëjetesë pasi edhe kryetari I shqipëtarve Ali Ahmeti vetë vtë e deklaroi se ne 2001-tën u luftua për romët e boshnjakët e nuk u luftuan për qlirimin dhe bashkimin e shqipëtarëve. Pra ata luftuan për bashkëjetesën ndëretnike, ata luftuan për politikën mometale ata I krijuan këta viktima (por edhe dëshmore) duke mbeshtetë këtë politikë a thua dështoi 2001-ta a thua po dështon politika e pas luftës a thua njeriu qenka patriot vetëm në luftë athua Gruevski na qenka Messi ? Kombi nuk kërkon vetëm dëshmorë kombi do herojë edhe në paqe. Vërtet është nder të jëtosh për atdheun,por më nder e sakrific është të jetosh për të.Albin Kurti thotë shumë qartë se dashurija ndaj atdheut nuk është një provim,të cilin e kryen për pak vjet,emer një diplomë dhe e kryen punën patriotike duke saktësu se detyra patriotike ka mbarua vetëm për dëshmorët për të tregu më së miri pasigurin në shkollat e IRJM-së do tju tregojmë një rast interesant: kohët e fundit në shkollat ORCE NIKOLLOV dhe GJORGJE DIMITROV nxënësit e dizinformuar udhëheqësin e shkollës seka bomba nëpër shkolla pasi atë ditë atë ditë kishin test. Këtë for e hëngri shkolla e një kohësisht nxënësve u doli I sukses'shëm plani pasi nuk bën test atë ditë . Kanë sukses pasi MARSH-i akoma nuk ka sukses të largon pasigurin nëpër shkolla. Më plot siguri themi se këta viktima nxënës janë si pasojë ekrijimit për krahjes së kësaj politike nga politikanët shqiptare të shantazhuar të IRJM-së të cilët nuk gjallohen pse japin pasurinë më të madhe kombëtare nuk gajlohen se japin rrinin për eksperimentet e tyre edhe asnjë herë nuk morën guximin të lshojnë qeverinë për interesa kombëtare. PASI JANË TË SHANTAZHUAR .Këto të shantazhuar le ta kuptojnë një hëer e përgjithmon se nuk mund të egziston shtet multietnik me sllavët. Nxënësi

shqiptar si gjithë shqiptarët një zëri të dalin në protesta edhe ti thonë Kosovës dhe Shqipërisë: **NDIHMË,DUAM BASHKIM KËMBËTAR!!!** . Në këto shoqëri ku bashkjetesa është vetëm infektim shoqëror shumë thjesht mundemi të themi se duhet ndryshim dhe rrënjësor është revulucioni ndryshimi I sistemit ndryshimi I kufirit qfarë do mekanizimi që të përdoret sikur edhe lufta të jetë mekanizëm për përmisimin e situatës nuk është amoralitet,amoraliteti është të durohet edhe të bëhemi imun ndaj diskriminimit dhe asimilimit. Amoraliteti është të mësohemi me robëri duke e haruar lirinë.Pra në këto raste lufta është një progress kurse paqja një regres

Grupet etnike, pakicat dhe racat. Dikur përdorehin si koncepte, ndërsa tani përdoren si aspekte, apo fush veprim I politikaneve këto nocione më së tepërmi hynë në përdorim me shtete multietnike, ku problemet janë prezente vazhdimisht, ku problemet tentohen të zhduken, por ato vazhdimisht paraqiten, për arsye psikologjike sociologjike. Zgjedhja e vetme për këto shtete është shpërbërja e saj dhe krijimin I njësisive monoetnike, apo krijimin I shteteve monoetnike, ku nuk do të ketë më urejtje dhe diskriminime ndër etnike. Keto probleme, paragjykime, stereotipe, diskriminime dhe antagonizma më së shumti janë prezent në Ballkanin, I cili vazhdimisht do të quhet gadishulli I luftës deri në atë moment kur do të arrihet bashkimi kombëtar. Me arrijten e bashkimit kombëtar Ballkani nga gadishulli I luftës do të shëndrohet në gadishullin të zhvillimit. Zhvillimi ekonomik kulturor dhe shkencor do të jetë prezent në cdo shtet monoetnik të Ballkanit pasi qytetarët tregëtarët politikanë biznesmenët dhe shkenctarët nuk do të merren e shumë më pak më dicka kote sic është paragjykimi stereotip diskriminimi dhe antagonizmi. Për të paraqitë një sqarim më të mirë këto nocione do të përdorim Fjalorin e Sociologjisë nga Ali Pajaziti *Geto(ghetto)-term që për shkruan izolimin gjeografik dhe shoqëror të minoriteteve. Një hapësirë Brenda qytetit në të cilën jetojne grupe sociale me status shoqëror jot ë volitshëm. Ky term pëe herë të parë është përdorur në lidhje me lagjet e segreguara hebreje getot ose ghetto në qyteti e Evropës parailumiste para vitet 1516 si Frankfurti Venediku etj *Grupi etnik (ethnic group)-Grup shoqëror që ka traditë kulturore historike dhe ndjenjë identiteti të përbashkët ndërsa në kuadër të një shoqërie më të gjërë jeton si nëngrup Pjesëtarët e grupit etnik dallohen nga anëtarët e tjerë të shoqërisë në të cilën jetojnë prej disa vecorive tipike kulturore. Grupi etnik mund të ketë gjuhën e vet identitetin kombëtar fenë e vet ose tiparët të tjera kulturore që janë specifike për të. Tiparimë rëndësishëm është se anëtarët e grupit etnik tradicionalisht vetën e përcaktojnë si grup shoqëror I vecantë. Ky term shpesh përdoret për pakicat etnike ose grupet minoritare. Termi shënon popullatën që (1)mbijeton biologjikisht, (2)

ka vlera kulturore të përbashkëta që realizohen në forma të shfaqura të vecanta (3) përbën kapsirë të komunikimit dhe të ndër veprimit, (4) përbën tërësi të anëtarve që e identifikonë veten dhe që indentifikohen nga tjerët si kategori e cila mund të dallohet prej kategorive të tjera të rendit të njëjtë (Brath). Si shembuj të grupeve etnike janë fisi fatria etnos, populli dhe kombi *Pakicat kombëtare (national minorities)-Sintagmë e rëndësishme për shkencë politike sociologjinë dhe të drejtën ndërkombëtare që shënon grupet jombizotëruese të popullsisë, të cilat kanë dhe duan të ruajnë traditat e karakteristikat etnike fetare ose gjuhësore të cilat I dallojnë nga popullsia tjetër.

KONFLIKTET SOQERORE SOT

Termi konflikt vjen nga fjala latine “conflictus“ që do të thotë kundërshtim. Me atë nënvizohet raporti antagonist që mund të ketë karakter social, ekonomik dhe politik. Sociologu anglez Antoni Gidens me konflikt nënkupton luftën reale ndërmjet veprimit të individëve ose grupit, pavarësisht nga rrjedha e asaj lufte dhe mënyra e mjetet e përdorura nga të dyja anët. Për dallim nga konflikti, nocioni kundërshtim ka të bëjë më struktura të caktuara. Të dy nocionet janë te oferta njëra me tjetrën, ngase nocioni kundërshtim nënkupton lidhje të dobëta dhe të ndieshme në konstruktimin e sistemit social. Sipas kësaj, kundërshtimi i thekson interesat e ndryshme ndërmjet grupeve të ndryshme dhe individëve, e me atë edhe ndërmjet grupeve. P. Sorokini e kupton konfliktin si rezultat të mosplotësimit të instikteve dhe nevojave bazike (p.sh. uria) mund të jetë shkak për revolucione. Njeriu krahas nevojës që t'i kënaqë nevojat e veta fizike, Sorokini konsideron se shkak përkonflikt mund të jetë mosplotësimi i nevojës për siguri kolektive.

Konflikti Social

Sa i përket aspektit sociologjik të konfliktit gati se të gjithë autorët pa dallim konfliktin e shiqojn si fuqi sociale konstruktive ose destruktive, pajtohen se ajo është luftë e tëkundërtave ndërmjet një ose më shumë anëve. Në sociologji tanimë më shumë kohë dominon kundërshtim i ndërmjet dy rrymave në lidhje me elementet bazike të konfliktit, sic janë:

- Shkaqet e konfliktit;
- Cështja për natyrën e njeriut;
- Koncepti për “vete“ dhe për të “tjerët”;
- Metodatat e zgjedhjes së konfliktit;
- Cështja e aktorëve kyc në konflikt.

Në një rën anë janë pasardhësit e pikëpamjes realiste, ndërsa në tjetrën pasardhësite pikëpamjes humaniste. Realistët konsiderojnë se shkakua kryesor që con në konflikt është interaksioni ndërmjet individëve. Ata (individët) janë agresivë për nga natyra, egoistë dhe posedojnë shpirt garuesi. Natyra e këtillë e tyre është e determinuar biologjikisht. Perceptioni që individët e kanë për vete për kundër tjerëve e karakterizon orientimin individualistë dhe maksimalistë të interesave të veta. Metodatat e zgjedhjes së situatave konfliktuaz që realistët konsiderojnë se janë karakteristikë e individëve ose grupeve, përdoret në dominim dhe force, ndërsa aktorët kyc në konflikt janë personalitete që i kanë pozicionet kyce në shoqëri. Pasardhësit e qasjes humaniste, për dallim nga humanistët, konsiderojnë se shkaqet e konflikteve janë nevojat dhe frika njerëzore. Konflikti lajmërohet kur cenohen nevojat fundamentale njerëzore. Sipas tyre, njerëzit kanë nevojë të lindur për siguri, indentitet, përkatësi të grupit dhe mirënjohje. Individët i plotësojnë këto nevoja me ndjenjën e përkatësis që e kanë ndaj grupeve të caktuara sociale. Konflikti mund të kapërcehet në momentin kur do të knaqen nevojat e lartë përmendura individuale ose grupe. Aktorët kryesorë në procesin e tejkalimit të

konfliktit janë ato grupe ose individë që ishin pjesëmarësit e drejtë – padrejtë në të njëjtin, ndërsa jo, sic konsiderojnë realistët, përfaqësuesit e tyre shoqërore ose shtetërore.

Në literaturën profesionale haste një numër i madh i definicioneve për konfliktin dhe për përcaktimin e tij konceptual.

Disa prej tyre e theksojnë sjelljen e pjesëmarësve në konflikt, të tjerët koncentrohen në burimet e konfliktit, ndërsa të tretët kanë të bëjnë me qëndrimet dhe me ndjenjat që paraqiten në konflikt (mosdurimi, armiqësia).

Definicioni që do t'i bashkonte të gjitha aspektet qenësore të konfliktit duhet të tregojë në tri komponentat e tij:

- Palët në konflikt;
- Sjellja në konflikt;
- Interesat e konfliktit

Me fjalët të tjera, konflikti është rezultat i ekzistimit të njëjtë kohë i interesave të konfliktit dhe sjelljes në konflikt ndërmjet palëve në konflikt.

Konflikti paraqet përmbajtje të përhershëm të ekzistimit social të niveleve të ndryshme. Rëndësia e tij, në kuptim të përgjithshëm, mund të përshkruhet me konotim pozitiv si fenomen i cili nxit ndryshime përkatëse shoqërore gjatë livizshmërisë dhe aksionit, ose, nga ana tjetër, në kuptimin negativ si fenomen që nxit sjellje destruktive dhe përfshin dhunë.

Bartoni për konfliktet thotë: “Konflikti është element esencial kreativ në marrëdhëniet ndërmjet njerëzve. Ai është mjet për ndryshime. Mjet me të cilin vlerat tona shoqërore për mirëqenie, siguri, drejtësi dhe mundësi për zhvillim personal mund të jenë të arritshme. Ekzistimi i lumit të konflikteve është garancia e vërtetë se aspiratat e shoqërisë do të arriten“.

Konfliktet e brendshme shoqërore dhe konfliktet ndërmjet shoqërive

Në literaturën bashkëkohore janë të njohura 32 lloje të konflikteve, të tipologjizuara sipas kriterëve të ndryshme. Numri i madh i konflikteve sigurisht nuk është i rëndësishëm. Ai

paraqet dëshmi se problematika e konflikteve është shumë e përpunuar nga sociologët dhe se për të është shkruar mjaft.

Në cdo konflikt patjetër duhet të marrin pjesë më së paku dy pale kundërshtuese. Varësisht nga ajo se cilat janë palët që marrin pjesë në konflikt, ekzistojnë:

- Konflikte interpersonale;
- Konflikte intergrupore;
- Konflikte intragrupe.

Konfliktet interpersonale ndodhin ndërmjet individëve. Të tillë janë, p.sh. konfliktet në relacion burrë e grua, prindër – fëmijë, vëlla – motër, nxënës – mësues etj.

Konfliktet intergrupore paraqiten ndërmjet grupeve me madhësi më të ndryshme. Ndërmjet tyre bëjnë pjesë familjet, organizata punuese e tjera, bashkësitë më të ngushta dhe më të gjera, grupet etnike, shtete të tëra, popuj, raca etj.

Konfliktet intragrupore zhvillohen ndërmjet pjestarëve të grupeve më të vogla dhe sipas rregullit i përfshin të gjithë pjestarët e atij grupi. Konfliktet e llojit të këtillë zhvillohen në suaza të familjeve, grupeve sportive, grupeve punuese, komisioneve dhe këshillave të ndryshme e të ngjajshme.

Në jetën e përditshme e dëgjojnë fjalën konflikt nga fusha të ndryshme:

- Individuale;
- Ekonomike;
- Nacionale;
- Sociale;
- Politike;
- Etnike etj.

Këtu do ta kishim ndarë tipologjinë e konflikteve të Ralf Darendorfit, si njëra prej tipologjive më gjithëpërfshirëse. Darendorfi konsideron se konfliktet mund të jenë:

- Latente;
- Potenciale;
- Të fshehura ose të zbuluara;
- Të manifestuara;
- Publike;

Ai i tipologjizon konfliktet sipas dy kritereve themelore:

- Sipas madhësisë së tij dhe
- Sipas rangut të pjesmarësve në raportin reciprok të konfliktit.

Sipas kriterit të parë, ai dallon pesë grupe. Ato rangohen prej më të voglës kah më e madhja. Në grupin e parë rangohen konfliktet Brenda personalitetit, e tërhequr ndërmjet roleve të vecanta në jetën shoqërore. Shembull tipik për konfliktin e tillë është gruaja e cila është e ndarë ndërmjet rolit të saj në familje dhe dëshirës për karrierë active profesionale. Grupi i dytë i konflikteve janë ato që zhvillohen Brenda në grupet e vecanta sociale. Shembull për këtë mund të jenë konfliktet në ndonjë ndërmarrje ndërmjet ekipit udhëheqës edhe të punësuarve. Grupi i tretë i konflikteve janë ato ndërmjet sektorëve ose pjesëve të vecanta shoqërore, si për shembull, grupet etnike ose klasat. Grupi i katërt janë konfliktet ndërmjet shteteve dhe shoqërive. Grupi i pestë janë konfliktet ndërmjet më shumë shteteve të bashkuara ose shoqërive.

Sipas kriterit të dytë, Darendorfi dallon dy grupe konfliktesh:

- Konfliktet ndërmjet palëve të barabarta kundërshtuese;
- Konfliktet ndërmjet palëve më të “fuqishme” dhe më të “dobëta” sipas rangut.

Bashkësia ndërkombëtare sot ballafaqohet me një rang shumë të gjërë të konflikteve:

- konfliktet rajonale – ndërmjet rivalëve lokale ose fuqive të mëdha. Këtu bëjnë pjesë edhe shtetet e reja të krijuara.
- Konfliktet luftarake – për resurse që janë rezultat i konfliktit të shteteve ose grupeve rreth kontrollit ose grupeve të rreth kontrollit ose posedimit të resurseve vitale (uji, energjia etj).
- Konfliktet separatiste dhe racionaliste – ku grupet etnonacionalistike dëshirojnë në tëvendosin shtetin e tyre nacional.
- Konfliktet iredentiste – përpjekja e grupeve etnonacionaliste t’i zgjerojnë kufijtë e shtetit të tyre ose t’i përfshijnë hapsirat fqinje të banuara me pjestarët të të njejtit grup.
- Konfliktet etnike – kjo është luftë për fuqi që përfshin konfliktet në shtet në raport me qasjen deri te territori , punë dhe fonde për ndihmë.
- Konfliktet prodemokratike ose antikalionaliste të popujve që nuk janë respektuar për të vendosur demokraci të lirë.

Dhuna dhe jodhuna, terrorizmi dhe antiterrorizmi

Nocioni terror rrjedh prej fjalës latine “terreur“ që do të thotë mbjellje frikë, tmerr të shkaktuarit frikë, sundim i dhunës, qëllim i së cilës është tmerrimi ose zhdukja fizike e kundërshtuarit. Fjala terror paraqet bazë, rrënjë e fjalës terrorizëm, i cili për here të parë u paraqit në vitin 1789, si plotësim i fjalorit të Akademisë Franceze me kuptim të sistemit, regjimit të frikës (termi më shpesh lidhet me periudhën e diktaturës jakabine të Revolucionit Borgjez Francez të viteve 1789-1794).

Njërën nga përpjekjet e parapër definimin e plotë të terrorizmit e ka bërë Hadermani në shkrimin e tij kah “Enciklopedia e shkencave shoqërore”. Sipas tij, terrorizmi është definuar si metodë (ose teori për metodën) me të cilën një grup ose parti e organizuar synon t’i realizojë qëllimet e veta, para se gjithash me aplikim sistematik të dhunës.

Me kohë terrorizmi bëhet sinonim për çfarëdo paraqitje negative e mbështetur në bazë të shfrytëzimit të forcës si formë të luftës politike.

Terrorizmi bashkëkohor paraqet fenomen shumështrësor, përkatësisht, për studimin e tij në tërësi është e domosdoshme qasja interdisiplinare. Përbëshmëria e këtij problemi e vështirson shqyrtimin sistematik dhe të themeltë të rrënjëve të tyre ekonomiko-shoqërore-politike, psikologjike e të tjera, ndërsa, në të njëjtën kohë e vështirson definimin e tij të tërësishëm dhe të përpiktë.

Sipas autorëve të caktuar, terrorizmi paraqet akt të dhunës fizike, object veprimi i te cilit është zgjedhur ashtu që të shkaktojë reaksione psikologjike, në vend të parë frikë të rrethit më të gjërë të njerëzve me qëllim që të ndryshojë sjellja e cila është e rëndësishme për aritjen e qëllimit politik.

Sipas autorëve të tjerë, terrorizmi definohet si akt me plan i dhunës që e ndërmarin grupe të caktuara shoqërore me qëllim që ta ruajmë ose ta marrim pushtetin, përkatësisht nën terrorizem nënkuptohen vetëm ai terror të cilin e përmban komponenta social-psikologjike në qënien e vet, përkatësisht komponenta politike.

Me operacionalizimin e definicioneve ekzistuese, mund të konstatojmë se në esencë të terrorizmit ekzistojnë: përdorimi i dhunës fizike (më shpesh ndaj njerëzve); karakteri politik i aktiviteteve; të shkaktuarit frikë dhe reaksioneve të tjera psikike; efekte dhe reaksione të pritura, veprim i përshtatshëm, i planifikuar dhe i organizuar.

Në bazë të të gjitha mendimeve të prezantuara, mund të konstatojm se terrorizmi paraqet akt të dhunës planifikuar dhe të organizuar që e ndërmarin individët e caktuar ose grupet shoqërore me qëllim që të ndikohet me sjelljen politike të personave ose grupeve sociale për

arritjen e qëllimeve të caktuara politike dhe orvatje për shkaktimin e ndryshimeve të rëndësishme shoqërore.

Ndarja më standarte dhe më e pranueshme e terrorizmit është në planin e brendshëm dhe ndërkombëtar.

Terrorizmi i brendshëm paraqitet përmes dhunës së motivuar për arritjen e qëllimeve të caktuara, që e realizojnë pjesëmarrësit joshtetërorë autonomë në suazë të vendit të tyre, ku objekte të sulmit paraqesin veçmas institucionet në suazë të atij shteti; organet zyrtare dhe jozyrtare shtetërorë kundër qytetarëve të vet ose kundër të mirave të veta maqteriale (selektivisht)

Terrorizmi ndërkombëtar filloi intensivisht të paraqitet dhe të bëhet problem më implikacione negative, veçmas me fillimin e ciklit të ri të aktiviteteve terroriste kah fundet e viteve 60 të shekullit të kaluar, e që vazhdon deri me sot. Numri më i madh i grupeve terroriste kanë karakter ndërkombëtar që rrjedh prej përkatësisë së anëtarëve të tyre, lëvizjes dhe strehimit të tyre, objective të sulmit të tyre, furnizimit me armë, ngjajshmërisë së metodave dhe teknikave me të cilat shërbehen organizata terroriste etj.

Por, në esencë, terrorizmi ndërkombëtar krijohet në dy mënyra karakteristike: në situatën kur në kryerjen e aktit terrorist drejtpërdrejtë ose jodrejtpërdrejtë me qëllim ose pa qëllim, janë të involvuara dy ose më shumë shtete nëpërmjet qytetarëve ose të mirave të veta materiale, të cilat mund të jenë subjekte të sulmit terrorist, dhe në situatë ku me aktin terrorist rrezikohen të mirat e caktuara materiale që iu nënshtrohen mbrojtjes ndërkombëtare.

Lufta kundër terrorizmit është shumë e ndërlikuar, e rëndë dhe e pa njohur. Ajo në vete përfshin dy lloje të aksioneve: antiterrorizmin dhe kontraterrorizmin.

Antiterrorizmi mund të definohet si aktivite i ndërmarjes së disa masave të caktuara mbrojtëse, me qëllim që të arrihet zvogëlimi i lëndueshmërisë së individëve dhe pasurisë prej akteve terroriste. Në masat mbrojtëse përfshihet aplikimi i përgjigjes së kufizuar ndaj terroristëve dhe ndaj organizatave terroriste.

Ndërsa, kontraterrorizmi nënkupton zbatimin e masave ofensive, të cilat ndërmeren me qëllim që t'i pengojnë dhe t'i kthejnë të gjitha kërcënimet terroriste, ndërsa në të njëjtën kohë t'u përgjigjen të njëjtave.

Ekziston numri i madh programeve nacionale për luftën kundër terrorizmit dhe qëllim i tyre është neutralizimi i grupeve terroriste respektivisht paaftësimi i burimeve të kërcënimeve potenciale. Për realizimin e këtyre programeve nuk është e domosdoshme vrasja e terroristëve.

Qëllimet e antiterrorizmit mund të definohen si prerentive e sulmeve dhe minimizimi i efekteve eventualisht të paraqitura nga sulmet terroriste. Që të jetë luftë e suksesshme kundër

terrorizmit, është i domosdoshëm aksion permanent, i tërësishëm dhe i planifikuar ndërmjet agjencioneve, me qëllim që të arrihet integrim i aktiviteteve të tyre, ndërsa me këtë edhe rritja e efikasitetit. Është e nevojshme unitet i përpjekjeve që interisohe në luftë kundër terrorizmit, ndërsa kjo përfshin sinkronizmin e përpjekjeve e shërbimeve nacionale zbatuese dhe kundërzbuluese. Në të njëjtën kohë është e nevojshme edhe bashkëpunimi i qeverisë i shteteve bashkëkohore në bashkësinë ndërkombëtare.

Në qoftë se forcat e sigurisë nuk janë në gjendje aktivitete kriminale prej aktiviteteve terroriste, atëherë mund ta sjellin në pikëpyetje legjitimitetin dhe efikasitetin e tyre. Më kryesore është të ekzistojë qëndrueshmëri dhe durim, ngase ato janë të domosdoshme për realizimin e suksesshëm të programit për luftën kundër terrorizmit. Që të identifikohen, paaftësohen ose eliminohen kategori të caktuara terroriste mbete veprimtari shumë e ndërlikuar, zbuluese, e mundshme dhe politike.

Shpeshherë përpjekjet antiterroriste janë jopopullore ndërsa ndonjëherë kanë dhe fund të dunshëm. Është i duhur durim dhe serjozitet për kryerjen racionale dhe të suksesshme të aktiviteteve antiterroriste. Gjithashtu, shpesh vihet ndeshje me vlera të caktuara dhe kultura specifike nacionale përshkak të padukshmërisë së suksesit të luftës kundër terrorizmit, Karakteristikë e rëndësishme për qëllimet dhe për legjitimitetin e luftës kundër terrorizmit është përmbajtja. Aksionet individuale të parakohshme kundër individëve ose kundër grupeve munda ta pengojnë përpjekjen zbuluese në strukturën mjaft të ndërlikuar të organozatës terroriste. Gjithashtu, edhe reaksioni i tepruar dhe i pakontrolluar mund të jetë kundërproduktive dhe ta irritorë popullatën civile, me cka do ta varrosë legjitimitetin dhe veprimin e vet. Për atë nuk është e duhur të imponohen masa të kontrollit të resorit. Lufta kundër terrorizmit është një veprimtari shumë komplekse dhe ajo organizohet, planifikohet dhe realizohet prej të kaluarës së hershme e deri më sot, ndërsa do të vazhdojë edhe në të ardhmen.

BALLAFAQIMI ME KONFLIKTE NË SHOQËRITË BASHKËKOHORE NDËRMJET TYRE

Padyshim, mënyra më e suksesshme e zgjedhjes së konflikteve është pengimi i tyre në momentin e tyre të ashtëquajtur gjendje parakonfliktuoze. Në qoftë se nuk kemi sukses në atë, krijohet gjendja e konfliktit, kur subjektet në konflikt kanë ineresa, kërkesa dhe qëndrime të papajtueshme. Në këtë moment fillojmë të kërkojmë mënyrë dhe mjete për zgjedhjen e konfliktit, që paraqet faza e tij perfundimtare, ngase pak a shumë i kemi shmangur shkaqet të cilat i kanë sjellë palët kundërshtare në gjendjen të tillë.

Sociologjia bashkëkohore qytetare, Atkinson V. (Atkinson Q, 1993), paraqet një prej disa mënyra të zgjedhjes së konflikteve.

Si e para, kjo është aritje, marëveshje dhe pajtim ndërmjet palëve kundërshtare. Cdonjëra prej tyre i respekton kërkesat dhe qëndrimet e oponentit deri në maksimum. Në këtë mënyrë zgjidhet konflikti me respektimin e plotë të oponentëve.

Mënyra e dytë për zgjedhjen e konfliktit është e lidhur me kompromisin. Në këtë rast njëra nga palët vullnetarisht heq dorë prej një pjesë të kërkesave të tij, nga që ndjenja dobësi dhe pafuqi që ti realizojë deri në tërësi. Atëherë pjesërisht tërhiqet që mos të vijë në situat që të humbasë gjithka.

Mënyra e tretë është drejtëpërdrejt e lidhur me fuqinë e më të fortit. Ai, me ndihmën e detyrimit e sjell anën më të dobët në situatë që plotësisht ti pranojë kushtet e tij. Shembull tipik për këtë janë konfliktet ekonomike me ndërmajre të farëdo lloji. Atje shumë shpesh punëdhënësit, përmes rugëve të ndryshme të detyrimit, ua paraqesin kërkesat e tyre punëtorëve. Gjendje e ngjajshme mund të paraqitet edhe në konfliktet politike. Pushteti aktual politik në një shtet, duke i shfrytëzuar pozicionet e tyre të fuqisë, mund t'ia imponojë qëndrimet e veta

opozitës. Megjithatë, është i mundur edhe rast i kundërt, kur opozita në mënyrë të njëjtë edhe me metoda më brutale mund ta rrëzojë qeverinë e një shteti.

Mënyra e katërtë është e a.q. zgjidhje arbitare. Kjo lajmërohet kur oponentët në konflikt do të pajtohen me zgjedhjen e konfliktit që të kryet edhe pala e tretë, qoftë në formë të një personaliteti, qoftë në formë komisioni. Megjithatë, pala e tretë mund të kyet edhe pa pajtimin eplotë të të dy palëve kundërshtare. Kjo zakonisht paraqitet në momentet kur ekziston rezik për zgjerimin ekstrem të konfliktit, që mund të sjellë pasoja shumë të padëshirueshme. Megjithatë sido që të jetë, edhe të dyja palët fillojnë t'i njohin gabimet e veta dhe përpiqen disi të dalin prej asaj gjendje, e cila më shumë dikta bart karakteristika të pasigurisë dhe paperspektivës.

Për do rast, recept të gatshëm për zgjedhjen e konflikteve nuk ka. Kjo varet prej shumë elementeve konstitutive të subjekteve dhe objekteve në gjendjen e konfliktit. Para se të kalohet në aksion, është e duhur të zgjidhet strategjia e duhur. Gjatë zgjedhjes së tij duhen patur parasysh disa elemente.

Si e para, kjo është koha e zgjatjes së konfliktit. Në qoftë se e kryejmë palën e tretë në zgjedhje, kjo në asnjë rast nuk duhet të bëhet me të shpejtë. Cdo shkurtim i kohës optimale mund të sjellë efekte të kundërta, si është, p.sh., edhe ashpërsimi në i madh i kundërshtimeve të të dy palëve. Kërkesa e tepruar për heqje dorë të parakohshme mund të tregohet fatale për ecurinë e konfliktit.

Si e dyta, kjo është zgjedhja e ndërmjetsuesit adekuat. Ndërmjetsuesi duhet te jetë ekspert në të cmuarit e etapeve në zhvillimin e konfliktit; të cmojë se a ekziston baraspesha e forcave; pjesëmarësit në konflikt a kanë mundësi dhe dëshira të njëjta për mburimin e tij; ta cmojë kulturën e përgjithshme të oponentëve; si t'i iket dhunës; cili është sistemi i përgjithshëm i qëllimeve, interesave dhe vlerave të oponentëve; dhe a ekziston dëshira së paku të njëri nga oponentët që të zgjidhen kundërthëniet.

Përvec kësaj, shumë është i qenësishëm karakteri i marrëdhënieve të pjesëmarësve në konflikt. Në qoftë se bëhet fjalë për konflikte interpersonale, shumë është lehtë ato të zgjidhen në një familje humanitare, se san ë një problematikë, ku marrëdhënjet janë rregulluar për shkaqe të caktuara. E ngjashme është situata edhe te marrëdhëniet ndërpersonale, si në sferën ekonomike, ashtu edhe në atë politike.

Pasi të mblidhen të dhënat dhe do të bëhen analiza e tyre relevante sociologjike, atëherë kalohet në zgjidhje të strategjis vijuese: suprioriteti, ikja e konfliktit dhe të aftësuarit.

Superioriteti si strategji ka mangësi më të shumta gjatë zgjidhjes së konflikteve. Ai, megjithatë përdoret në situata ekstreme kur konflikti është kanosje e rrezikshme e të drejtave dhe lirive të njeriut. Kjo në esencë paraqet detyrim ndaj njërit oponent në ndeshjen që t'i pranojë kërkesat oponentit të kundërvënjes ose palës së tretë të kyur. Që të ketë sukses në këtë, oponenti i dytë duhet të ketë argumente të fuqishme për kërkesat e tij që duhet t'ia detyrojë palës së parë. Superioriteti mund të japë rezultate në rrugë më afatgjatë.

Kompromisi është strategji shpesh i shfrytëzuar. Në të, të dyjat palët tregojnë gatishmëri për të bërë lëshime prej kërkesave të tyre, nga njëra anë, ndërsa në anën tjetër të tregojnë gatishmëri të pranojmë pjesë të kërkesave të oponentit. Tek ajo vihet kur oponentët do të njohin mundësitë e tyre reale për implementimin e kërkesave të tyre. Me qenë se egziston rrezik real që të humbin më shumë se sa që të fitojnë, përcaktohen për zgjedhje kompromise. Kjo strategji më shpesh përdoret gjatë zgjidhjes së konflikteve politike. Jorastësisht thuhet se "politika është kompromis". Në esencë kjo strategji kërkon më shumë kohë. Cdo ngutje gjatë gjendjes së zgjedhjes kompromise mund të ketë pasoja negative për individët, grupet sociale, organizata politike, bashkësitë-politike-etj.

Strategjia vijuese ëshyë e a.q. të adaptuarit ose heqjes dorë, që është shumë e ngjajshme me kompromisin. Kjo strategji ka bazë më të madhe më dëshirat, megjithatë, edhe krahas të gjithave, që të mbahen marrëdhënie të mira me oponentin. Kjo vjen deri atje sa që oponentët janë të vetëdijshëm për vashmërinë reciproke të tyre në veprimtarinë shoqërore. I shpeshtë është rasti kur pala e tretë I ofron oponentët dhe në mënyrë të argumentuar ua sqaron tezën për redistinimin, për afërsi dhe jetën e përbashkë.

Për numrin më të madh të analistëve, strategjia më mirë për zgjedhjen më të padhimshme të konfliktit të do lloji paraqet bashkëpunimi. Në këtë proces oponentët ulen në tavolinë e përbashkët me "zemër të bardhë" të vetëdijshëm për redistinimin e tyre me të cilat i arsyetojmë qëllimet dhe kërkesat e veta, në të njëjtën kohë duke i respektuar argumentet e anës së kundërt. Në literaturën sociologjike përdoren kritere të ndryshme prej të cilave përcaktohet lloji I bashkëpunimit. Në qoftë se e marrim parasysh kriterin lëndor, atëherë mund të flasim për konflikte personale, familjare, ekonomike ose politike. Sipas kriterit kohor, bashkëpunimit mund të jetë episodikë, periodik dhe i përhershëm. Në qoftë se kemi parasysh shkollën e organizueshmërisë, bashkëpunimi mund të jetë sistematik (në ndërmarrje) ose kaotike (grupi anues). Kriteri shkalla e lirisë e përcakton bashkëpunimin si detyrim.

Gjatë zgjedhjes së strategjisë për zgjidhje të konfliktit të dhënë, ndikimi i caktuar tregon edhe zgjedhjen e ndërmjetësuesit, palës së tretë ose, si e quajmë ndryshe disa autorë, mediatorë. Në parim, rolin ndërmjetësuesit, mund ta luajë njeriu i caktuar ose grupi me disa profesionistë. Gjatë zgjidhjes së konflikteve ndërshetërore rolin e palës së tretë mund ta luajë edhe shteti tjetër. Sa i përket mediacionit, autorë të caktuar e ndjekin bindjen e tij që nga lashtësia kineze dhe afrikane, ku eprorët e familjes ose fisit e kanë lujatur rolin profesional të mediatorëve të llojit të vet, duke siguruar zgjedhje pakonfliktuoze ose dalje prej situatës konflikte. Në historinë më të re ky nocion përmendet në vitet e “ 60 të shekullit xx në SHBA – të. Në vitin 1983, në këtë shtet është themeluar Instituti Nacional për Zgjedhjen e Konflikteve, detyra e të cilit është e lidhur me përpunimin e metodikës së re për mediacionim, por, gjithashtu, organizohet edhe stërvitje speciale për udhëheqjen e bisedimeve.

Është e dukshme se roli i palës së tretë në zgjedhjen e konfliktit të dhëna fsheh mundësi të mëdha. Validshmëria nga pjesëmarrja e palës së tretë zakonisht lidhet me faktin: a thua të dy oponentët janë drejtuar për ndihmë tek ajo, ose vetëm njëra anë. Është e mundur pala e tretë të përzihet vetë në konflikt. Këto tri lloje të sjelljes së palës së tretë cojnë deri te tri pasoja të ndryshme për zgjedhjen e konfliktit.

PASKONFLIKTËSIA

Periudha paskonfliktuaze në vete përmban një numër të madh fenomenesh karakteristike për individët dhe shoqëritë, e të cilat në palë janë pasojë nga veprimtaritë konflikte (vecmas të luftës). Traumata dhe fenomenet e ngjajshme psikologjike janë pasoja më të rëndësishme të konfliktit si burimi i kërcënimit të lirive dhe të drejtave të njeriut. Ketu parasegjithash, bëjnë pjesë streset traumatike edhe postraumatike, regullime psikike, kriza adoleshentëve etj. Me ato lidhen vetëvrasjet, kriminaliteti, varfëria dhe shumë fenomene tjera sociopatologjike. Të pa

shlyeshme janë gjurmat te personat, vemas nga sulmet ushtarake, pra pa dallim a kanë marrë pjesë drejtpërdrejt ose në mënyrë të tërthortë në veprimet konfliktuoze.

Konflikti krijon pasojatë përkohshme dhe të përhershme mbi itegritetin psikik dhe fizik të personalitetit dhe mbi anëtarët e familjes së tipit krejt ajo për një periudhë më të gjatë kohore e pamundëson integrimin e serishëm të njerëzve ne rrjedhat normale të shoqërisë. Mu për këtë, në pikëpyetje vihet kohezioni i bashkësisë shoqërore për një periudhë më të gjatë kohore.

Pasojat nga konfliktet luftarake zgjasin gjatë edhe kanë rezultate të pasigurta. Kanë të drejtë të gjithë ata të cilët e potencojnë faktin se konfliktet luftarake se nuk kanë fitues dhe të fituar, palës nga i njëjti-të gjithë janë të humbur. Janë të humbur të gjithë që i janë nënshtrua, veprimeve shkatëruese të konflikteve luftarake, të cilat në formë të regullimeve postranumatike me dekada do të reproduktohen në personalitetin dhe shoqërinë. Zgjatja dhe intensiteti nga pasha e pasojës është deri në fund e pasigurtë dhe është jomirënjohëse do parashikim në lidhje me këtë.

Megjithatë mund të thuhet se bashkësia shoqërore i shfrytëzon të gjitha potencialet intelektuale dhe politike që sa me më sukses ta kalojë periudhën postkonfliktuoze. Elita shkencore, politike dhe religjioze bashkohet me qëllimin që të përmirësohe të kuptuarit e ndërsjellë dhe dialogu ndërmjet njerëzve pa dallim të përkatësisë së tyre etnike, fetare dhe politike. Me këtë krijohen kushte për pengimin e mos pajtimeve të reja eventuale të farëdo lloji. Me këtë do të kthehet besimi ndërmjet njerëzve dhe do të krijohen parakushte për integrimnë bashkësinë shoqërore e cila ka kaluar nëpër fazën parakonfliktuoze, konfliktuoze dhe paskonfliktuoze nga të qenësuarit e vet shoqër

QYTETERIMI DHE TE DREJTAT E NJERIUT

Njeriu si qytetar

Në monarkitë prapa ligjit qëndronin dëshira e monarkut (perandorit, mbretit). Monarkët kanë konstatuar se vetëm ata kanë të drejtë legjitime të vendosin në punët shtetërore. Edhe në demokracitë liberale njerëzit iu nënshtrohen ligjeve shtetërore, por edhe ato, personalisht ose nëpërmjet përfaqësuesve të vet të zgjedhur në kuvend, kanë dhënë pëlqim për ato ligje. Njerëzit të cilët e dëgjojnë pushtetin dhe nuk kanë ndikim ndaj vendimeve të tij janë nënshtues, kurse njerëzit të cilët marrin pjesë në pushtet janë qytetarë.

Ideja për qytetarët si persona me të drejta të barabarta politike ishte praktikuar në qytetin-shtetin e Athinës në shekullin V para Krishtit. Në Greqinë e lashtë, të jesh qytetar, do të thotë të merret pjesë në punët publike.

Qytetërimin e përbënin burrat athinianë më të vjetër se njëzet vjet. Gratë nuk kanë pasur kurrfarë të drejtë politike.

Në udhëheqje nuk kanë mundur të marrin pjesë as edhe të

shpërngulurit. Grupi më i madh i cili ishte përjashtuar nga qytetërimi ishin robërit. Vlerësohet se marrëdhëniet ndërmjet robërve dhe qytetarëve të lirë në Athinë silleshin në raport 3:2.

Vendimet janë sjellë në kuvend. Pjesëmarrja në kuvend ka qenë e drejtpërdrejtë. Kuvendi është konvokuar më tepër se 40 herë në vjet. Për të punuar me sukses, në kuvend patjetër duhej të merrnin pjesë 6000 qytetarë. Silleshin vendime për kornizat ligjore për rendin publik, financat, vlerësimet për veprim të ushtrisë dhe të marinës, për lidhjen e aleancave, shpalljen e luftës dhe lidhjen e aleancave, shpalljen e luftës dhe lidhjen e marrëveshjes për paqe. Tentoheshin që vendimet të jenë të njëzëshme. Kandidatet për shërbimet publike janë zgjedhur në më tepër mënyra: me zgjedhje të drejtpërdrejtë, me short ose me rotacion. Askush nuk ka mundur të jetë dy herë në të njëjtën detyrë. Përjashtim kanë paraqitur vendet e lidhura me ushtrinë. Atë të cilët kanë marrë shërbim publik kanë marrë rrogë. Revolucioni anglez (1640-1688), Deklarata amerikane për pavarësi (1776) dhe Revolucioni Francez (1789) e kanë paralajmëruar epokën e re të mendimit politik. Problemi qenësor i mendimit politik është si të mbrohen ata me të cilët sundojnë me çfarëdo lloj nënshtimi, posaçërisht nga dunat e shtetit (pushtetit).

Problemi për raportin ndërmjet individit dhe shtetit e parashtron pyetjen për formën e drejtë të sundimit. Për të përgjigjur në këtë pyetje, mendimtari politik anglez Tomas Hobs është shërbyer me një eksperiment të menduar. Hobsi ka menduar një situatë në të cilën individët ndodhen në gjendje natyrore – gjende pa pushtet ose shtet të përbashkët i cili i realizon ligjet dhe e organizon sjelljen e individëve. Këtë gjendje Hobsi e përshkruan si luftë të gjithëve kundër të gjithëve. Në atë gjendje natyrore vjen në shprehje pëlqimi i përgjithshëm i tërë njerëzimit, ndjenja e qëndrueshme dhe e palodhshme për një forcë gjithnjë më të madhe, e cila ndërpritet

madje me vdekjen. Mendimi se qeniet njerëzore reciprokisht respektohen dhe do t'i besohen njëri ndaj tjetrit, u dukej shumë e largët. Në atë gjende natyrore individi zbulon se jetën e ka të vetmuar, të mjerë, të gërditshme, brutale dhe të shkurtë. Për t'u larguar e keqja dhe rreziku nga vdekja e hershme, është domosdoshme të respektohen rregulla dhe ligje të caktuara natyrore. Për ato ligje Hobsi ka thënë se janë të kuptueshme edhe për ata me aftësi më të vogla. "Mos ia bëj të tjerëve atë qau nuk dëshiron të ta bëjnë ty". Problemi vendimtar të cilin e parashtron Hobsi thotë: nën cilat kushte individët do t'u besojnë njëri-tjetrit në qoftë se e përjetojnë të drejtën natyrore të bëjnë çka dëshirojnë dhe kundër kujt dëshirojnë. Me bartjen e të drejtës në shqyrtim në ndonjë tjetri (monarkut) veçohen sfera private dhe publike: shoqëria dhe shteti. Me paraqitjen e shteteve liberale-demokratike ndryshohet edhe raporti njeri-shtet. Individi fiton të drejta dhe liri të caktuara, të cilat shteti jo vetëm se i regjistron, por edhe i garanton dhe i mbrojnë, Njeriu bëhet qytetar, Gëzimi i të drejtave individin e bën qytetar, kurse shoqërinë e cila i mundëson dhe i zhvillon të drejtat është shoqëri qytetare. Statusi të cilin e gëzojnë personat të cilët janë anëtarë të barabartë të një shoqërie të caktuar definohet si qytetërim. Qytetërim do të thotë të drejta të barabarta për të gjithë.

Koncept më të njohur të qytetërimit ka bërë sociologu anglez, profesori Tomas Marsha. Qytetërimi ka tri komponentë: të drejtat personale, të drejtat politike, të drejtat sociale.

Të drejtat personale qytetare janë të domosdoshme për lirinë individuale dhe janë të mbrojtura nga gjyqet. Qytetërimin politike e siguron të drejtën për të marrë pjesë në kryerjen e forcës politike në bashkësi në mënyre të votimit ose nëpërmjet kryerjes së funksionit politik. Qytetërimi social përmban të drejtën e standardit përkatës social. Kjo e drejtë realizohet me sistemet sociale-mbrojtëse dhe arsimore të shoqërive moderne.

Në shoqëritë e ndryshme hasen shumë realizime të ndryshme të qytetërimit, siç janë qytetërimi aktiv dhe pasiv. Qytetërimi aktiv lufton për të drejtat nëpërmjet luftërave shoqërore. Qytetërimi pasiv mbështetet në të drejtat e fituara prej lart- prej shtetit.

Prejardhja dhe zhvillimi i idesë për të drejtat e njeriut

Kur Epaminonda i ka vendosur helotët (robërit) në Meseni, kurse Sparta ka tentuar t'i kundërvihet, Alkidamanti në fjalimin në Meseni qëndroi në mbrojtjen e tyre duke thirrur në të drejtën natyrore. Nga ky fjalim është ruajtur kjo fjali interesante revolucionare: "Të lirë të gjithë i ka lëshuar Zoti, askënd natyra nuk e ka bërë rob". Oferta e Alkidamanti kundër robërisë, në bazë të së cilës qytetari helen e ka bazuar tërë jetën e tij politike dhe ekonomike, rrjedh nga mësimi sofist për të drejtat natyrore. Sipas të drejtës natyrore, në të cilën janë thirrur sofistët, mbisundimi është kundër natyror, sepse vetëm sipas ligjeve pozitive dikush do të ishte rob, e dikush i lirë, ndërsa nga natyra nuk do të ekzistonte kurrfarë dallimi midis tyre. E prandaj pushteti i zotëriut ndaj robërve nuk do të ishte i drejtë, por bazohej ndaj dhunës: Në përparimin e mendimit social i cili i jep ligj dhe të drejta të barabarta të gjithë njerëzve, pavarësisht nga dallimet historike-sociale, kontribut të madh ka dhënë sholla filozofike stoike duke filluar nga shekulli III para erës sonë. Atë e ka themeluar mësuesi i filozofisë Zenon, kurse emrin stoik e ka marrë nga vendi Stoa, ku janë mbledhur nxënësit e tij. Qëllimi i jetës së njeriut është zhvillimi i bazës specifike të qenies-mendjes njerëzore. Por, prirja kah vetvetja e cila del nga egoizmi, ka edhe anën tjetër. Do të ishte kundërthënëse nëse natyra do të dëshironte lindje, por nuk do të kujdesej për ruajtjen e asaj të cilën do të lindet. Mendja njeriut i tregon se është i varur nga të tjerët. Prandaj jemi krijuar nga natyra për jetë të përbashkët, për shoqërim, për krijimin e shtetit. Prirja e njeriut ndaj vetvetes dhe ndaj pasardhësve të tij përhapet edhe në përfaqësuesit tjerë, në fisin, miqtë, bashkatdhetarët, që më pastaj ta përfshijë tërë njerëzimin. Në trajtimin e njerëzve si përfaqësues të një gjinie njerëzore, i patejkalueshëm është besimi i Jezu Krishtit. Ai zgjidhjen e kërkon në marrëdhëniet ndërmjet njerëzve në dashuri. Kurse parimin e dashurisë paraqet në mënyrë universale. Dashurinë ndaj të afërmeve nuk e kufizon vetëm në farefisnin, por zgjerohet në çdo njeri. Romakët kanë qenë të parët të cilët kanë përpiluar ligje për të zgjidhur problemet e qyteteve-shteteve. Në shekullin V p.e.r., pas zgjedhjes së sërishme, e të plebenjve për kufizimin e forcës të magjistrave patrikë, është përpunuar ligjshmëria e parë romake, e parë si 12 tabelat. Shumë plebenj ishin njerëz të rinj dhe të varfër, shpesh herë shumë të ngarkuar me borxh të patrikët. Magjistarët të cilët e kanë mbikëqyrur zgjidhjen e obligimeve të borxhlinjve, kanë qenë anëtarë të klasës së njëjtë sikurse kredituesit. Ata kanë mundu t'i çojnë në robëri ose në vdekje borxhliun dhe familjen e tij. Prandaj ishte e natyrshme që plebenjtë të

kërkojnë qartë të caktohen kufijtë prej të cilëve mund të shkojnë kredituesit, kurse magjistarët të mos u lejojnë ti fuqizojnë kresat e tyre.

Njerëzit ishin përgatitur ta shkëmbejnë lirinë për ta fituar mbrojtjen nga ndonjë bujk pronar i fuqishëm i cili do të mund të mblidhte një grup ushtarak. Kështu, individët e fuqishëm i kanë mbrojtur njerëzit njërin pas tjetrit,. Mandej u paraqit problemi si të mbrohen individët nga pushteti. Marrëveshja e parë me të ciklën janë mbrojtur individët nga vetë dëshira e mbisundimit të mbretit është MAGNA KARTA (Karta e madhe). Kur mbretit anglezë e kanë përforcuar pushtetin e tyre, ata e kanë shfrytëzuar pushtetin që të imponojnë tatime të llojllojshme . prej tatimeve të shtuara posaçërisht kanë qenë të goditur banorët. Pronarët e tokave të cilët kanë dashur t'i largohen shërbimit ushtarak, duhej të paguanin tatim. Por, tatim kanë vazhduar të paguajnë edhe kur nuk ka pasur luftë.

Magna karta ka garantuar se “asnjë njeri i lirë nuk do të arrestohet dhe burgoset, ose të paraburgoset, ose t'i hiqet liria nga mbrojtja në fillim nuk kishte të bëjë për popullsinë bujqësore. Megjithatë, sikurse fshatarët e nënshtruara kanë fituar liri, garancitë nga marrëveshja janë zgjeruar edhe për ata. Marrëveshja e ka kufizuar pushtetin absolut të mbretit dhe ka deklaruar se edhe pushteti i mbretit duhet të jetë lëndë e shqyrtimi e ligjit. Disa qindra vite bujaria, dhe më vonë edhe parlamenti kanë luftuar me monarkët anglezë për kufizimin e pushtetit të tyre. Në shekullin XVII shpërtheu konflikti ndërmjet mbretit Çarls I dhe parlamentit. Mbreti e ka thirrur parlamentin vetëm kur duhej të vihet ndonjë tatim i ri , e mandej e ka shpërndarë.

Prandaj ka shpërthyer konflikti. Parlamenti formoi ushtrinë e vet, të cilën e ka udhëhequr Kromveli. Ai dy herë i ka shkaktuar disfatë ushtrisë së mbretit, pas çka mbreti ishte vvarë. Anglia u bë monarki parlamentare. Parlamenti sipas pushtetit të vet ishte mbretin dhe ai ka nxjerrë dhe i ka hequr ligjet. Tatimet mund të mblidheshin vetëm me lejimin nga parlamenti. Ai, gjithashtu, ka caktuar sa të holla do të shpenzoje mbreti. Një shekull më vonë, shembullin e Anglisë ka filluar ta vijojë Franca. Më 26 gusht të vitit 1789 Kuvendi Popullor e ka miratuar Deklaratën për të drejtat e njeriut dhe të qytetarit. Në të qëndro: “Njerëzit lindin dhe mbeten të lirë dhe të barabartë në të drejtat e tyre”.

Shteti patjetër u deshtë t'i garantojë të drejtat e patjetërsueshme të njeriut dhe të qytetarit, edhe atë:

- Drejta e mendimit;
- E drejta përkatësisë fetare;
- Mbrojtja nga disfatat vullnetare të mbylljes dhe të imponimit;
- E drejta e pronësisë;

- E drejta e votës e kushtëzuar nga posedimi i pronës.

Demokracia dhe të drejtat e njeriut

Tomas Xheferson e ka përkufizuar demokracinë si “pushteti i popullit, nga populli dhe për popullin”. Demokracia e tillë e formuluar përmban dy dimensione: a) dimensionin procedural; b) dimensionin qenësor.

Dimensioni procedural i demokracisë na tregon se pushteti është zgjedhur nga populli në zgjedhjet fer dhe të hapura- pushtet nga populli .

Dimensioni qenësor i demokracisë pyet vallë pushteti i zgjedhur nga populli kujdeset për vullnetin dhe interesat e tij, vallë është pushtet për popullin. Në sistemin qenësor demokratik, pasuritë, shërbimet dhe mundësitë reale realizohen në mënyrë demokratike, respektivisht nga masat në bazë të barabartë. Shqyrtimi i tillë i demokracisë është vërtetuar për të krahasuar, gjoja, procedurat demokratike me rezultatet e tyre qenësore,. Për shumë qeveri nga Amerika Qendrore dhe Jugore dhe nga shtetet e mëparshme komuniste, arrijnë ankesa se i mbrojnë interesat e një minoriteti të ngushtë.

Edhe pse një qeveri është zgjedhur sipas procedurës demokratike, ajo mund t’i cenojë të drejtat e njeriut. Demokracia përgjigjet në pyetjen: kush duhet të sundojë. Qeveria e zgjedhur me vullnetin e shumicës, dëshiron t’i bëjë disa punë të këqija qytetarëve të vet, posaçërisht atyre që i shikon si inferiorë ose të rrezikshëm në mënyrë të ndryshme . për shembull, diskriminimi racor ishte e popullarizuar në shumë demokraci procedurale, siç janë Shtetet e bashkuara të Amerikës. Pas vendosjes së pushtet t qytetar në Uruguai, nën presion të ushtrisë ishte nxjerrë ligji (në vitin 1986) i cili e mbronte armatën nga ripërtirja e veprave të krijuara kriminele derisa ajo qeveriste me shtetin. Për shkak të reaksioneve të opinionit Ligji për amnisti kaloi në referendum. Edhe përkundër dëshirave të mëdha gjatë mbajtjes së referendumit. Kanë votuar më tepër se 80% e votuesve. Pesëdhjete e tre për qind kanë votuar për mbetjen e amnestisë. Kështu dyzet e një për qind kanë votuar për shlyerjen e së njëjtës. Kështu, shumica demokratike ka vendosur që të mos dënohen kriminelët. “Njerëzit janë të paaftë që ta harrojnë atë që nuk mund ta dënojnë” . Këto fjalë të Hana Arentit (funktionare e OKB) shprehin problemin qendror me amnestinë e imponuara nga ushtria. Amnestia është akt i mirë veprimit dhe ngushëllimit. Dënimi është akt i drejtësisë dhe pengues i padrejtësisë. Regjimet e reja qytetare shpesh herë janë të paafta të dënojnë, sepse fajtorët mbajnë një forcë mjaft të madhe politike. Amnestitë e fituara në atë mënyrë, nga aspekti moral janë thellësisht të gabuara. Në qoftë se demokracia është përgjigje e pyetjes: kush duhet të sundojë, të drejtat e njeriut i paralajmërojnë qeveritë se si duhet të

sundojnë . Ndoshta konfliktet ndërmjet të drejtave të njeriut dhe demokracia janë zgjidhur në kuadër të sistemit politik i cili quhet shtet social liberal demokratik. Ai tip i bashkësisë shtetërore është modeli i kërkuar për realizimin e të drejtave të njeriut të vëna në Deklaratën Universal.

Është shtet liberal. Sepse shtetin e kupton si institucion i cili do i krijojë kushtet e nevojshme e për realizimin e të drejtave të qytetarëve të vet. Ai është shtet demokratik, sepse qeveria është zgjedhur nga qytetarët. Ai paraqet shtet social, sepse të drejtat ekonomike dhe sociale janë shumë më të gjëra nga e drejta e pronësisë. Shteti social patjetër duhet t'i garantojë pasuritë minimale, qëllimet dhe mundësitë e çdo individi.

Të drejtat dhe liritë personale dhe politike

Secili individ i takon ndonjë shteti dhe ka të drejta dhe obligim ndaj atij shteti. Mandej ai ka të drejta dhe obligime si anëtar i familjes , si punëtor, si përfaqësues i organizatës ose i shoqatës publike ose private. Kur flitet për të drejtat e njeriut, mendohet për tipin special të të drejtave. Ato në bazën e vet janë të drejtë normale të cilat individi duhet t'i gëzojë sepse është njeri. Mençuria dhe ndjenjat , si shenja distike të njerëzve, i bëjnë njerëzit të barabartë., Ata i vlerësojnë mundësitë e veta , e realizojnë pozitën e tyre, krenohen me të ose vuajnë, Prandaj , gëzimi i të drejtave të njeriut çdo individi duhet t'i mundësojë jetë dinjitoze të qenies njerëzore. Për shkak të dallimeve të cilat ekzistojnë ndërmjet tyre, të drejtat e njeriut klasifikohen në: të drejta personale qytetare, të drejta politike, të drejta ekonomike, sociale dhe kulturore.

Të drejtat personale qytetare janë të domosdoshme për realizimin e lirisë individuale., Këtu bëjnë pjesë të drejtat ligjore, si janë e drejta të jetë i llogaritur si jo fajtor derisa nuk dëshmohet fajtorësia, procesi i domosdoshëm, përgjimet fer dhe publike para gjyqit të pavarur, mbrojtja nga arrestimi, paraburgimi ose egzili arbitrar. Me këto të drejta qytetarët mbrohen nga vetë dëshira e pushtetit. Këtu bëjnë pjesë e drejta për jetë, pronësi, mbrojtje nga robëria, mundimi dhe veprime tjera jonjerëzore. Mandej mbrojtja nga format racore, seksuale dhe nga format tjera të diskriminimit.

Në të drejtat personale bën pjesë edhe liria të zgjedhe dhe të veprohet sipas ideve personale për jetë më të mire, si dhe liria e vetëdijes, fjalës, religjionit, e privatizimit.

Të drejtat politike sigurojnë pjesë marrje në fuqinë politike në bashkësi sipas mënyrës së votës, Përveç të drejtave të përgjithshme për votim, këtu bëjnë pjesë e drejta e fjalës, shtypit, të tubimit dhe të shoqërimit. Disa kritere të të drejtave të njeriut, Të drejtat qytetare dhe politike i

konsiderojnë si të drejta të vërteta, kurse ato sociale dhe ekonomike më pak të rëndësishme. Në kuadër të kësaj i theksojnë këto argumente;

Të drejtat qytetare dhe politike janë praktike, respektivisht nuk ekziston ndonjë vështirësi e veçantë që të shndërrohen në të drejta pozitive ose të drejta ligjore të cilat do të aplikoheshin. Ato theksojnë se të drejtat sociale dhe ekonomike, si për shembull mbrojtja përkatëse shëndetësore ose shërbimet sociale (banimi), puna, gjithsesi është e pamundshme të realizohen, Nga ana tjetër i u përshtatet se askush nuk kërkon mbrojtje shëndetësore dhe shërbime sociale sikurse në vendet e Evropës Perëndimore, ku nivel nuk është arritur as në SHBA, po se ato vende mund të arrijnë ndonjë përmirësim. Është e njohur se të drejtat qytetare dhe politike janë të garantuara me Kushtetutën e SHBA-së. Ekziston një tendencë e fuqishme që të drejtat ekonomike dhe sociale të konsiderohen si më pak të rëndësishme. Për shembull, pa banimi dhe mospasje e qasjes deri te përkujdes medicinale paraqiten si problem i të drejtave të njeriut. Disa thonë se SHBA i zhvlerësojnë të drejtat sociale ose ekonomike sepse në atë plan shënojnë sukses të vogël .

Argumenti i dytë në kuadër të konstatimit se të drejtat qytetare dhe politike janë më të rëndësishme, ka të bëjë me bërjen e dallimeve sasiore ndërmjet tyre . Të drejtat qytetare dhe politike janë negative kurse të drejtat ekonomike, sociale janë pozitive. Për t'u realizuar, të drejtat negative kërkojnë vetë mbajtje nga ana e të tjerëve. Për shembull, e drejta e jo diskriminimit do të mbrohet në qoftë se të tjerët i përmbahen diskriminimit. Të drejtat pozitive, nga ana tjetër, kërkojnë nga të tjerët përkrahje aktive, për shembull: një fëmijë zezak në SHBA ka dyfish më tepër shanse të vdesë se sa një fëmijë i bardhë. Që të mos ndodhë kjo, shteti duhet të marrë prej atyre të cilët kanë mjaft tepër që t'u japë atyre të cilët nuk kanë mjaft. Ata të cilët nuk e lirojnë qesen, gjithashtu, mund të thirren në të drejtën e tyre qytetare, në të drejtën e disponimit të lirë të fitimit.

Në vitet e tetëdhjeta të shekullit XX ka mbisunduar botëkuptimi se ekzistojnë “tri bota” të të drejtave të njeriut. Bota perëndimore i potencon të drejtat qytetare dhe politike dhe të drejtën e pronës private. Qasja socialiste e botës së dytë i potencon të drejtat ekonomike dhe sociale. Qasja e “botës së tretë” i konsideron si prioritare vetë përcaktimin dhe zhvillimin ekonomik.

Qeveritarët socialistë të drejtat qytetare dhe politike i trajtojnë. Siç janë barazia para ligjit, e drejta e fjalës dhe e drejta e votës, si luksoz borgjez. Ngjarjet në vitin 1989 lamë treguar se qytetarët e bllokut të mëparshëm socialist, menjëherë pas fitimit të mundësisë kanë kërkuar të drejta qytetare dhe politike. Me pranimin e sistemit shumëpartiak u tregua se ë drejtat qytetare dhe psikike i konsiderojnë si të drejta qenësore për një jetë dinjitoze. Gjendja e mjerueshme e ekonomisë në vendet të cilat i takonin bllokut komunës e thekson konkludimin se flijimi i të

drejtave qytetare dhe politike, me sa duket, nuk e ka lehtësuar realizimin afatgjatë të të drejtave ekonomike dhe sociale.

Në qoftë se me të drejtat qytetare dhe politike civilizohet demokracia, me të drejtat ekonomike dhe sociale civilizohet konkurrenca e tregut e cila prodhon pabarazi shoqërore në shërbim të shtimit të fitimit. Me të drejtat ekonomik dhe sociale si shenja të shteti social zbuten pasojat nga ekonomia e tregut., Madje edhe amerikanët , të cilët janë individualistë më të mëdhenj nga shumë evropianë, shtetin e tyre social e konsiderojnë si pjesë themelore të idealit politik amerikan. Për shembull, punë dhënësit dhe të punësuarit paguajnë tatime së bashku.

Më shumë se një e shtat e ta ardhurave të punëtorit ndahet për pensionin e t të pleqërisë për të gjithë. Këto pensione të pleqërisë për të gjithë. Këto pensione të pleqërisë për të gjithë janë obligim të shtetit social.

Të drejtat dhe Liritë sociale, ekonomik dhe kulturore

Shumë konservativë amerikanë dhe britanikë theksojnë se të drejtat ekonomike, sociale dhe kulturore nuk janë të drejta të vërteta të njeriut. Kritikët e tillë konstatojnë se të drejtat ekonomike, sociale dhe kulturore, siç janë të drejtat e ushqimit, mbrojtjes shëndetësore, banimi, punës, sigurimit social, arsimimit, si dhe e drejta e pushimit të paguar janë më pak të rëndësishme nga të drejtat qytetare dhe politike, siç janë e drejta e mbrojtës së barabartë nga ligji, liria e fjalës dhe e drejta e votë. Prej kësaj del se e drejta përfaqësuesve të mitur: dënimin me burgim të mos e mbajnë bashkë me kriminelët e rritur, është e rëndësishme që 64 javët punuese ose 52 javët e vitit në fabrika e shekullit XIX ose në ndonjë punëtori në shekullin XX. Siç thekson Xhek Doneli, në çdo vend në botë shumë pak njerëz kanë pësuar nga shërbimi i

dënimit në burg si të mitur bashkë me kriminelët e rritur, se sa nga shkurtimi i pushimit dhe koha e lirë.

Si argument kundër të drejtave ekonomik dhe social, theksohet praktika. Konstatohet e nuk ekziston vështirësia më e madhe në ndërtimin e të drejtave qytetare dhe politike në ligjshmërinë nacionale, kurse në shume vende krejtësisht është e pamundshme të realizohen më shumë të drejta ekonomike dhe sociale. Të drejtat qytetare dhe politike nuk mund të trajtohen si më të dallueshme nga të drejtat ekonomike dhe sociale, pese edhe me të parat edhe me të dytat arrihen vlerat e njëjta. Për shembull, e drejta qytetare dhe politike e jetës dhe e drejta ekonomike dhe sociale e ushqimit mund të kuptohen si mënyra të ndryshme që të mbrohet vlera e njëjtë, individi të jetë i pranuar si person. Ose nga ana tjetër, e drejta e pronësisë të trajtohet si drejtë qytetare ose politike , kurse e drejta e punës si e drejtë ekonomike. Edhe e drejta e pronësisë edhe e drejta e punës janë të drejta ekonomike sepse i mundësojnë individit pjesëmarrje në jetën ekonomike të shoqërisë dhe sigurojnë sigurim personal ekonomik. Për rëndësinë e të drejtave ekonomike dhe sociale dhe të të drejtave kulturore do ta marrim përgjigjen në qoftë se e parashtrijmë pyetjen: si do të dukej jeta vetëm me të drejta qytetare dhe politike. Pa minimum garancione sociale dhe ekonomike, jeta dinjitoze është e pamundshme në shoqëritë moderne me ekonomi të tregut. Tregjet kërkojnë efikasitet ekonomik. Efikasiteti ekonomik kërkon të maksimalizohet prodhimtaria e mallrave dhe shërbimeve me resurse të dhëna njerëzore (me një numër të caktuar të të punësuarve dhe shumën e rrogave). Tregjet e lira me pamasë prodhojnë pabarazi të mëdha ekonomike. Konkurrenca e tregjeve mund të prodhojë gjithsej më shumë, por nuk prodhon mjaft më tepër për të gjithë në përgjithësi. Shteti social i obligon grupet shoqërore të cilat kanë dobi nga ekonomia e tregut të kujdeset për individët për të cilët tregun nuk e kanë të dobishëm ose i dëmton.

Të drejtat, liritë dhe zhvillimi shoqëror

Kërkesa e të drejtës social dhe të dinjitetit njerëzor të paraqitur në të drejtat të cilat i kanë në mënyrë të barabartë të paraqitur në të drejtat të cilat i kanë në mënyrë të barabartë të gjithë

qytetarët, së pari janë paraqitur në perëndimin bashkëkohor. Kuptimi se me gëzimin e të drejtave të njeriut i mundësohet çdo individ t'i zhvillojë potencialet dhe rezultatet e veta të ndryshme strukturale që kanë filluar të ndodhin kah fundi i stadiumit të hershëm mesjetar. Këto ndryshim janë fuqizuar në shekujt XVIII dhe XIX me zgjerimin e mënyrës së re të prodhimit të prodhimit industrial të mallrave. Ajo prodhimi ka krijuar ndarje të re më të ndërlikuar të punës e cila do të ndryshojë strukturën klasore të shoqërisë. Paraqitet klasa e re – borgjezia, e cila më vonë do të dominojë në shoqëri. U krijuar një shoqëri e re dhe mobile në të cilën ishte jo plotësisht e paraparë hyrja dhe dalja nga klasa borgjeze. Borgjezia nuk duhet patjetër t'i mbronte privilegjet e gjetura në mënyrë të vjetër – nëpërmjet trashëgimisë së të drejtave me lindjen, karakteristike për shoqërinë feudale. Që të mund ta gëzojë të drejtën për jetë. Liri dhe pronësi, elita e re ka kërkuar që ato të drejta të jenë të garantuara për të gjithë. Në deklaratën për të drejtat e njeriut dhe të qytetarit (1789) patriotët feudalë kanë kërkuar liri politike dhe ekonomike nga regjime tiranike për të gjithë njerëzit në kombet dhe jashtë tyre.

Edhe pse kërkesa për të drejtat e njeriut u paraqit si taktikë e borgjezisë për mbrojtje të interesave të tyre klasore sot të drejtat individuale njerëzore paraqiten jo vetëm si ideale morale, por edhe si të domosdoshme për arritjen e dinjitetit njerëzor. Edhe pse prapa idesë për të drejta të barabarta të çdo individ, shikuar historikisht, fshihen të drejtat grupore, gjithsesi të drejtat e njeriut paraqiten si kërkesa të çdo individ kundër shtetit. Kërkesa e të drejtave të njeriut e parashtrajnë pyetjen për raportin e individit të ri modern dhe shtetit të ri modern.

Socialistët në Evropë kanë krijuar një lëvizje të re për sigurimin e të drejtave universale. Ata kanë theksuar se me koncentrimin e pasurisë te sa më pak njerëz dhe me lehtësi të shtuar, ne çka kapitali i tejkalon kufijtë shtetërore, shteti liberal dhe ekonomia e tregut nuk mund t'i mbrojnë të drejtat universale të përfaqësuara nga Revolucioni Francës. Kërkesa e pakufizuar për të drejta vetanake, kanë konstatuar ata, kryesisht do të thotë fitore të atyre që edhe ashtu kanë përparësi fillestare.. Duke pasur parasysh ndikimin e madh jo proporcional të të pasurve, ata konstatojnë se shtetet parlamentare, të cilat do të duhej t'i mbrojnë liritë individuale, në të vërtetë, u bënë instrument për sundim të klasës kapitaliste. Prandaj, ata i kanë pranuar të drejtat të cilat nuk janë siguruar nga kapitalizmi: mbrojtja shëndetësore dhe arsimimi zvogëlimi i ditës punuese, ndërprerja e robërisë, emancipimi i gruas, ndalimi i punës së fëmijëve dhe vendosja e të drejtës zgjedhore universale (duke përfshirë edhe të drejtën për votim të gruas).

Të drejtat e njeriut si praktikë

Organizata e Kombeve të Bashkuara nuk përfaqëson qeveri botërore, ajo është organizatë ndërkombëtare, klub, anëtarët e së cilës janë shtetet. Pak vendime të Kombeve të Bashkuara krijojnë obligime ndërkombëtare të së drejtës. Edhe më pak mund të jenë të realizuara në mënyrë efektive. Qasja kryesore e obligimeve në lidhje me të drejtat ndërkombëtare njerëzore, por edhe cënues të vegjël të të drejtave të njeriut janë shtete sovraane të cilat janë anëtare të OKB-së. Prandaj, nuk është aspak e pabesueshme se ato t'lejojnë Organizatës fuqi të madhe të realizimit. Trup i lartë ndërkombëtar, i formuar t'i kontrollojë cenimet e të drejtave të njeriut kudo në botë, është Komisioni i të drejtave të njeriut pranë OKB-së. Gjatë 20 viteve të para nga themelimi i tij, Komisioni nuk ndërmerrete aktivitete lidhur me mbikëqyrjen dhe realizimin e të drejtave të njeriut. Në vitet e 70-ta ishin kontrolluar cenimet e të drejtave të njeriut në afërsisht 20 vende. Komisioni ka dorëzuar raport për cenimin e të drejtave njerëzore në vendet në të cilat ishin kontrolluar. Shpallja e cenimeve të të drejtave të njeriut ka për qëllim të vrojtohen shtete që përmbahen më mire normave ndërkombëtare për të drejtat e njeriut. Njëra nga mangësitë më të njohura të Komisionit është veprimi i saj i ngadalshëm. Në Ruandë, pas shtatë muajve prej kur ka filluar gjenocidi, respektivisht vrasja e civilëve, Komisioni emëroi raportues. Raporti i tij erdhi prejse pjesa më e madhe e vrasjeve më kishte ndodhur dhe prejse sekretarit i përgjithshëm e ka konvokuar Këshillin e sigurimit të dërgojë forca paqësore kah fundi i vitit 1993. Kombet e Bashkuara krijuan një funksion të ri – komesarin e lartë për të drejtat e njeriut. Komesarin e lartë mund të bashkëpunojë drejtpërdrejt me qeveritë për të kërkuar respektim më të mirë të të drejtave të njeriut të pranuar ndërkombëtarisht. Komiteti për të drejtat e njeriut, i krijuar me Marrëveshjen ndërkombëtare për të drejtat qytetare dhe politike, ka për detyrë t'i shqyrtojë raportet periodike të dërguara nga shtetet. Komiteti paraqet grupin prej 18 ekspertëve të pavarur, të mbledhur nga shtetet të cilat e kanë nënshkruar Marrëveshjen ndërkombëtare për të drejta qytetare dhe politike.

FAMILJA DHE FUNKSIONET E SAJ

Familja është njësi shoqërore pjesëtarët e së cilës kanë prejardhje të njëjtë gjaku nga lidhje martesore ose birësimi me të njëjtin mbiemër.

Sipas nenit 16(3) të Deklaratës të Përgjithshme mbi të Drejtat e Njeriut "Familja është njësi bazë grupore e shoqërisë dhe i jepet mbrojtje nga shoqëria dhe shteti".

Familja ne pergjithsi mund te definohet si grup shoqeror specific dhe kompleks qe eshte ndryshuar gjate historise, por si bashkesi ekziston gjate gjithe historise se njerzimit. Ajo eshte nje nder grupet me te rendesishme shoqerore dhe sipas me shume autoreve qelize themelore e shoqerise. Ajo eshte grup primar shoqerore per ate se eshte krijuar me heret dhe paraqet formen me te qendrueshme te jetes se perbashket te njerezve. Familja eshte grup shoqerore specifik me nje kombinim te vecante lidhjesh dhe funksionesh dhe llogaritet si grup themelor. Ne suazat e saj zhvillohen proceset themelore te jetes se njeriut, sic jane reproduktimi I gjinise njerzore, rritja dhe socializimi I femijeve, plotesimi I nevojave ekonomike, seksuale dhe psikologjike te njerezve. Te gjitha gezimet dhe problemet e jetes thehen ne familje.

Megjithte perdorimin e shpeshte te nocionit familje, ai nuk perdoret me nje kuptim te njejte dhe nuk paraqet model te njejte gjithkund. Ne gjuhen tone kur themi familje, mendojme per nje grup njerezisht te cilet jane te lidhur ne baze te gjakut dhe jetojne se bashku: bashkeshortet me femijet, se bashku me gjyshin dhe gjyshen, xhaxhallaret dhe tezet, kurse eshte e mundshme edhe me familjare te tjere. Porn je model I tille I familjes pothuajse eshte zhdukur. Sot me se shpeshti nocioni familje edhe te ne dhe ne numrin me te madhe te vendeve paraqet grup njerezish te cilet jetojne se bashku ne nje vend, te perbere prej babait, nenes dhe femijeve te tyre.

Përkufizimet dhe llojet e familjeve

Ekzistojnë shumë përkufizime për familjen si nga sociologë ashtu edhe nga antropologë të vendeve të ndryshme. Sipas antropologut George Murdock familja është ” një grup social që karakterizohet nga mendimi praktik, bashkëpunimi ekonomik dhe riprodhimi. Ajo përfshin të rritur të të dy gjinive, ku të dy duhet të mbajnë një lidhje të miratuar nga shoqëria dhe një ose më shumë fëmijë, të vetin ose të adoptuar (birësuar), nga të rriturit që bashkëjetojnë seksualisht.”.

Zyra e regjistrimit të përgjithshëm të Shteteve të Bashkuara familjen e ka përkufizuar si ”dy apo më shumë persona të lidhur nga lindja, martesë, ose adoptimi të cilët jetojnë së bashku”.

Ndërsa përkufizimi i Merriam-Webster për familjen është: ” Njësi themelore në shoqëri e cila tradicionalisht përbëhet nga dy prindër që krijojnë fëmijët e tyre, gjithashtu përfshihen edhe njësi të tjera shoqërore, të ndryshëm, që dallojnë por janë të lidhura dhe të barabarta si familjet tradicionale (familje me vetëm njërin prind).”.

Neni 16(3) I Deklaratës së të Drejtave të Njeriut thotë: "Familja është grupi natyral dhe kryesor në shoqëri dhe ka të drejtë për mbrojtje nga shoqëria dhe shteti."

Familja në vete përmban një grup të njerëzve shtëpiakë, zakonisht të bashkuar nga lindja ose martesë, ose nga marrëdhënie të ngjashme – duke përfshirë bashkëjetesën, adoptimin, mbiemrin dhe (në disa raste) pronësia (siç ka ekzistuar në Perandorinë Romake). Familja mund të quhet si bashkësi parësore njerëzore, ku individi së pari takohet me kushtet e jetës shoqërore, të cilat ia përcaktojnë atij kornizën, në të cilën ai mund të zhvillohet si person; kështu që mund të themi se personaliteti njerëzor formohet në procesin e ndërveprimit shoqëror.

Në shumë shoqëri, familje quhet vetëm ajo e njohur nga ligji ose sisteme të ngjashme normative. Edhe pse shumë të tjerë duke përfshirë edhe sociologë, marrëdhëniet familjare i kanë konsideruar vetëm lidhjet e gjakut, shumë antropologë kanë kundërshtuar duke thënë se njeriu duhet ta kuptojë nocionin e lidhjes së "gjakut" metaforikisht dhe që shoqëritë e ndryshme duhet ta kuptojnë familjen nga koncepte të tjera dhe jo nga lidhjet gjakut

Sociologjia dhe antropologjia, familjen e konsiderojnë si funksion thelbësor të reproduktimit biologjik, shoqëror ose të dyja bashkë-shoqëria. Nga pikëpaja e fëmijëve funksionet e familjes janë drejtuese: ajo shërben për t'i orientuar ata në shoqëri dhe kulturë. Ndërsa nga perspektiva e prindërve familja shërben si mjet i pjellshmërisë më synim shumimin, edukimin dhe shoqërimin e fëmijëve.

Lindja e fëmijëve edhe pse faktor shumë i rëndësishëm nuk mund të bartë tërë rolin e fëmijëve. Në shoqëritë e sotme martesë u ofron privilegje dhe të drejta të barabarta edhe atyre familjeve të reja të cilat nuk planifikojnë të lindin fëmijë.

Struktura e familjes tradicionale varet nga marrëdhëniet ndërmjet prindërve dhe fëmijëve, ndërmjet bashkëshortëve ose nga të dyja. Antropologët përmendin tre lloje të familjes:

1. matrifokale (amësore)
2. konsanguinile (gjaklidhëse)
3. konjugale (bashkëshortore)

Mirëpo kjo ndarje ka të bëjë me familjet “ideale”. Të gjitha shoqëritë mund të tolerojnë shmangie nga këto familje ideale vetëm në raste incidentesh (siç janë vdekja e njërit anëtar të familjes), plleshmëria ose parapëlqimi personal.

Lloji i familjes matrifokale përbëhet nga nëna dhe fëmijët e saj – zakonisht nga pasardhësit e saj biologjikë, edhe pse pothuajse secila shoqëri pranon edhe fëmijët e adoptuar. Ky lloj i familjes është i përhapur në vendet ku femrat kanë burime për t’i rritur fëmijët vetë ose aty ku meshkujt janë më shumë të angazhuar se femrat. Disa shoqëri vendase në Amerikën Jugore dhe Melanezi (Australi) janë matrifokale.

Familja konsanguinile ekziston në forma të ndryshme, por rasti më i shpeshtë përbëhet nga nëna dhe fëmijët e saj, dhe njerëz të tjerë zakonisht nga familja e nënës. Ky lloj i familjes është i përhapur aty ku nëna nuk ka burime për të rritur fëmijët vet, babai zakonisht nuk është i pranishëm, dhe zakonisht kur prona trashëgohet. Atëherë kur meshkujt zotërojnë pronë të rëndësishme, familjet konsanguinile përbëhen nga burri dhe gruaja, fëmijët e tyre dhe anëtarë të tjerë nga familja e burrit.

Familja konjugale përbëhet nga një ose më shumë nëna dhe fëmijët e tyre, ose një e më shumë baballarë. Ky lloj i familjes paraqitet zakonisht aty ku ndarja e punës kërkon të dy gjinitë edhe meshkujt e edhe femrat, dhe në familjet që janë shumë të angazhuara. Ky tip i familjes ndryshe quhet edhe si familje nukleare (bërthamë) dhe është ideale ose mbizotëruese në shoqëritë eskimeze.

Anëtarët e një familjeje konjugale janë:

- Nëna: prindi femër
- Babai: prindi mashkull
- E bija: femra e lindur nga nëna, e atësuar nga babai
- I biri: mashkulli i lindur nga nëna, i atësuar nga babai

- Motra: femra e lindur nga nëna e njëjtë, e atësuar nga i njëjti baba
- Vëllau: mashkulli i lindur nga nëna e njëjtë, i atësuar nga i njëjti baba

Si dhe anëtarë të tjerë jo të familjes së ngushtë:

- Gjyshja: nëna e prindit
- Gjyshi: babai i prindit
- Mbesa: vajza e fëmijës
- Nipi: djali i fëmijës

Familja nukleare përmban edhe kushërinj të tjerë:

- Tezja: motra e nënës, gruaja e vëllait të babait, gruaja e vëllait të nënës
- Axha: vëllai i babait, burri i motrës së nënës, burri i motrës së babait
- Halla: motra e babait
- Daja: vëllai i nënës

Farefisi

Me farefis nenkuptojme lidhje bio-sociale te ndryshueshme ne mes nje numri te caktuar njerezish, te cilet se suazat e tipit te familjes jane anetare te saj. Si zakonisht me farefis nenkuptohet lidhje gjaku. Por sot ne jeten reale farefisi perputhet vetem pjeserisht lidhjen biologjike ose te gjakut. Me se pari per shkak se ne te gjitha shoqerite ekziston mundesia per adaptim te femijeve, te arriturat e mjeksise bashkekohore mundesojne qe femra te mund te ngele shtatzene edhe ne menyre artificiale bile edhe me nje njeri qe nuk eshte burri I saj, ose me implementimin e qelizave te caktuara jashte organizmit te saj. Kjo do te thote se farefisnia mund te realizohet ne rruge natyrore, me lindjen ne marredhenie martesore, ose jashte saj, atehere bejme fjale per farefisni te gjakut. Mund te krijohet edhe ne menyre artificiale, me adaptimin e femijes se huaj, atehere bejme fjale per farefisni me adaptim, qe u pergjigjen edhe shembujt e shtatezenise artificiale te cilet me pare I cekem.

Martesa dhe familja

Familja si grup shoqëror historikisht I ka ndryshuar format dhe funksionet e saja konkrete varesisht nga zhvillimi I përgjithshëm I shoqërisë dhe ligjeve të saja. Në suazat e saj gjithmone janë paraqitur dy institucione të vecanta: **martesa dhe familja**.

Martesa paraqet një ndër format më të vjetra ku është zhvilluar, por edhe sot zhvillohet jeta e përbashkët e njerëzve. Me paraqitjen e femijëve ai vazhdon në familje ku janë të inkuadruara me shumë gjenerata. Martesa është lidhje intime dhe e qëndrueshme gjinore në mes dy qenieve njerëzore me gjini të ndryshme në të cilën ngushtë janë të lidhura trupë fizikisht dhe shpirtërore-psikologjia. **Ajo paraqet lidhje të rregulluar shoqërore bio-sociale (gjinore dhe shoqërore), si zakonisht të karakterit të qëndrueshëm, në mes individëve me gjini të kundërt, e cila varesisht prej kushteve historike dhe sociale mund të ketë forma dhe përmbajtje të ndryshme.**

Në shoqëritë bashkëkohore është e mundur të marrëdhënie martesore të vëhen në mes partnerëve të një gjinie.

Familja paraqet grup te ndryshueshem shoqeror historic te cilen e perbejne individe te lidhur me martesen dhe farefisnine, ne te vertete e cila bazohet ne baze biologjike, bio-sociale dhe sociale ekonomike. Edhe pse familja eshte bashkesi shoqerore, megjithate, bazohet ne marredheniet biologjike, ne te vertete ne marredheniet gjinore dhe reproductive. Eshte e vertetuar se edhe te njerezit primitive ka pasur ndalese incestin, ne te vertete lidhjet gjinore te mund te mbahen me partnere te cilet nuk jane ne lidhje te gjakut dhe farefisnore.

Kjo do te thote se ne mes marteses dhe familjes ekzistojte dallime. E para, martesa eshte e perbere nga burri dhe gruaja, kurse familja per nga marredhenia eshte me e gjere sepse I perfshin dhe femijet. E dyta, familja eshte bashkesi me e komplikuar dhe kryen funksione me komplekse dhe me te shumta.

Funksionet e familjes

Funksionet e familjes gjithashtu jane kategori e ndryshueshme historike dhe jane ndryshuar ne pajtim me disa ndryshime te tjera shoqerore. Ne mes funksioneve te saj te shumta si me te rendesishme dhe me te pergjithshme ceken: funksioni biologjik, ekonomik dhe socializues.

Funksioni biologjik – perbehet ne plotesimin e instiktit gjinor dhe vazhdimesine e gjinise njerezore, ne te vertete krijimin e pasardhesve.

Funksioni ekonomik – perbehet ne sigurimin e mjeteve material per ekzistence te anetareve te familjes.

Arsimimi dhe edukimi – jane detyra shume te rendesishme te familjes. Anetari I ri I familjes nepermjet familjes lidhet me bashkesine me te gjere, ne te vertete inkuadrohet ne jeten shoqerore. Edhe te ky funksion ne kushte bashkekohore jane paraqitur ndryshime, sepse ndahet prej institucioneve te tjera te specializuara shoqerore te arsimit-edukimit.

Marredheniet familjare sot percaktohen ne menyra te ndryshme si :

1. Bashkepunim

2.Braktisje

3.Mirekuptim

4.Abuzim

5.Respekt reciprok

6. Indiference

7. Pergjegjesi ndaj anetareve te familjes

8. Dhuna

Autoriteti në familje

Familja, sic ekziston sot, nuk ka ekzistuar gjithmone. Nje numer I madhe I hulumtimeve kane treguar se ajo eshte ndryshuar edhe per nga forma edhe per nga permbajtja. Sot forme dominante e familjes eshte familja bashkeshortore demokratike, e cila ka ekzistuar nje kohe te gjate. Ne te gjitha tippet dhe format e familjes se deri tashme, fuqia e mashkullit ka qene dominante. Ai bile ka pasur te drejte ne jete dhe vdekje.

Prej gjysmes se shekullit te kalur paraqiten ndryshime te medha edhe ne aspekt te autoritetit ne familje. Nje kohe te gjate autoriteti I burrit ka qene I padiskutueshem, gruaja dhe femijet eshte dashur vetem qe ti plotesojne urdherat dhe deshirat e tij, pa asnje te drejte. Marredheniet e tilla jo demokratike kane ekzistuar edhe kane qene karakteristike e familjes partikale, kurse ato I ka permbajtur edhe kisha. Edhe sot e tutje ku ka mbeturina te tipit te tille te familjes (p.sh ne viset agrare, dhe ne fshat), sa I perket te drejtave, anetarer e familjes nuk jane te barabarte. Ne nje pozite te shtypur gjenden grate dhe femijet.

Megjithete, me perhapjen e modeleve te reja te marredhenieve demokratike te lirive, vllazerive, drejtesive fillojne te ndryshohen marredheniet ne familje dhe te zvogelohet dominimi I mashkullit. Por ende raporti I fuqise eshte I ndryshem ne mes prinderve dhe femijeve.

Familja në kohën bashkëkohore

Evolucioni I familjes sot ka sjelle nje situate qe ne nje numer te madhe te vendeve, vecmas ato me te zhviluarat, te dominoje familja bashkekohore demokratike. Ate e perbejne vetem prinderit dhe femijet e tyre te mitur. Martesa lidhet ne baze te afiniteteve individuale, e bazuar ne mirekuptimin dhe dashurine, me qellim qe ti plotesoje nevojat individuale per jete te lumtur. Autoriteti eshte I shperndare ne menyre te barabarte ne mes prinderve. Jane te reduktuara nje numer I funksioneve te familjes. Familja nuk eshte sikur me pare-prodhuese, por para se gjithash bashkesi konsumuese, kurse forcohet funksioni emotive. Funksioni reprodaktiv ndahet nga plotesimi I nevojës se instiktit gjinor.

Pervec kesaj, si karakteristika te familjes bashkekohore mund te cekem edhe keto:

-Ne menyre te konsiderueshme eshte zvogeluar numri I femijeve ne familje. Per dallim nga e kaluara, kur ka pasur lindje te paplanifikuara, sot numri I femijeve, duke ju falenderuar perdorimit te mjeteve contraceptive, eshte zvogeluar dhe mesatarisht eshte prej nje deri dy femije. Pervec mundesise per mbrojte nga shtatezania, kesaj gjendjeje I ndihmon pjesemarrja e femres ne jeten shoqerore dhe ekonomike.

-Eshte rritur numri I martesave te ndara. Ndjarja e martesave behet me shpeshte, vecmas kur prishen bazat e saj, ne te vertete atehere kur nuk do ti plotesoje qellimet e saja themelore. Kjo con deri te zmadhimi I numrit te familjeve me nje prind, vecmas ne vendet me te zhvilluara.

-Prezente jane dhe zhvillohen edhe forma te reja te jeteses se perbashket vecmas te te rinjte, si nje lloj martese prove, kjo mund ti paraprine edhe martesës se vertete dhe jetes familjare, por nuk eshte doemos.

Mutacionet e familjes bashkekohore jane shume te rendesishme. Si asnjehere me pare familja duhet te percaktohet ne shumes, ne te vertete te kuptohet se ekzistojne modele te ndryshme me vlera te cilat duhet te respektohen si elemente evolutive te jetes shoqerore: disa hyjne ne marrredhenie martesore zyrtare, disa do te jetojne vete, kurse disa ne martese te eger, do te shkurorzojen do te kene femije dhe ne menyre te vecante do te kujdesen per ta.

Por kjo do te thote forma te reja te jetes ne familjare, ejo vdekje e familjes, sikurse mendojne disa autore. Megjite kete, familja stabile dhe e lumtur eshte kusht I pazevendesueshem per jete te lumtur personale te njerezve dhe per shoqeri stabile dhe me prosperitet.

DHUNA NE FAMILJE

Dhuna në familje është një fenomen që lëkund vlerat e shoqërisë demokratike. Të dhënat krahasuese dhe empirike për dhunën në familje shkojnë në favor të pikëpamjes që familja, sibashkësi themelore shoqërore dhe si burim i mbështetjes emocionale, sociale e materiale për anëtarët e saj, shpesh herë mund të shndërrohet në një ambient të dhunshëm ku lëndohen anëtarët e saj dhe shkelen rëndë të drejtat e tyre të njeriut. Dhuna në familje nuk mund të ndërlidhet vetëm me faktorë shoqëror apo vetëm me faktorë psikologjik. Të qenurit pjesë e një klase, të një grupi etnik, fetar, një statusi social, përdorimi i alkoolit apo lëndëve narkotike, përvojat e dhunshme në fëmijëri të viktimës apo të autorit të dhunës nuk kanë lidhje të drejtpërdrejtë si shkak për dhunën në familje. Të gjithë këta faktorë, në kontekstin konkret shoqëror, mund të kontribuojnë në krijimin dhe praktikimin e raporteve të dhunshme në familje. Të gjithë këta faktorë, në kontekstin konkret shoqëror, mund të kontribuojnë në krijimin dhe praktikimin e raporteve të dhunshme në familje.

Me ndryshimin e legjislacionit nacional, ligjit për familje dhe kodit penal në vitin 2004, ku për herë të parë dhuna në familje kategorizohet si krim, problemi i dhunës në familje në Republikën e Maqedonisë humb karakterin e tij si çështje private e familjes dhe si temë tabu. Ndryshimi i botëkuptimit që dhuna në familje është kryesisht një çështje private, përforcon qëndrimin që dhuna në familje duhet të definohet dhe të shihet jo vetëm si kërcënim për viktimat individuale, por edhe si kërcënim për tërë shoqërinë.

Qëllimi kryesor i Strategjisë për parandalim të dhunës në familje është parandalimi i të gjitha formave të dhunës në familje ndaj çdo viktime, por masat të cilat i parasheh kjo Strategjio ofrojnë qasje specifike që merret me nevojat individuale të viktimave. Duke pasur parasysh qësi viktimat më të përfaqësuara të dhunës në familje janë gratë, Strategjia ofron një kornizë përmasa specifike gjinore që kryesisht përqëndrohen në parandalimin e dhunës dhe në

mbrojtjene nevojave specifike të grave, por njëkohësisht ofron edhe një sërë masash dhe aktivitete që mbulojnë edhe viktimat tjera.

Ç'është dhuna në familje?

Si dhe vetë termi “dhuna në familje” në shoqërinë tonë filloi turpshëm të deportojë në vitet e fundit të shekullit njëzet. Promovimi i dukurisë së dhunës në familje filloi në vitin 1994, ndërsa aktivitetet e para të sektorit joqeveritar në lidhje me këtë dukuri u orientuan drejt njohjes së këtij fenomeni në shoqëri dhe drejt sigurimit të ndihmës dhe përkrahjes së grave viktimave dhe fëmijëve të tyre.

Dhuna në familje përfshin kombinim të pushtetit dhe të kontrollit që shfrytëzohen për të shkaktuar dhimbje dhe frikë tek viktimave, me qëllim që të njihet kontroll mbi të, të poshtërohet dhe të dobësohet. Dhuna në familje është mënyrë e sjelljes sipas së cilës një partner intim, ose anëtar i familjes më të gjerë përdor dhunë fizike, detyrim, frikësim, izolim ose keqpërdorim emocional, seksual ose ekonomik për ta kontrolluar partnerin apo anëtarin tjetër të familjes në lidhjen të amvisërinë. Pa marrë parasysh që përdoret teknologji e ndryshme si për shembull dhuna nga partneri intim, dhuna në familje, hulumtimet botërore tregojnë se kjo kryesisht është dhunë në bazë gjinore sepse gratë paraqesin më shumë se 80% nga viktimat.

Në realitet, dhuna kundër grave nuk është rezultat i veprave të rastësishme, të veçanta të keqpërdorimit, kjo është e ngulitur thelle në raportet strukturore të pa barazisë midis burrave dhe grave. Kjo është *pasojë e rendit gjinor të vendosur në shoqëri, nga raportet klerikale dhe nga raportet e fuqisë të midis gjinive*. Dhuna në familje dhe dhuna mbi gratë paraqet shkelje serioze të të drejtave të njeriut, dhe siç thekson një studim *e paraqet rrezikun e vetëm më të madh për shëndetin e grave më në moshë*. Dhuna mbi gratë është dukuri e gjithë pranishme e cila në mënyrë të barabartë i prek të gjitha gratë pa marrë parasysh statusin shoqëror, racën, përkatësinë etnike, religjionin ose përkatësinë kombëtare. Në legjislativin e Republikës të Maqedonisë dhuna në familje trajtohen në korniza më të gjera e cila i prek të gjitha anëtarët e një amvisërie. Më konkretisht, sipas *Kodit penal të Republikës të Maqedonisë*, dhuna në familje definohet si: *Maltretimi, fyerja e ashpër, rrezikimi i sigurisë, lëndimet trupore, dhuna seksuale ose tjetër fizike ose psikologjike e cila nxit ndjenjë të pasigurisë, kërcënim ose droje ndaj*

partnerit bashkëshortor, ndaj prindërve ose fëmijëve ose ndaj personave tjerë që jetojnë në martesë ose në bashkësi jashtë martesore ose amvisëris.

Me dhunë familjare kuptohet keqtrajtimi, ofendimi i rëndë, rrezikimi i sigurisë, lëndimi trupor, dhunë fizike, apo psikike apo seksuale prej së cilës shkaktohet ndjenjë pasigurie, rreziku apo frike, ndaj shokut martesor, prindërve ose fëmijëve apo edhe personave të tjerë të cilët jetojnë në bashkësi martesore apo jashtë martesore apo amvisëri të përbashkët, si dhe prej bashkëshortit të mëparshëm apo personave me të cilët kanë fëmijë të përbashkët apo gjenden në marrëdhënie të afërme personale. *Me vetë përkufizimin e termit dhunë familjare lëshohet qëndrimi që kishte Republika e Maqedonisë para vendosjes së Kodit Penal, sipas të cilit dhuna familjare është problem i familjes. Kjo do të thotë se dhuna familjare përbën problem shtetëror dhe shteti është ai që duhet t'i ndër marrë të gjitha masat dhe parametrat për ballafaqim të sukseshëm me problemin e dhunës familjare.*

Llojet e dhunës

Sipas studimit për nxjerrjen e dhunës në familje, të zbatuar nga Komiteti Evropian për probleme me krimin¹⁵, në raport me dhunës së dhunshme *vetë vetiu*, zakonisht bëhet dallim midis tre lloje të dhunës:

1. **Dhuna fizike:**prishja e integritetit trupor të personit të caktuar (ose kërcënim që të bëhet kjo) kundër vullnetit të atij personi, i cili rezulton me dhimbje ose lëndimkjo kyç sulm, sulm të rëndë dhe në rastin më të vështirë, vrasje. Posaçërisht gjatë procesit të ndarjes nga partneri, gratë e keqpërdorura janë nën rrezik që të vriten.

2. **Dhuna seksuale:**akt seksual kundër vullnetit të çdo personi dhe nën detyrim, pa marrë parasysh statusin martesor të viktimës dhe të kryerësit. Kjo kyç dhunim (të definuar si oral, vaginal ose penetrim anal në trupin) ose forma të tjera të detyrimit seksual nga partneri ose partneri i mëparshëm.

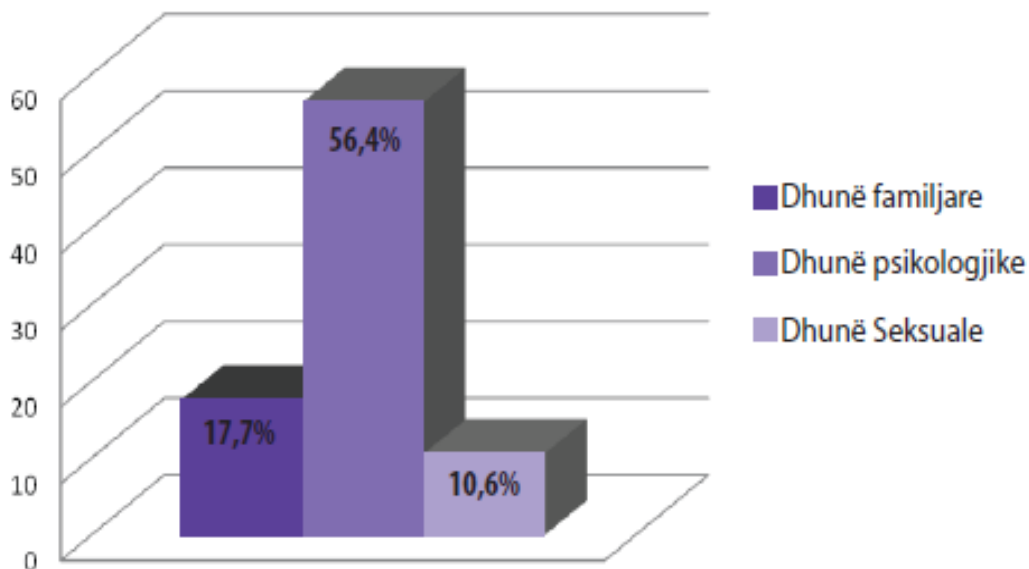
3. **Dhunë psikologjike:**forma të frikësimit sistematik, maltretimit ose të sjelljes tjetër e cila e kufizon lirinë në sjelljen e viktimës kundër vullnetit të tij ose asaj. Kjo kyç detyrim të viktimës që të pësojë depërtime në lirinë dhe sigurinë atij ose asaj.Gjithashtu, dhuna ekonomike trajtohet si formë e dhunës në familje.Ky lloj i dhunës është i përfshirë në literaturën profesionale dhe praktikën si formë e dhunës e cila duhet në mënyrë përkatëse të zgjidhet.

Disa sjellje të keqpërdorimit përfshijnë:

- Pengimin e rezultatit punues të viktimës përmes rrugës së maltretimit, si për shembull thirrje të shpeshta telefonike ose vizita të pa paralajmëruara.
- Pamundësimi i qasjes në para ose në mënyrat se si viktima ti përfitojë, deri në atë shkallë që ai/ajo bëhet plotësisht e varur nga dhunuesi për ushqim, veshje ose për strehim.
- Refuzimi ti lejohet viktimës të punojë ose të vijoje shkollë, ose kyçje në aktivitetet të cilat e pamundësojnë viktimën që ta bëjë këtë.
- Fshehje e qëllimshme e punëve të nevojshme, si dhe për shembull ushqimit, veshjes, strehimit, mjeteve për higjienë personale ose barëra.
- Vjedhje nga viktima, mallvërzim të parave të saja ose mjeteve dhe shfrytëzimi i resurseve financiare ose të pronës për shkak të përfitimit personal.
- Kërkesë e arsytimit për çdo denar të shpenzuar dhe dënimi i viktimës me keqpërdorim fizik, seksual ose emocional..
- Vjedhje ose asgjësim i punëve personale të viktimës.
- Ndalesë që viktima të ketë llogari bankare.

- Refuzim që ti paguhet viktimës para për mbajtje të fëmijës ose të shokut bashkëshortor, për vendim të cilin e ka miratuar gjykata.
- Detyrim që viktima të merr kredi, e mandej asgjësim i historisë kredituese ose të mundësisë së ardhshme për të marrë kredi.

Dhuna e paraqitur në vitin 2012

Masa më e madhe e dhunës së paraqitur është dhuna psikologjike me 56,4%. Më pak, më saktë 17,7% e grave kanë paraqitur se janë viktima të dhunës fizike, kurse 10,6% kanë paraqitur se u është cekur integriteti seksual.

Faktorë të cilat e vazhdojnë dhunën në familje

Faktorë kulturorë të cilat ndikojnë në dhunën në familje janë: socializmi i sajë të gjinisë, definicione kulturore të roleve përkatëse të sekseve, pritje për rolet në kuadër të një lidhje, besimi në superioritetin e lindur të burrave, vlera të cilat burrave u japin përparësi për të drejtat e pronësisë në raport me gratë dhe vajzat, koncepti i familjes si sferë private nën kontroll të burrave, adete të martesës, përkrahje e dhunës si mjet për zgjidhjen e konflikteve.

Faktorë ekonomik të cilat ndikojnë në dhunën familjare janë: varësia ekonomike të grave nga burrave, qasja e kufizuar në para dhe kredi, ligjet diskriminuese në raport me trashëgiminë, të

drejtat pronësore, shfrytëzimi i tokës nga bashkësia, përkrahje pas divorcit ose pas vdekjes shokut bashkëshortor, qasje e kufizuar ndaj vendeve të punës në sektorët formal dhe informal, qasje e kufizuar në arsim dhe trajnim për gratë.

Faktorë juridik të cilat ndikojnë në dhunën familjare janë: status më i ulët juridik i grave, si në sajë të ligjit ashtu edhe në praktikë, ligje në raport me divorcin, përkujdesjes ndaj fëmijëve, mjete për jetë dhe trashëgimi, definicione ligjore të dhunimit dhe keqpërdorimi në familje, nivel i ulët i njohjes së ligjeve tek grate, trajtimi pa ndjesi i grave dhe të vajzave nga policia dhe gjyqësia.

Faktorë politik të cilat ndikojnë në dhunën familjare janë: përfaqësimi pa mjaftueshëm i grave në pushtetin, politikën mediat dhe në profesionet juridike dhe medicinale, trajtim jo serioz i dhunës familjare, ide se familja është sferë private dhe jashtë nga kontrolli i shtetit, rreziku nga vështirësi për status ligje religjioze, organizimi i kufizuar i grave si forcë politike, pjesëmarrje e kufizuar i grave në sistemin e organizuar politik.

Karakteristikat e viktimave të dhunës në familje

Viktimë e dhunës në familje mund të jetë çdo anëtar i familjes, pavarësisht nga gjinia dhe mosha. Qëndrimet ndaj viktimave të dhunës në familje: Mohimi i problemit, problemi i transformimit, vetë-fajit dhe duke kërkuar arsye, vetë-kontrollin dhe kontrollin e të tjerëve, Kërkim për mbështetje sociale, për zgjidhjet e problemeve aktive.

Karakteristikat e autorëve të dhunës

Autoret e dhunës në familje mund të jenë:

bashkëshorti, ish-bashkëshorti , personi që jeton apo ka jetuar në bashkësi me viktimën e dhunës në familje, me një person që ka një fëmijë apo një person në lidhje me shkallën e katërt në lidhje gjaku dhe shkallën e dytë nga të afërmit me këta njerëz apo janë të martuar ose bashkëjetues ose në ndonjë lloj tjetër të jetesës.

PASOJA TË DHUNËS FAMILJARE

Incidentit të fundit të dhunës familjare – 58% e grave viktime të dhunës familjare janë lënduar fizikisht. Dhuna mbi gratë rezulton me lloje të ndryshme të lëndimeve fizike, prej nga më të lehtë deri te shumë të rëndat. Forma më e shpeshtë, apo më saktë, pasojë e dhunës fizike janë mavijosjet në trupin e gruas. Sipas shpeshtësisë, vijnë prerjet dhe lëndimet prej goditjeve me thikë apo tjetër mjet. Marrë në përgjithësi gratë janë viktime dhe të formave më të rënda të dhunës fizike siç janë thyerjet etj.

Pavarësisht prej lëndimeve të cilat i kanë marrë gratë dhe nevojës për ndihmë mjekësore, ato nuk kanë kërkuar ndihmë, janë mjekuar vetë, nga frika prej dhunuesit apo turpit prej mjedisit rrethues për shkak të dhunës që durojnë. Vetëm 23,1% e viktimeve të dhunës kanë kërkuar ndihmë mjekësore. Prej grave që kanë kërkuar ndihmë mjekësore, çdo e treta (34%) është mbajtur në mjekim spitalor.

Lëndimet e paraqitura janë manifestuar si vijon:

- Mavijosje 46,1%
- Prerje 14,2%
- Lëndime me thikë 11,2%
- Rënie të fikët 8,3%
- Thyerje 3,5%
- Lëndim të syrit 3,5%
- Thyerje dhëmbësh 2,5%
- Djegie 1,7%

Ndikimi i dhunës mbi viktimat

Viktimat me vështirësi e pranojnë jetën në kushte të dhunës. Frika, humbja e vetëbesimit, depresioni dhe pagjumësia janë pasojat më të shpeshta të sjelljes së dhunshme mbi gratë. Por, ka edhe pasoja të tjera të cilat janë relativisht më të përfaqësuar. Ato janë gjendje që ndikojnë mbi sigurinë e grave dhe krijojnë personalitet të pasigurt. Prej saj u ulët aftësia për të reaguar dhe për të kundërshtuar dhunuesin. Në disa raste dhuna ka shkaktuar dhe sëmundje të caktuar psikike.

Ndikimi i dhunës:

- Frikë 22,9%
- Humbje të vetëbesimit 16,7%
- Depresion 16%
- Prishje gjumi 14,2%
- Vështirësi psikike 12%
- Sëmundje psikike 10,2%
- Refuzim kontaktesh, izolim 8%

Ballafaqimi me dhunën

Për një numër të caktuar grash nuk është i mundur pa ndihmën përkatëse e shprehur nëpërmjet marrjes së medikamenteve, pirjes së tepërme të duhanit dhe marrjes së tepërme të ushqimit. Ballafaqimin me dhunën, gratë e shprehin më shpesh nëpërmjet marrjes së medikamenteve, në shumicën e rasteve pa konsultim me mjekun. Mekanizmi më i rrallë për mbrojtje prej dhunës është marrja e tepërme e ushqimit.

Masa për mbrojtje

Sigurimi i mbrojtjes dhe sigurisë së viktimës prej dhunës së ardhshme, përkatësisht ndihmës për tejkalimin e pasojave të dhunës së përjetuar, si dhe krijim të kushteve për integrimin e saj në mjedisin social, janë kushtet themelore të cilat duhet të plotësohen gjatë marrjes së masave për mbrojtje.

Masa për mbrojtje ndërmerren prej Qendrave për Punë Sociale dhe organizatave qytetare të cilat sigurojnë shërbime të drejtpërdrejta për viktimat e dhunës familjare:

- siguron strehim të nevojshëm për personin-viktimë të dhunës, i cili mund të zgjasë minimum 6 muaj,
- me mundësi për vazhdim për akoma 6 muaj.
- siguron mbrojtje shëndetësore përkatëse;
- siguron intervenim dhe trajnim përkatës psikik-social;
- i drejton në këshillimore;
- në qoftë se në familje ka fëmijë i cili është në shkollim të rregullt, ndihmon për vazhdimin e arsimimit të rregullt;
- e lajmëron organin për ndjekje;
- jep çdolloj ndihme dhe përfaqësimi juridik;
- ngre procedurë në gjykatën kompetente;
- sipas nevojës dorëzon kërkesë në gjykatë për shqiptimin e masës së përkohshme për mbrojtje dhe
- ndërmerr masa të tjera për të cilat do të vlerësojë se janë të domosdoshme për zgjidhjen e problemit.

Masat e përkohshme mund të jenë të dobishme sidomos në rastet kur viktimat do ta mbajë bashkësinë me dhunuesin dhe shpreson se vendimi gjyqësor për masën e

përkohshme të shqiptuar do të kontribuojë që dhunuesi të mësojë se sjellja e tij është e palejueshme dhe ka nevojë ai të ndërmarrë metoda jo të dhunshme të sjelljes.

Masa të përkohshme për mbrojtje të cilat mund të shqiptohen prej gjykatës janë:

- ndaloi të kërcënojë se do të kryejë dhunë familjare;
- ndaloi të keqtrajtojë, shqetësojë, telefonojë, kontaktojë apo në ndonjë mënyrë tjetër të
- komunikojë me ndonjë anëtar të familjes, direkt apo indirekt.
- ndalim të afrohet te vendbanimi, shkolla, vendi i punës apo vend të caktuar në të cilin rregullisht
- shkon ndonjë anëtar tjetër i familjes;
- caktoi largim prej shtëpisë pa marrë parasysh pronësinë, deri në marrjen e vendimit konkret prej
- gjykatës kompetente;
- ndaloi posedimin, mbajtjen e armëve të zjarrit apo tjetër, dhe njëjta do t'i merret;
- e obligon t'i kthejë të gjitha objektet të cilat janë të nevojshme për plotësimin e nevojave të
- përditshme të familjes;
- shqiptoi alimentacionin e detyruar të familjes;
- urdhëroi i gjykuari të shkojë në këshillimore përkatëse;
- urdhëroi mjekim të detyruar, në qoftë se është përdorues i alkoolit dhe substancave të
- tjera psikotrope, apo ka ndonjë sëmundje;
- e obligon t'i kompensojë shpenzimet mjekësore apo të tjera që kanë ndodhur prej dhunës
- familjare dhe
- shqiptoi cilën do masë tjetër të cilën gjykata e konsideron si të domosdoshme që të sigurohet siguria
- dhe gjendja e mirë e anëtarëve të tjerë të familjes.

Dhuna ndaj fëmijëve

Kur bëhet fjalë apo studiohet dhuna mbi gratë, sidomos kur është në pyetje familja, nuk mund të mos përmendet apo t'u kushtohet vëmendje fëmijëve. Kjo sepse ata janë të lidhur ngushtë, sepse gjatë ekzistimit të dhunës në familje, pa përjashtime, fëmijët janë viktimë – të drejtpërdrejtë apo jo të drejtpërdrejtë. Në shtetin tonë më tepër se gjysma e grave-viktima (58,3%) deklaruan se fëmijët kanë qenë prezentë në dhunë. Prej tyre 17,9% kanë qenë rregullisht të pranishëm në dhunë 27,7% kanë qenë përkohësisht të pranishëm dhe rrallë të pranishëm kanë qenë 13,3 e fëmijëve të grave-viktima. Çdo e pesta grua (20,7%) deklaroi se dhuna ka qenë e drejtuar edhe mbi fëmijët. Në këtë rast fëmijët janë viktimë të drejtpërdrejta të dhunës. Është e madhe përqindja (11,5%) e grave që kanë refuzuar t'i japin përgjigje, që mund të merret si indikator, që fëmijët të kenë qenë viktimë të dhunës familjare në një masë më të madhe.

Përfundim

Fëmijët janë shpesh viktimat e harruara të dhunës në familje ndaj grave, por, në fakt, fëmijët shpesh janë dëshmitarë të dhunës ose e dinë se po ndodh dhunë në shtëpi sepse dëgjojnë britmat dhe grindjet, shohin lëndimet dhe dëmet materiale të shkaktuara. Përveç kësaj, fëmijët e të gjitha moshave, por sidomos fëmijët e vegjël, janë mjaft të rrezikuar nga dhuna në familje dhe mund të lëndohen ose drejtpërsëdrejti ose tërthorazi nga dhuna në shtëpinë e tyre. Edhe nëse nuk janë viktimat e drejtpërdrejta të dhunës në familje, fëmijët shpesh vuajnë nga të njëjtat probleme të sjelljes dhe probleme psikologjike si fëmijët e dhunuar dhe ata të lënë pas dore. Në veçanti, fëmijët që janë dëshmitarë të dhunës në shtëpinë e tyre shpesh vuajnë nga probleme fizike, shoqërore dhe zhvillimore (p.sh., probleme të të nxënimit, aftësi shoqërore të kufizuara, depresioni ose ankthi i skajshëm, ose shfaqin sjellje të dhunshme, të rrezikshme ose të paligjshme).

Gratë që kanë përjetuar dhunë në familje gjatë jetës upyetën nëse dhuna në familje ndikonte tek fëmijët. Ndër gratë që mendonin se dhuna në familje ndikonte tek fëmijët e tyre, 86,4% e grave mendonin se fëmijët ishin dëshmitarë të dhunës në familje, 42,8% thanë se dhuna në familje kishte shkaktuar probleme të të nxënimit tek fëmijët e tyre, 31,2% thanë se fëmijët e tyre jetonin me frikë, 19,2% thanë se fëmijët ishin lënduar ose dëmtuar për shkak të dhunës në familje dhe 5,5% thanë se fëmijët e tyre ishin larguar nga shtëpia për të jetuar me të afërm të tjerë, për shkak të dhunës në familje. Gratë e dhunuara shpesh ngurrojnë të kërkojnë ndihmë për dhunën në familje. Ku është bërë një statistik e cila është: 8,4% e grave që kishin përjetuar dhunë në familje gjatë jetës, dhe 7,1% e atyre që po përjetonin aktualisht dhunë në familje kishin kërkuar ndonjëherë ndihmë për dhunën në martesë apo marrëdhënien e tyre intime. Kjo shifër tregon se shumica e grave të dhunuara vazhdojnë të vuajnë në heshtje me gjithë përpjekjet e vazhdueshme për të rritur ndërgjegjësimin publik për problemet e dhunës në familje dhe shërbimet legjislative dhe sociale të krijuara reshtas për viktimat e dhunës në familje. Kështu, gratë e dhunuara nuk po marrin mbrojtjen, shërbimet e mbështetjes, dhe qasjen në drejtësi që është e drejta e tyre ligjore dhe njerëzore. Arsyet pse gratë e dhunuara nuk kërkojnë ndihmë për dhunën në familje janë të shumta, ndër të cilat:

- ato nuk besojnë se mund të përmirësohet gjë;

- ato nuk dinë ku të kërkojnë ndihmë; kanë frikë se po të raportojnë, kjo mund t'i dëmtojë emrin e mirë familjes
- ato kanë frikë se dhunuesi (t) do t'i rrahin edhe më shumë
- ato mendojnë, ose e dinë nga përvoja, se do t'ju vihet:

Arsimi dhe funksionet e tij

Në objektivin e këtij punimi është e trajtuar çështja e arsimit së një ndër faktorët kyç në emancipimin e shoqërisë njerëzore si dhe një komponentë e qenësishme e synimeve demokratike civile. Pikërisht arsimi është elemnti kryesor i cili e bën forcimin e kohezionit social, sigurimin dhe aplikimin e të drejtave dhe lirive të njeriut si individ dhe si kolektivitet, gjithashtu kontribuon në krijimin dhe funksionimin e shtetit të ligjshëm (shtetit civil), në krijim dhe funksionimin e tregut të lire dhe konkurrencës, bën krijimin e vlerave të reja të kulturës së dialogut, tolerances dhe kooperimit ndërmjet njerëzve, popujve si dhe në përvetësimin permanent të diturive.

Arsimi paraqet, siç thotë Dyrkemi, veprimtari e cila realizohet nga ana e gjeneratave më të vjetra ndaj atyre të cilët ende nuk janë përgaditur për jetë shoqërore.

Si proces është pjesë e procesit të socializmit, mirëpo nuk e mbulon tërë këtë proces. Në jetë gjëra të cilat mund të mësohen edhe nëpërmjet përvojës personale edhe nëpërmes të më shumë mjeteve tjera të cilat janë jashtë procesit arsimor formal.

Arsimi e përgadit dhe e aftëson individin për jetë, por edhe për profesionin e ardhshëm të cilin do ta kryejë gjatë pjesës më të madhe të jetës së tij. Përveç kësaj, individi aftësohet që ta praktikojë rolin e tij në më shumë grupe shoqërore në të cilat nesër do të veprojë. Duhet të mësojë si të jetë i mirë dhe i sukseshëm në familje, organizatën punuese, në institucionet tjera shoqërore dhe në shoqërinë si tërësi. Në atë mënyrë me sukses do të inkuadrohet dhe do ta zërë vendin e vet në hierarkinë e sistemit shoqëror.

Në përgjithësi mund të themi se arsimi individit i jep dituri bazë, aftësi intelektuale, aftësi manuele, aftësi për të menduar dhe gjykuar, kuptim për përgjegjësi shoqërore dhe kuptim më të gjërë për botën. Prej kur ta mësojë gjithë këtë, njeriu i ri në tërësi do të inkuadrohet në proceset kulturore dhe shoqërore.

Arsimi si faktorë kyç në zhvillimin e civilizimit shoqëror

Arsimi paraqet një nga institucionet më të rëndësishme të shoqërisë, i cili shërben për pregaditjen dhe aftësimin profesional dhe shkencor të brezit të ri, duke i pajisur ata me njohuri nga fusha të ndryshme të shkencës, kulturës dhe artit, ekonomisë dhe historisë si vlera të qytetërimit njerëzor.

Në gjirin e vet përfshin pjesën më vitale të popullsisë, d.m.th brezin e ri, duke i përgatitur për jetën e ardhshme, si bartës të jetës sociale, ekonomike, kulturore, arsimore dhe shkencore. Duke e aftësuar brezin e ri për punë dhe integrim në jetën shoqërore, arsimi ndikon fuqishëm edhe në procesin e socializimit të individëve, në ngritjen kulturore, në ndryshimin e statusit socio-ekonomik dhe në krijimin dhe rritjen e vetëdijes intelektuale dhe shoqërore.¹

Synim themelor i arsimit është pregaditja dhe aftësimi i brezit të ri për realizimin e funksioneve shoqërore, ekonomike, shkencore dhe humane të shoqërisë ekzistuese dhe të ardhshme.

Arsimi është pasqyra e shoqërisë, pasi që mjafton të analizohet arsimi i një shoqërie konkrete dhe globale, që të shihet se si është ajo shoqëri- e zhvilluar apo e pazhvilluar, përparimtare apo e prapambetur. Nuk ekziston shoqëri përparimtare dhe demokratike pa arsim të zhvilluar, përparimtar dhe demokratik si dhe anasjelltas.

---

¹ Shehu, Shaban. Sociologjia e Arsimit, SH.B Interdiksioni, 2001, Shkup, fq.109.

Nga të gjitha elementet e qytetërimit, shkenca dhe arsimit janë të vetmit që në kushte të caktuara reflektojnë karakteristika morale. Në realitet, shoqëritë gjithnjë e më tepër tentojnë nga ajo që individi të ketë si obligim që të zhvillojë inteligjencën e tij duke pranuar të vërtetat e verifikuara shkencore. Tash kemi njohuri të caktuara të cilat duhet patjetër ti posedojmë. Nuk është patjetër që të hidhemi në makinerinë industriale, nuk është e thënë që të jemi artistë, por sot të gjithë janë të obliguar që të mos jenë të paarsimuar. Ky obligim ndjehet aq shumë, sa që në disa shoqëri kjo është e sanksionuar me ide në opinionin publik edhe me ligj. Në të vërtetë ajo nuk është asgjë tjetër pos vetëdije njerëzore e ngritur deri në nivel të lartë të qartësisë.

Nëse duam shoqëri që të mbijetojë në kushtet bashkëkohore, duhet që fusha e vetëdijes individuale dhe shoqërore të arsimohet... Arsimimi i bën të mundur ndryshimet në shoqëri. Pasi që rrethanat ku jetojnë shoqëritë bëhen komplekse, atëherë që të mbijetojnë shoqëritë patjetër të bëjnë ndërrime të shpeshta në strukturën e tyre.

Nuk mund të priten ndryshime rrënjësore në shoqëri në bazë të kërkesave që i ushtron zhvillimi demokratik, pa ndryshime pozitive në procesin arsimor, duke filluar që nga edukimi parashkollor, arsimi fillor, arsimi i mesëm dhe ai sipëror.

Pra në fokus të të gjitha ndryshimeve, sidomos në shoqëritë që janë në rrjedhën transitive, edukimi dhe arsimit i brezit të ri paraqet njëri nga çështjet kyçe të këtij transformimi. Pikërisht për këtë, reformimi dhe modernizimi, reforma e sistemit arsimor duhet bazuar në parametrat e të arriturave shkencore dhe standardet demokratike të civilizimit bashkëkohor.²

Vetëdija e edukuar jo vetëm që i përkrah ndërrimet, por edhe më parë e din si të përballet me to dhe si të përshtatet në kushtet e reja. Nga ajo është e rëndësishme që inteligjenca e udhëhequr nga arsimit dhe shkenca, të merr vend të rëndësishëm në rrjedhat e shoqërisë njerëzore.³ Këtu posçërisht duhet theksuar vetëdijen kolektive, pasi që shoqëria mund të përparojë vetëm atëherë nëse midis anëtarëve të vet ekziston homogjenitet i mjaftueshëm. Pikërisht arsimit është faktor qenësor në krijimin e gjendjes shoqërore homogjene, me të cilin qysh në shpirtin e njomë të fëmijës krijohen veti dhe cilësi pozitive që i kërkon jeta kolektive, e me këtë edhe krijohet vetëdija kolektive për jetë të përbashkët të njerëzve. Pra, edukimi dhe arsimit është ai i cili individëve dhe grupeve shoqërore e siguron këtë, duke mbjellur që më parë

---

² Shehu, Shaban. Sociologjia e Arsimit, SH.B Interdiksioni, 2001, Shkup, fq.110..

³ Jashari, Hasan, Sociologjia e edukimit, fq.17.

në shpirtin e fëmijës veti të njëjta, por që janë të qenësishme, si nevoja dhe kërkesa të jetës kolektive.

Funksionet e arsimit

Në definimin e qëllimeve dhe funksioneve të arsimit ekzistojnë përcaktime të ndryshme nga autorë të ndryshëm, por që të gjithë pajtohen se arsimi, si nënsistem i sistemit të shoqërisë globale, paraqet fenomen kompleks dhe shumëdimensional të shoqërisë.

Ai është faktor i qenësishëm i emancipimit të individit- njeriut dhe shoqërisë, është faktor progresi dhe zhvillimor i civilizimit njerëzor.

Qëllimi global i arsimit apo sistemit arsimor rrjedh nga qëllimet më të përgjithshme të zhvillimit shoqëror, ekonomik, kulturor, tekniko-teknologjik, shkencor dhe politik të shoqërisë konkrete.

Nga Talkont Parsons e dimë se qëllimet kryesore të ekzistencës së institucioneve janë funksionet që ata i kryejnë edhe atë duke i shpjeguar funksionet e pjesëve dhe funksionimit të tërësishëm të shoqërisë në realitet.⁴

Funksionet e arsimit janë të shumta, por sipas sociologut Robert Merton, ato ndahen në dy tipe kryesore

- **Funksione manifestuese**
- **Funksione latente**

Funksionet manifestuese të sistemit të arsimit kanë për qëllim socializmin dhe integrimin e individit në shoqëri, sepse arsimi ka për qëllim që të krijojë dituri të reja, ti përgatisë njerëzit për punë dhe ti zhvillojë aftësitë dhe shkathtësitë e individit.

Në funksionet manifestuese bëjnë pjesë

- ❖ Funksioni socializues (nxënësit i mësojnë rolet e të rriturve)
- ❖ Funksioni për integrim social (arsimi e forcon homogjenitetin në shoqëri)
- ❖ Funksioni rinovues (krijimi i diturive të reja)
- ❖ Funksioni i përgatitjes dhe i aftësimin për punë

---

⁴ Giddens, Anthony, Sociologjia, Çabej, 2002, Tiranë

- ❖ Funkzioni i seleksionimit (rigrupimi i nxënësve në të pasuksesshëm, mesatar të suksesshëm dhe më të suksesshëm).⁵

Funksioni i socializmit- Studiuesi N.Havenika, në veprën e tij Baza psikologjike e punës grupore, thekson se shkolla është institucioni më i rëndësishëm shoqëror, i cili integron gjeneratën e re në jetën shoqërore, sepse ajo, pra shkolla, është agens i kontrolluar i socializmit me eksperiencë më të organizuar dhe më të pasur shoqërore.⁶ Por, të gjithë teoricienët e arsimit pajtohen në një çështje tejet parimore, se rëndësia e shkollës qëndron në atë se shkolla është vendtakim i moshatarëve, njerëzve me interesa dhe preokupime të njëjta. Sipas shumë analizave moshatarët janë faktorë tepër të fortë të socializmit. Në shkollë nxënësit mësojnë se si ti luajnë rolet e të rriturve në të ardhmen, nëpërmjet përcjelljes së disa diturive, shkathtësive dhe vlerave. Këtu bëhet transmetimi i kulturës shoqërore, në të cilën ekziston kultura tradicionale dhe ajo që krijohet, si dhe më gjerësisht bëhet transmetimi i vlerave dhe thesarit të qytetërimit civilizues.

Funksioni i integrit social – çështje të cilën në sociologji e ka ngritur Emil Dyrkemi dhe e cila mbështetet në qëndrimin se arsimi e forcon homogjenitetin shoqëror dhe identitetin kolektiv të individëve. Kjo gjë arrihet nëpërmjet mësimin të vlerave të përbashkëta, gjuhës, termineve, synimeve dhe në këtë mënyrë krijohet vetëdija kolektive por edhe ndjenja e përkatësisë ndaj bashkësisë, rrethit shoqëror.

Është fakt i pamohueshëm se sistemi edukativo-arsimor i integron njerëzit në bashkësinë shoqërore duke mësuar në gjuhë të përbashkët dhe në mënyra të përbashkëta të shikimit të botës apo fitimit të pikëpamjeve të përbashkëta, ashtu që edhe komunikimi dhe interaksioni midis tyre bëhet më lehtë.

Funksioni i krijimit të diturive të reja(inovacionit) në arsim – procesi i mësimin duhet të rrjedh në mënyrë të vazhdueshme dhe ndodhitë e ndryshme që bëhen në shkollat p.sh. mësimi interaktiv, mësimi hap pas hapi, arsimi qytetarë në shkollat fillore dhe të mesme, reformat në shkollat e mesme profesionale, inovacionet e ndryshimeve integruese që arsimi i lartë të afrohet me arsimin evropian.⁷

Rol të rëndësishëm ka arsimi sipëror që konsiderohet si burim i diturive dhe teknologjisë së re. Hulumtimet sociologjike të arsimit sipëror dëshmojnë se këto institucione arsimore-shkencore

---

⁵ Georgievski Petre, Sociologjia, Prosvetno Dello, Shkup, 2002

⁶ Jashari ,Hasan, Sociologjia e edukimit.fq.20

⁷ .www.Malesia-forum.com.

duhet tu përshtaten kushteve dhe kërkesave të reja shoqërore dhe për ti aftësuar studentët që të fitojnë ditur të reja dhe të merren me punë kërkimore shkencore.

Funksioni i përgatitjes dhe aftësimit për punë – Ndarja teknike, industriale e punës si sistem i ndërlëkuar i veprimtarisë punuese dhe kërkesave për punë të veçanta me shkathtësi të mprehta kërkon një qasje më të avancuar drejt aftësimit të vazhdueshëm për punë.

Shoqëritë bashkëkohore konkrete (shtetet) në mënyrë të prerë kanë nevojë të domosdoshme për fuqi pune, për punëtorë profesionalisht të arsimuar dhe teknikisht të aftë, të cilët me sukses do të mund të inkuadrohen në ndarjen e punës. Pikërisht për këtë, institucionet e arsimit, sidomos shkollat e mesme dhe fakultetet kanë rol primar për përgatitjen dhe aftësimin bashkëkohor të të rinjëve për të kryer me sukses profesionin e tyre që kanë zgjedhur.

Funksioni i seleksionimit – Arsimi ka funksionin e tij seleksionues në qasjen drejt shkollave, klasave, profileve, fakulteteve dhe specializimeve. Për këtë qëllim ekzistojnë teste profesionale, nota, kritere pranimit nëpër shkolla, fakultete, etj.

Sipas këtij funksioni shkollat dhe fakultetet paraqesin çelësin për zgjedhjen

(seleksionimin) dhe klasifikimin e nxënësve dhe të studentëve sipas aftësive dhe suksesit të tyre të treguar, duke i shkallëzuar në ata që nuk tregojnë sukses, në ata që tregojnë sukses mesatar dhe në ata që tregojnë sukses të dalluar si dhe në ata që bien nga procesi i arsimit të mëtejshëm dhe në ata që nuk i kryejnë shkallët më të larta të arsimit.

Ky proces shpesh i nënshtrohet kritikës shoqërore si rrjedhim i ndjeshmërisë shoqërore dhe impakteve që vendos ky proces në fatet dhe karrierën e njerëzve.⁸

Funksionet latente në sistemin e arsimit

Funksionet latente në sistemin e arsimit janë funksione të brendshme të secilit sistem bashkëkohor të arsimit.

Në këtë lloj funksionesh bëjnë pjesë

- ❖ Kontrollimi i zvogëluar i prindërve
- ❖ Funksioni i shërbimit shtëpiak (ruajtjes së fëmijëve)

---

⁸ Shehu, Shaban. Sociologjia e Arsimit, SH.B Interdiksioni, 2001, Shkup, fq. 114.

❖ Funkzioni i socializmit ndaj gjinisë tjetër
(formimi i qëndrimeve për gjininë e kundërt)

❖ Reduktimi i ofrimit për punësim

❖ Kundërshtimi i të rinjve ndaj traditave dhe
normave shoqërore

Kontrollimi i zvogëluar i prindërve- sipas të cilit funksioni latent i shkollës është që të zvogëlohet kontrollimi i prindërve ndaj fëmijëve të tyre. Ky funksion, sa ka anën e vet pozitive ka edhe atë negative, sepse nxënësit në shkollë mësojnë për vlera, dituri dhe shkathtësi, të cilat prindërit e tyre nuk mund t'ia sigurojnë si dhe atë që nxënësit e mësojnë në shtëpi (familje). Kjo situatë apo gjendje mund të shkaktojë konflikt midis prindërve dhe shkollës, si p.sh. vënia e edukatës në shkollë ose gjatë ligjërit të tremave shkencorë nga evolucioni etj, gjë që nuk janë të përshtatshme apo kompaktibile me besimet tradicionale dhe religjioze të prindërve.

Funksioni i shërbimit shtëpiak ruajtjes së fëmijëve – shkollat luajnë edhe rolin e shërbimit shtëpiak-ruajtjes së fëmijëve, çka u lehtësohet puna prindërve për disa orë në ditë që të mos kujdesen për fëmijët e tyre. Gjatë kohës kur fëmijët janë në shkollë, prindët mund të kryejnë punë të tjera në shtëpi, në vendin e punës, etj. Ky funksion ka rëndësi të madhe në jetën familjare, sidomos kur prindërit janë angazhuar me pune të tjera apo janë të inkuadruar në punë.

Funksioni i socializmit ndaj gjinisë së kundërt – sipas të cilit nxënësit në shkollë jo vetëm që socializohen në seksin (gjininë) e tyre përkatës, por u jepet mundësia edhe për socializmin ndaj gjinisë tjetër, e cila është shoqërisht kompetitive.⁹

Reduktimi i ofrimit për punësim – (studentët e zvogëlojnë përqindjen e papunësisë me atë që nuk evidentohen në Byronë për punësim).

Shkollat e mesme dhe fakultetet konsiderohen si gjeneratorë potencial të prodhimit të fuqisë punëtore, në një masë të madhe ndikojnë në reduktimin e fuqisë punëtore në tregun e punës me çka ndikojnë edhe në zvogëlimin e papunësisë. Këto absorbojnë një numër të madh të rinjve, të cilët janë të përfshirë në procesin arsimor dhe si të tillë aktualisht nuk janë konkurrentë për të zënë vende pune. Për as sa ka studentë që studiojnë dhe nuk kërkojnë punë pa mos i kryer provimet, po aq numri i vendeve të punës është i lirë, respektivisht janë për njerëz të tjerë.

---

⁹ Shehu, Shaban. Sociologjia e Arsimit, SH.B Interdiksioni, 2001, Shkup, fq. 115.

Kundërshtimi i të rinjve ndaj traditave dhe normave shoqërore – ndarja e të rinjve në shkolla e rrit mundësinë e kundërshtimit të tyre ndaj traditave dhe normave shoqërore. Këto dukuri janë më karakteristike me segregacionin e studentëve zezakë apo nxënësve në shkolla dhe fakultete të veçanta. Ndarja e tyre në baza racore, religjioze, sociale , etj., mund të sjellë deri në konflikte racore, religjioze, sociale, etj.

Faktet sociologjike vërtetojnë se në SHBA, kur segregacioni i nxënësve dhe studentëve u ndërpre dhe u formuar shkolla të përbashkëta për të bardhët dhe zezakët, nuk paraqitet konflikti në shkolla dhe jashtë tyre.

Arsimi krijon vlera të reja, dituri dhe shprehi të reja sociale, që të rinjtë nga mjediset e ndryshme sociale, ndodh që të vijnë në kundërshtim me normat tradicionale dhe me normat shoqërore, sidomos kur këto të fundit bëhen pengesë për zhvillimin e lirë dhe të barabartë të brezit të ri.

Në përgjithësi mund të thuhet se funksioni cilësor i arsimit supozon një nga kushtet për përparimin e jetës individuale dhe shoqërore në tërësi. Arsimi i mirëfilltë siguron vlera individuale dhe universale që janë qëllimi dhe interesi i civilizimit bashkëkohor.

Realizmi i konceptit qytetar-demokratik i arsimit, funksionimi i shtetit të ligjshëm juridik, i ekonomisë së tregut, i marrëdhënieve qytetare – demoktarike dhe i vlerave qytetëruese, respektimi i të drejtave dhe lirive qytetare paraqesin disa nga qëllimet më kryesore dhe më të rëndësishme të fenomenit mjaft kompleks dhe shumëdimensional, siç është arsimi.

Në fund parashtrohet pyetja çfarë ardhmërie ka arsimi te ne dhe në botë?!?!

Pamëdyshje qëndron fakti se të arriturat shkencore shkojnë përpara me shpejtësi astronomike. Deri dje ajo që ishte fakt i pamohueshëm, sot është vetëm e kaluar shkencore.

Asgjë nuk do të thotë të kryhet shkollë e shkallës më të lartë, në qoftë se individi nuk vazhdon që ta përtërijë dhe ta përsosë diturinë e tij deri në fund të jetës. Gjithnjë e me tepër shihet nevoja për formimin e të ashtuquajturës bankë e diturive dhe mësim, në të cilën çdo njeri do të mund ta plotësonte dhe ta freskonte diturinë e tij.

Pa të ashtuquajturin arsim, deri në fund të jetës, individi nuk do të mund të mbahet në hierarkinë e marrëdhënieve shoqërore.

Gjithashtu paraqitet nevoja e themelimit të të ashtuquajturave universitete të moshës së tretë. Në ato do të mund individët e pensionuar ta vazhdojnë shkollimin e tyre në bazë të zgjedhjes. Në atë mënyrë do ta pasuronin fondin e tyre të diturive që ti shërbejnë shoqërisë deri në fund të jetës së tyre.

RELIGJIONI

Çka keni që nuk ndihmoni njëri-tjetrin? (37:25) Nëse All-llahu dëshiron t'ju ndihmojë, s'ka kush që mund t'ju mposhtë, e nëse Ai iu lë pa ndihmë, atëherë kush është ai pas Tij, që dot'ju ndihmojë? Pra vetëm All-llahut le t'i mbështeten besimtarët. (3:160). A nuk e ke ditur se vetëm All-llahut i takon sundimi i qiejve e i tokës, dhe se pos All-llahut nuk keni as mbrojtës as ndihmëtar? (2:107) Thuaj: "Neve nuk na godet asgjë tjetër, përveç çka na është caktuar nga All-llahu; Ai është ndihmëtar yni". Prandaj, vetëm All-llahut le t'i mbështeten besimtarët. (9:51)¹⁰

⁷ Secili le të japë aq sa ia do zemra, jo i trishtuar e përdhuni, sepse: 'Hyji e do atë që jep me gëzim.' ⁸ Hyji mund t'ju dhurojë çdo të mirë që gjithmonë të keni gjithçka mjaft për vete e t'ju teprojë gjithnjë për të ndihmuar çdo vepër të mirë, ⁹ siç është në Shkrimin e shenjtë: 'Ai ndan me bujari, u jep skamnorëve; drejtësia e tij qëndron në amshim.' Dhe duke (i) vënë çdo gjë nën këmbë, ai s'la asgjë që të mos i jetë e nënshtuar. Vërtet, tani nuk shohim ende se gjithçka është nën pushtetin e tij...¹¹

Citatet e mësipërme dhe shumë të tjera, tregojnë qartë mesazhet për ndihmë njëri tjetrit, mesazhe për paqë, për harmoni etj etj. Megjithatë përgjatë historisë së njerëzimit ne shofim luftëra të shumta mes religjioneve, duke filluar nga Faraonët, Romakët, Kryqëzatat dhe kohëve të fundit luftërat në Irlandën e Veriut, Palestinë, Afganistan, dhe Irak.

Me ardhjen e njerëzimit erdhi edhe religjioni, ai në fillim ishte në formën më primitive e më vonë u zhvillua në shkallë të ndryshme, në nivele të ndryshme dhe funksioni i tij u bë në njëfarë mënyre i gjithanshëm dhe për të gjitha shtresat dhe grupet shoqërore.

---

¹⁰ Citime nga Kur'ani.

¹¹ Citime nga Bibla – Dhjata e Re.

Në vijim do të shohim për prejadhjen e religjionit, për formën dhe funksionin e saj e deri te të këqijat që u bënë në emër të religjionit apo ku qëllimi kryesor ishte pengimi i njërit dhe përhapja e një religjioni tjetër.

PREJARDHJA E RELIGJIONIT

Religjioni (latinisht: religiare që don të thotë të lidhesh), si formë më e vjetër e vetëdijes dhe botëkuptimit njerëzor, konsiderohet si një lidhje e komunitetit të caktuar shoqëror të klanit, fisit, individit me një qenie mbinatyrore. Religjioni është sistem i besimeve dhe ritualeve që i drejtohen një qenie supreme – të shenjtë. Religjioni ekziston që nga ekzistimi i njeriut dhe ka të bëjë me mënyrat e organizuara shoqërore të mendimit, ngjarjeve dhe veprimeve që aludojnë në ekzistimin e supernatyrës.

Religjionet e para kanë qenë të formës *anemiste* (besimi në fuqitë hyjnore) dhe *totemiste* (besimi në ndonjë qenie, shtazë, bimë apo gjësend), por më pas formohen trajtat e tjera të religjionit të cilat janë *politeizmi* (besimi në shumë perëndi) dhe *monoteizmi* (besimi në një perëndi). Ka shumë mendime e keqkuptime në definimin e religjionit. Në komunitetet e para të njerëzimit përfytyrimet religjioze ishin të lidhura në mënyrë direkte me pasqyrimet ose shprehjet imagjinare të realitetit natyror e shoqëror, të fenomeneve natyrore, të lidhjeve të rrjedhës së tyre të shkaqeve e të fakteve si dhe marrëdhënieve shoqërore të atëhershme.

Përkufizimin e fesë, B. Wilson e jep edhe duke pohuar se çfarë nuk është feja. Së pari, feja nuk mund të identifikohet me *monoteizmin*. Shumica e feve përfshijnë shumë perëndi e në disa fe të caktuara nuk ka fare zotër. Së dyti, feja nuk mund të identifikohet me *porositë morale*. Ideja që zotët janë të interesuar se si sillemi në këtë botë është e huaj për disa fe. Së treti, nuk është patjetër që feja të lidhet me *shpjegimin se si bota u bë sikurse është*. Së katërti, feja nuk mund të identifikohet me të *mbinatyrshmen*. Konfucianizmi është i lidhur me pranimin e harmonisë natyrore të botës.

Karakteristikat që i kanë të gjitha fetë janë se fetë përfshijnë një *kompleks simbolesh*, që revokojnë ndjenjat e *nderimit* ose *frikës* dhe janë të lidhura me *ritualet* ose ceremoniale. Rituale të lidhura me fenë janë të shumëllojshme. Veprimet e tyre mund të përfshijnë të folurit, të kënduarit, ngrënien e llojeve të caktuara të ushqimit, përmbajtja nga mosveprime të ndryshme etj. Edhe pse ekziston një numër i madh i feve, ato kanë një pikë të përbashkët: *të adhurohet një qenie që ekziston mbi të gjithë pjestarët e tij*.

SHUMËLLOJSHMËRIA E FEVE

ANIMIZMI

Animizmi është sistem i besimit që nuk pranon ndarjen e trupit dhe të shpirtit, të shpirtit nga materia. Kështu, është i bazuar në besimin se shpirtëra të tillë të personalizuara gjinden në kafshë, bimë dhe objekte tjera materiale, duke kryesuar në një shkallë ekzistencën e tyre. Kjo gjithashtu aludon edhe në atë se unifikimi i materies dhe shpirtit luan një rol në jetën e përditshme.

Fillimisht, shpirtërat ishin të sqaruara si shumë të ngjajshme me personat dhe tek më vonë, në religjionet jo-animiste në një drejtim të një zhvillimi ato humbin karakteristikën e tyre materiale dhe bëhen në një shkallë më të lartë të “gjallëruara”. Antropologjisti Britanez Sir Edward Burnett Tylor në *Kultura Primitive (1871)*¹² argumenton se ky besim është më primitivi dhe forma më esenciale e religjionit. Megjithëse animizmi në vetvete nuk është religjion në sensin e zakonshëm të Perëndimit, ai përmban burimin mbi të cilin religjionet janë ndërtuar.

Origjina

Shumë autoritete pranojnë se ideja e shpirtit është bërthama krijuese e sistemit animist, se shpirtërat janë vetëm shpirtëra që e bënë veten të pavarur, dhe se shpirtërat e kafshëve, bimëve dhe objekteve janë të ndërtuara në analogjinë e njeriut.

Psikologu Zigmund Frojd mendonte se njeriu primitiv erdhi me sistemin animist duke vështruar fenomenin e fjetjes (duke përfshirë edhe ëndërrat) dhe të vdekjes që aq shumë i përngjajnë atij, dhe duke u orvatur të sqarojnë ato forma. Pikëfillimi i teorizimit të këtillë duhet të jetë problemi i vdekjes. Atë që njeriu primitiv e vështronte si çështje natyrore ishte zgjatja e pakufishme në jetë – pavdeksia. Ideja e vdekjes u pranua më vonë dhe me dyshim.

Termi

---

¹² www.wikipedia.org

Animizmi ishte term i përdorur nga antropologjisti Sir E. B. Tylor si teori e propozuar e religjionit në librin e tij *Kultura Primitive* të vitit 1871. Ai e përdori me domethënien “besim në shpirtëra” (mistik, supernatyror, joempirik ose qenie të imagjinuara).

Larmia

Sot, animizmi ekziston në shumë shtete si në Zambë, Republikën Demokratike të Kongos, Bangladesh, Indi, Gabon, Indonezi, Japoni, Laos, Papua Guinea e Re, Peru, Filipine, Kanada, Rusi, Suedi, Tailandë, dhe SHBA.

TOTEMIZMI

Totem është çdo qenie që vëzhgon ose ndihmon një grup njerëzish, siç janë familja, klani ose fisi.¹³

Totemi përkrah grupe më të mëdha se sa një person. Në lidhje familjare dhe brez, nëse stërgjyshi apikal i klanit është jonjeri ai quhet totem. Normalisht, ky besim shoqërohet me mitin totemik.

Megjithëse termi është i origjinës Ojibwa¹⁴ (Oxhibvej), besimet totemiste nuk janë të limituara për Indianët - Amerikanët Vendas. Totemizëm i ngjashëm është gjetur edhe në pjesë të tjera të botës duke përfshirë Europën Perëndimore, Lindore, Afrikën, Australinë dhe rajonin e Arktikut. Shqiponja e xhveshur mund të konsiderohet totem për njerëzit e SHBA-ve edhe pse nuk mbart mitologji shpirtërore në këta njerëz.

Në kohët moderne, disa njerëz, që nuk janë të përzier në praktikimin e një religjioni fisnor, kanë zgjedhur të adaptojnë një shpirt kafshe – ndihmës personal që ka një domethënie të veçantë për ta të cilin ata e quajnë totem. Besimtarët në lidhje me këta kafshë ndihmës mund të ndryshojnë. Hajmalitë janë gjithashtu totem. Disa Amerikan vendas dhe pasues të tjerë të fiseve fisnore kanë një vështrim të zbehur për të tjerët të cilën adaptojnë kafshë toteme, duke argumentuar se një joanëtarë nuk mund vërtetë të kuptojë totemizmin ndaras nga konteksti kulturor, dhe më e keqja, ajo paraqet një komercializim të religjionit.

---

¹³ Merriam Webster Online Dictionary (Fjalori në linjë Merriam Webster).

¹⁴ Pjestarë të Indianëve – Amerikanëve vendas. (Merriam Webster Online Dictionary)

POLITEIZMI

Politeizmi është besim ose adhurim në shumë zotëra. Rrjedh nga fjala greke *poly+theoi*, - shumë zotëra. Religjioni antik ishte politeist. Besimi në shumë zotëra nuk ndalon besimin në një qenie të gjithëfuqishme, të gjithëdijshme, si zotërues dhe prind (shpesh mbret dhe baba) të zotërave dhe njerëzimit.

Në besimet politeiste, zotërat janë të kuptuar si personazhe komplekse me status më të lartë ose më të ulët, me aftësi, nevoja, dëshira dhe histori individuale. Këto zotëra nuk janë gjithmonë të portretizuara në mitologji si qenie të gjithëfuqishme ose të gjithëdijshme, më shpesh, ato janë të portretizuara si të ngjashëm me njerëzit (antropomorfik) në trajtimin e personalitetit të tyre, por me fuqi, aftësi, dituri dhe perceptim më të madh individual. .

Perceptimet filozofike të zotërave janë të ndryshëm në mënyrën se si ato përshkruhen në mitologji. Në traditat filozofike zotërat shihen si të përjetshëm, të përkryer dhe të plotfuqishëm. Neoplatonizmi mësonte ekzistimin e “*Njëshit*”, Zot i mrekullueshëm. “*Një është Zoti*” Plotini 204-270 p.e.s.

Për politeistët, zotërat kanë epitete të shumta, sejcili me rol të veçantë dhe të rëndësishëm, dhe kanë gjithëdije apo autoritet mbi një fushë të jetës dhe të gjithësisë. Zotërat e Grekëve përdoreshin për të ilustruar këtë: zot mund të jetë një zot i muzikës, si Apollo, perëndesha e një lloji të ushqimit Demetra, ose perëndesha e dashurisë Afroditë. Një perëndi mund të ketë një rol të pjesërishëm në hierarkinë e zotit, si Zeusi, Perëndia baba, ose një zot mund të jetë një zot i emërtuar për një fenomen të caktuar gjeografik, kozmologjik, të një rajoni, vendbanimi, lumi ose familje por gjithashtu idetë abstrakte siç është liria – Dionisi. Në mitologji, perënditë mund të kenë rradhitje të kompleksuar shoqërore. Për shembull ato kanë shokë dhe armiq, gra (Zeusi dhe Hera) dhe dashnor (jolegjitim) (Zeusi me bashkëshortet e tij dhe fëmijët), ato përjetojnë emocione njerëzore siç është xhelozia, teket ose zemërimi i pakontrolluar (lufta ndërmjet Tiamat dhe Marduk) dhe ata mund të praktikojnë pabesi ose të jenë të dënuar. Ata mund të lindin ose të vdesin (veçanërisht në mitologjinë skandinave), por që të rilindin.¹⁵

Politeizmi i referohet ndershmërisë së ‘shumë hyjnive’, ku sejcili është i njohur si i pamvarur, me personalitet të veçantë, jo si një aspekt ose lloj i diçkaje tjetër. Sistemet e besimeve politeiste kanë një numër të hyjnive ose qenieve të shenjta. Qeniet e shenjta mund të përfshijnë shpirtëra, qenie njerëzore, paraardhës, ‘zotëra të vegjël’.

Në kulturat politeiste, hyjnitë mund të ndien si kompleks personazhesh. Shumë prej tyre kanë aftësi ose mundësi të veçanta por nuk janë të kufizuara në to. Një hyjneshë mund të jetë për shembull ‘hyjneshë e drithërave’ ose ‘hyjni e thurrijeve’, megjithëse ajo mund të ketë interes të veçantë në këtë fushë, njejtë si njeriu që është muziciente, ai është gjithashtu anëtar i një familje dhe shoqërie, dhe është pjesëmarrës në debate politike.

Kultura parakristiane e Europës dhe në të vërtetë shumë kultura nëpër botë, kanë qenë dhe në të shumtën e rasteve kanë mbetur politeiste, dhe politeizmi është duke u gjallëruar në Perëndim, shpesh duke u shoqëruar me kthimin e teksteve të vjetra, ritualeve dhe mënyrës së jetesës që ato e përshkruajnë. Religjionet e kohëve të fundit përfshijnë politeizmin helenist, disa forma të Wicca¹⁶ dhe Asatru¹⁷. Shpesh këto do të tentojnë të rekonstruktojnë ose të rivendosin një sistem specifik të besimit parakristian, duke studjuar historinë dhe arkeologjinë, shkrimet e vjetra (të cilët do të mirren ose jo si të shenjta) dhe kulturën që përfshinë ajo, të rikrijojnë një spiritualitet të gjallëruar që funksionon në botën e sotme. Shembuj të teksteve të vjetra janë Iliada, Odisea dhe Epi i Gilgameshit, ose Eda¹⁸, shkrime këto që u referohen hyjnive dhe qenieve të tjera jo njerëzore.

---

¹⁵ www.wikipedia.org (enciklopedia në Gj. Angleze).

¹⁶ Religjion i ndikuar nga besimet parakristiane dhe i aplikuar ne Perëndim (Merriam Webster Online Dictionary).

¹⁷ Lëvizje e re fetare qëllimi i së cilës është ringjallja e paganizmit Nordik të periudhës Vikinge

¹⁸ Poema dhe poezi Nordike të shkruara në shekullin e 13 (Merriam Webster Online Dictionary)

HINDUIZMI

Pjesa më e madhe e Hinduve adhurojnë paraqitje të pafundme të njëqenësisë përfundimtare (Brahman) nëpërmjet një shumice perëndish dhe perëndeshash, mbi 300,000 prej tyre. Këto manifestime të shumta të perëndive dhe perëndeshave mishërohen brenda idhujve, tempujve, guruve, lumenjve, kafshëve, etj.

Hindutë e shohin pozicionin e tyre në këtë jetë si të bazuar në veprimet e tyre në një jetë të mëparshme. Nëse sjellja e tyre e mëparshme ishte e keqe, ata mund të përjetojnë vështirësi të jashtëzakonshme në këtë jetë. Synimi i një Hinduje është të çlirohet nga ligji i karma-s...të mos vazhdojë të rimishërohet më.

Ka tri rrugë të mundshme për t'i dhënë fund këtij cikli të karma-s:

1. T'i përkushtohesh me dashuri njërit prej perëndive dhe perëndeshave hindu;
2. Të rritesh në njohuri përmes meditimit të Brahman-it (njëqenësisë)...të kuptosh se rrethanat në jetë nuk janë reale, se vetja është një iluzion dhe vetëm Brahman-i është real;
3. T'i përkushtohesh një sërë ceremonish dhe rritesh fetare.

Në Hinduizëm, një person ka lirinë të zgjedhë si të punojë drejt përsosjes shpirtërore. Hinduizmi ka edhe një shpjegim të mundshëm për ekzistencën e së keqes dhe vuajtjes në botë. Sipas Hinduizmit, vuajtja që përjeton çdo njeri, qoftë kjo sëmundje, ose uri ose fatkeqësi, është për faj të vetë personit, për shkak të veprimeve të tij të këqia, zakonisht në një jetë të mëparshme. Vetëm shpirti ka rëndësi i cili një ditë do të çlirohet nga cikli i rilindjeve dhe do të pushojë në paqe.

MONOTEIZMI

Në religjion, monoteizmi (nga greqishtja monos – një, dhe theos – Zot) është besim në ekzistimin e një hyjnie ose Zoti, ose në njëshmërinë e Zotit. Në kontekstin Perëndimor, koncepti i monoteizmit priret të dominohet nga koncepti i Zotit të Religjioneve të Abrahamit dhe konceptin Platonik të Zotit.

Sipërfaqësisht religjionet monoteiste edhe më tej mund të përfshijnë koncepte të pluralitetit të hyjnisë, për shembull Trinia në Kirshterizëm, ose nderimi i shenjtorëve, si dhe besimi në “shpirtërat më të vogël” siç janë engjujt dhe demonët.

Historikisht, monoteizmi shfaqet vonë ne Epokën e Bronztë në një proces gradual duke përfshirë nocionet henoteistike (devocion në një Zot por duke pranuar ekzistimin e zotërave të tjerë) dhe panenteistike (Zoti është krijues dhe/ose jep fuqi prapa Universit dhe është burim i moralit Universal).

JUDAIZMI

Judaizmi është më e vjetra e këtyre tri feve dhe i përket periudhës rreth 1000 vjet para Krishtit. Hebrenjtë e lashtë ishin endacakë që jetonin në Egjiptin antik dhe përreth tij. *Pofetët* ose udhëheqësit e tyre fetarë pjesërisht i përshkruajnë idetë e tyre nga ekzistenca e besimeve fetare në rajon, por ndryshonin në besimin e tyre ndaj një Zoti të vetëm të gjithëfuqishëm. Shumica e fqinjëve të tyre ishin politeistë. Hebrenjtë besonin se Zoti kërkonte bindje ndaj kodeve morale të rrepta dhe këmbëngulnin në pohimin për një monopol të vetvetes, duke e konsideruar besimin e tyre si të vetmen fe të vërtetë.

Deri në krijimin e Izraelit, pak vite pas mbarimit të Luftës së Dytë Botërore, nuk kishte ndonjë shtet në të cilën Judaizmi të ishte fe zyrtare. Komunitetet izraelite mbijetuan në Europë, Afrikën Veriore dhe Azi, megjithëse ata shpesh janë persekutuar - duke arritur kulmin në vrasjen e miliona çifutëve prej nazistëve në kampet e përqendrimit gjatë luftës.

Qëndrimi më i mirë Judaik për monoteizmin shfaqet në lutjet Shema, Dhjetë Urdhërat dhe Maimonidet – 13 Principet e Besimit. Principi i dytë:

“Zoti, Shkaku i gjithçkasë, është një. Kjo nuk don të thotë një i një çifti, as një si një specie, as një si në objekt që është bërë nga shumë elemente. Zoti është një unitet si asnjë unitet tjetër. Kjo është e thënë në Torah (Deuteronomy 6:4). “Dëgjo Izrael, ZOTI është hyjnia jonë, ZOTI është një”.

KRISHTERIMI

Shumë pikëpmajje judaike u morën dhe u përfshinë si pjesë e Krishterimit. Jezusi ishte një izraelit orthodox dhe Krishterimi nisi si një sekt i judaizmit; nuk është e qartë nëse Jezusi dëshironte të zbulonte një fe të veçantë. Pasuesit e tij e konsideronin atë si *Mesia* – fjalë hebraike kjo që don të thotë “*i shenjtëruari*”, fjala greke për të cilin ishte “*Krisht*”. Paul, një qytetar romak greqishtfolës, ishte nismëtari kryesor i përhapjes së Krishterimit, duke e predikuar në Azinë e Vogël dhe Greqi. Megjithëse fillimisht të krishterët u persekutuan egërsisht, perandori Konstandin e sanksionoi më në fund Krishterimin si fe zyrtare të Perandorisë Romake. Krishterimi u përhap duke u bërë një forcë mbizotëruese në kulturën perëndimore për dy mijëvjeçarët e tjerë.¹⁹

Në ditët tona Krishterimi ka numrin më të madh të pasuesve dhe është përgjithësisht më i përhapur në botë. Mbi një miliard njerëz e konsiderojnë veten të krishterë, por ka shumë ndarje në kuptimin e teologjisë e të organizimit kishtar, degëzimet kryesore të së cilit janë Katolicizmi Romak, Protestantizmi dhe Orthodoxizmi Lindor.

Krishterimi deklaron besimin në një Zot. Historikisht, shumë kisha krishtere kanë mësuar se natyra e Zotit është një mister: *derisa është unitet, Zoti gjithashtu manifestohet si tre entitete: Zoti si At, Zoti si Djalë dhe Zoti si Shpirt i Shenjtë (që kolektivisht quhet Trinitet), formula klasike e krishterimit “tre bëhen një”*. Natyra e vërtetë e Trinitetit mbahet si një mister i paspjegueshëm, i nxjerrur nga Testamenti i Ri, por është rezultat i debateve teologjike në Këshillin e Nikës më 325, e kodifikuar në vitin 381 dhe duke arritur zhvillimin e tij të plotë përgjatë punës së Etërve Kapadocian (Basili Fisnik, Gregori nga Nisa, Peter, dhe Gregori Naciancus, patrik i Konstantinopolit)

---

¹⁹ Sociologjia – Anthony Giddens, faqe 435

Sidoqoftë, disa kritik konsiderojnë se Krishterimi është formë e triteizmit. Derisa kjo mund të jetë e vërtetë në disa instanca, Krishterimi kuptohet si monoteism tripjesësh. Për çifutët dhe muslimanët, idea e Zotit si trinitet është heretike – konsiderohet i afërt me politeizmin.

“Unë besoj në një Zot” është çelësi i qëndrimit të Krishterëve. Disa grupe Krishtere, siç janë Dëshmitarët e Jehovait dhe Uniteti i Rrëshajave, nuk mësojnë doktrinën e Trinitetit. Kisha Katolike Romake praktikon Respektimin e të Shenjtëve, që kritikët e quajnë formë e politeizmit.

ISLAMI

Islam don të thotë “*Nënshttrim ndaj Zotit*”. Në Islam, monoteizmi është absolutisht i qartë:

1. Thuaj: Ai, All-llahu është Një!
2. All-llahu është Ai që çdo krijesë i drejtohet (i mbështetet) për çdo nevojë.
3. As s'ka lindur kë, as nuk është i lindur.
4. Dhe Atij askush nuk i është i barabartë.²⁰

Islami si parim të vetin e pranon njëshmërinë dhe unitetin e Zotit, fjala Arabe për monoteizmin është *Teuhid* që do me thënë “*të qenurit një*” do me thënë i vetëm, vetëm një në numër.

Shehadeti (që do me thënë dëshmi, deklaram), ose kredoja Islame, është deklarami i besimit në njëshmërinë e Zotit (Allah në Arabisht) dhe profetësinë e Muhammedit p.q.m.t. Transliterimi i shehadetit është ky: “*eshhedu en la ilahe il-lalla ve eshedu enne muhammeden abduhu ve resuluhu*” që në përkthim don të thotë: *Besoj dhe deklaroj se ekziston vetëm një Zot – All-llahu dhe se Muhammedi është rob dhe i dërguar i Tij* ”. Kjo deklaratë dhe besimi konsiderohet si i pari prej Pesë Shtyllave të Islamit. I dyti është realizimi i pesë lutjeve çdo ditë (*pesë namazet*) që paraprihen me larjen ceremoniale (*abdesin*). Gjatë faljes, të gjithë muslimanët kthehen kah qyteti i shenjtë i Mekës, pavarësisht se në cilin vend dhe sa larg janë ata. Shtylla e tretë është mbajtja e *Ramazanit*, agjërimi prej lindjes së diellit deri në perëndimin e tij, për një muaj rresht. E katërta është dhënia e lëmoshës (*Zekati*) e shpallur në ligjin Islamik. Dhe shtylla e fundit është që çdo musliman, sipas mundësive së paku njëherë në jetën e tij të shkojë në *haxhillëk në Mekë*.

Në bazë të Islamit, “*njëshmëria e Zotit*” është mësimi primar i të gjithë profetëve dhe të dërguarve të Zotit (duke përfshirë këtu edhe Jezusin edhe Moisiun), që u dërguan njerëzimit si udhëheqës. Islami e konsideron trinitetin si politeizëm dhe si shtrembërim të porosisë origjinale të Jezusit për njëshmërinë e Zotit.

---

²⁰ Kur'an – Sure Ihlas

BUDIZMI

Budizmi ka hyrë në Kinë rreth shekullit të parë të erës sonë, filloi të përhapet gjerësisht pas shekullit të 4-të të erës sonë dhe është bërë gradualisht feja me ndikim më të madh në Kinë. Budizmi kinez ndodhet në bazë të tre familjeve të mëdha të gjuhëve dhe mbi këtë bazë kemi budizmin e familjes së gjuhës Hane, budizmin e familjes së gjuhës tibetiane dhe budizmin e familjes së gjuhës Bali, ose budizmin jugor. Numri i murgëve të këtyre tre grupeve të mëdha sipas familjeve gjuhësore ka arritur në 200 mijë. Tani në Kinë ka 13 mijë tempuj të hapur të budizmit, 33 shkolla budiste dhe afro 50 lloje botimesh budiste.

Budizmi tibetian është një degë e budizmit kinez, që është përhapur kryesisht në Rajonin Autonom të Tibetit, Rajonin Autonom të Mongolisë së Brendshme, në provincat Çinhaj etj. Banorët tibetianë, mongolë, Ygu, Mënba, Luoba dhe Tu besojnë, në përgjithësi, budizmin tibetian dhe numri i besimtarëve të tij arrin në afro 7 milionë. Budizmi jugor është kryesisht i përhapur në qarkun autonom Sisuanbana të kombësisë Daj, në qarkun autonom Dëhong të kombësive Daj dhe Gjinbo, në zonën Sëmao të provincës Ynan të Kinës jug-lindore. Në budizmin jugor beson shumica e banorëve Daj, Bulang, Açan dhe Va. Numri i besimtarëve të tij arrin në mbi 1 milion. Kurse në budizmin Han besojnë kryesisht banorët Hanë, të shpërndarë në krahina të ndryshme të Kinës.

KONFUCIANIZMI

Ka qenë baza e kulturës së grupeve sunduese në Kinën tradicionale. “Konfuci” (forma e latinizuar e emrit Kung Fu-Tzu), jetoi në shekullin e VI p.e.s. Sikurse themeluesi i Taoizmit Lao-Ce (Lao-Tsze), Konfuci ishte mësues dhe jo një profet fetar sipas stilit të udhëheqësve fetarë në Lindjen e Mesme. Konfuci nuk shikohej prej ndjekësve të tij si Zot, por “si më i mençuri i burrave të mençur”. Konfucianizmi synonte të rregullonte jetën njerëzore sipas harmonisë së brendshme të natyrës, duke theksuar nderimin e thellë të stërgjyshërve.

TAOIZMI

Taoizmi është lindur dhe përhapur në Kinë. Ai filloi qysh në shekullin e dytë të erës sonë dhe ka një histori mbi 1800 vjeçare. Taoizmi është trashëguar nga adhurimi i natyrës dhe i paraardhësve në kohën e lashtë, ka pasur shumë fraksione në histori dhe më vonë është bashkuar në dy fraksione, si Quanzhën Tao dhe Zhëngyi Tao, që ushtrojnë ndikim në gjirin e banorëve të kombësisë Hane. Për arsye se Taoizmi nuk ka ceremony dhe rregulla të rrepta të

hyrjes së besimtarëve, pra është vështirë të numrohet numri i besimtarëve të tij. Tani në Kinë ka mbi 1500 tempuj doist dhe mbi 25 mijë murg e murgesha taoiste.

KLASIFIKIMI I LLOJEVE TË RELIGJIONIT

Duke e definuar religjionin, duhet të merret parasysh fakti se kemi disa lloje të religjioneve në botë. Të gjitha janë të ngjajshme sa mundemi që në një kategori t'i quajmë religjione, por ato gjithashtu janë të ndryshëm që duke kërkuar në këto nënkategori do jetë e dobishme të kuptojmë për besimet fetare femonenin e religjionit.

Një gjë që është e rëndësishme të theksojmë është se këto kategori nuk janë të gjitha të veçanta. Kjo do të thotë se nuk ka rast ku një religjion duhet të jetë pjesë e një tjetri dhe nuk mund të jetë pjesë e cilitdo religjion tjetër. Nuk është e pazakonshme për një religjion të jetë pjesë e një ose më shumë grupimeve. Kjo nuk do të thotë që të bëhet ndarja e religjioneve në grupe të ndryshme por të kuptojmë mënyrat se si manifestohet ajo në shoqërinë dhe psikologjinë njerëzore.

Çka janë Religjionet Natyrore

Karakteristikat dalluese, Besimet dhe Zbatimi

Sistemet e njohura si religjione natyrore shpesh janë të konsideruara besimet primitive fetare. "Primitiv" në këtë rast nuk i referohet kompleksitetit të sistemit fetar (sepse fetë natyrore mund të jenë shumë komplekse). Në të vërtetë i referohet idesë se fetë natyrore janë ndoshta lloji më i hershëm i sistemit fetar i zhvilluar nga qenia njerëzore. Sot, religjionet natyrore në Perëndim prirën të jenë shumë "eklektike", kështu që ato mund të huazojnë nga varieteti i të tjerave, e më shumë nga traditat e vjetra.

Religjionet natyrore kryesisht janë të fokusuar në idenë se Zotërat dhe fuqitë e tjera supernatyrore mund të gjinden përmes përvojës direkte të ngjarjeve dhe objekteve natyrore. Besimi i saktë i hyjnive është i zakonshëm por jo i urdhëruar – nuk është e zakonshme për hyjnitë të trajtohen si metaforike.

Cilido që të jetë rasti, aty çdoherë ka pluralitet; monoteizmi nuk gjindet në religjionet natyrore. Është e zakonshme për këto sisteme religjioze të trajtojnë tërësinë e natyrës si të shenjtë ose madje si të perëndishme.

Një nga tiparet e religjioneve natyrore është se ato nuk mbështeten në shkrime të shenjta, profet individual, ose figura të veçanta fetare si simbole të tyre. Çdo besimtar trajtohet si i aftë për të kuptuar shenjtërinë dhe supernatyroren. Sidoqoftë, është ende e zakonshme në disa sisteme fetare të kenë shaman ose udhëheqës të tjerë fetarë që i shërbejnë shoqërisë.

Religjionet natyrore synojnë të jenë relativisht egalitare sa u përket pozitive të udhëheqësve dhe marrëdhënieve ndërmjet anëtarëve. Çdo gjë që është në univers dhe që nuk është e krijuar nga njerëzit është e besuar të jetë e lidhur me një tërheqje të ndërlikuar të energjisë ose jetës – fuqisë – që gjithashtu përfshinë edhe njerëzit. Nuk është e pazakonshme që të gjithë anëtarët të konsiderohen si kler të një lloji (priftëresha dhe priftërinj). Marrëdhëniet hierarkike, nëse ato ekzistojnë, priren të jenë të përkohshme (për një arsye të veçantë, ndoshta) dhe/ose një pasojë e përvojës ose viteve. Edhe meshkujt edhe femrat mund të jenë në pozita udhëheqëse, ku femrat shpesh janë si udhëheqëse në rituale.

Religjionet natyrore gjithashtu nuk ndërtojnë ndonjë ndërtesë të shenjtë të përhershme që u dedikohen qëllimeve fetare. Ato mund që ndërkohë të ndërtojnë ndërtesë të përkohshme për qëllime të veçanta, si shtëpizë mundimi, dhe ato gjithashtu mund të përdorin ndërtesat ekzistuese për aktivitetet fetare. Duke folur në përgjithësi, sidoqoftë, vendi i shenjtë është në ambient natyror më shumë sesa në ambient të ndërtuar me tulla dhe llaç. Ndodhitë fetare shpesh mbahen në hapësirë të çelur, në parqe, në plazhe ose në male. Ndonjëherë bëhen disa ndryshime të vogla nëpër këto vende, si vendosja e ndonjë guri, por asgjë e përhershme.

Shembuj të religjioneve natyrore mund të gjinden në besimet moderne neo-pagane, besimet tradicionale të shumë fiseve vendore nëpër botë, dhe në traditat e besimeve të vjetra politeiste. Një shembull i injorimit të religjionit natyror është deizmi modern, një besim i sistemit teist që ka lidhje me gjetjen e shenjave të një krijuesi, Zotin, në ndërtimin e natyrës. Kjo shpesh përfshin zhvillimin e një sistemi religjioz mjaft personal të bazuar në arsyet dhe studimet universale – kështuqë, shpërndan me karakteristikat e tjera të religjioneve natyrore si decentralizimi dhe një fokusim mbi botën natyrore.

Përshkrimet më pak mbrojtëse të religjioneve natyrore ndonjëherë argumentojnë se një veçori e rëndësishme e këtyre sistemeve nuk është harmonia me natyrën sikur që shpesh thuhet, por zotërimi dhe kontrolli mbi forcat e natyrës. Në “Religjioni Natyror në SHBA” nga Catherine Albanese (1990) argumenton se bile edhe besimi racionalist i Amerikës së hershme ishte i bazuar në impulsin për kontroll të natyrës dhe njerëzve jo elitë.

Madje edhe nëse analiza e Albaneses për religjionin natyror në Amerikë nuk është krejtësisht i saktë, duhet të pranohet se sisteme të tilla religjioze vërtetë përfshijnë “anën e errët” mbas retorikës së këndshme. Duket të ketë një tendencë drejt zotërimit mbi natyrën dhe njerëzve të tjerë që mund, megjithëse nuk duhet, të gjejnë shprehje të vrazhda – për shembull Nacizmi dhe Odinizmi.²¹

---

²¹ www.about.com

Çfarë janë religjionet Shfaqëse/Zbuluese

Karakteristikat dalluese, Besimet dhe Zbatimi

Gjithashtu e përshkruar edhe si Religjion Ligdhënës, Religjionet Shfaqëse janë ato që gjejnë qendrën simbolike në disa vija zbuluese nga zoti ose zotërat. Këto zbulime normalisht mbahen në shkrimet e shenjta që na janë transmetuar neve nga profet të nderuar të zotit ose zotërave.

Sidoqoftë, shkrimet e shenjta nuk janë forma e vemte e shfaqjes që mund t'i jepet njerëzimit nga Zoti. Një formë tjetër e shfaqjes mund të përfshijë edhe mrekullitë që komunikojnë vullnetin ose dëshirën e Zotit. Për shkak të kësaj, është e rëndësishme të kuptojmë se dallimi mes religjionit shfaqës dhe atij natyror nuk është gjithmonë i pastër – nuk do të mund të ishte e çuditshme për besimtarët ta konsiderojnë natyrën se është një shfaqje e Zotit për njerëzimin.

Religjionet shfaqëse kryesisht janë të varura në idenë e një zoti apo zotërave aktiv – duke u dhënë shfaqje njerëzimit i bënë ata aktiv në jetën dhe fatin e tyre. Një aktivitet i këtillë priret të marrë formën e mrekullisë ose duke shfaqur drejtëpërdrejtë nga një zot ose përmes profetit të zotit apo përfaqësuesit.

Religjionet shfaqëse në mënyrë tipike kanë strukturë hierarkike, si në udhëheqje ashtu edhe në marrëdhëniet në mes anëtarëve. Meqë fokusi është në shfaqjen hyjnore, disa anëtarë janë të caktuar si ndërmjetësues ndërmjet njerëzve dhe hyjnore; këta ndërmjetësues shërbejnë ose si kanal për vazhdimi të shfaqjes hyjnore ose si interpretues autoritativ të shfaqjeve të kaluara. Për shkak të natyrës së strukturuar të adhurimit shoqëror, religjionet shfaqëse ndërtojnë ndërtesa të përhershme për të shërbyer si hapsira të shenjta dhe si pika kryesore për shërbime fetare.

Në religjionet shfaqëse, detyra primare e njerëzve priret për të qenë të devotshëm dhe të dëgjueshëm për Zotin. Pas gjithë kësaj, shfaqjet nga Zoti nuk janë të bëra pa arsye të mira: më tepër, ajo bëhet me qëllim që t'u komunikohen njerëzve gjërat që ata duhet t'i besojnë, gjërat që duhet t'i bëjnë, dhe qëllimet e Zotit për botën. Disa herë këto udhëzime mund të jenë të paqarta dhe disa herë tortura të veçanta. Atë që të gjithë e ndajnë është sidoqoftë kërkesë që duhet të jetë e zbatuar.

Çështja e urdhërave morale gjatë kohë ka qenë pikë e mosmarrveshjes mes adhuruesve të religjionit shfaqës dhe atij natyror. Përgjatë historisë, e veçanërisht gjatë shekujve XVIII dhe

XIX adhuruesit e religjionit natyror ashpër kanë kritikuar ata të atij shfaqës për kodet e udhëheqjes së rreptë dhe të palëkundshme, që sipas tyre i çoi ata në ligësi dhe dhunë.

Adhuruesit e religjionit shfaqës u përgjigjen duke argumentuar se vetëm shfaqjet hyjnore mund të sigurojnë për njerëzimin udhëzime autoritative dhe të sigurta të bazuar në atë se çfarë zoti apo zotërat kërkojnë nga ne. Cilido zot i denjë për emrin duhet të jetë i aftë për shfaqjen dhe do të ishte e papranueshme të konkludojmë se shfaqja nuk është e dëshirueshme. Prandaj, është e argumentuar, se do të ishte gabim të mos pranosh shfaqjet si rezultate të shkëlqyeshme e bile edhe më qesharake të nënvleftësosh shfaqjet e qarta përpara neve.

Religjionet shfaqëse kryesore në botë sot përfshijnë Judaizmin, Krishterimin, Islamin dhe Sikizmin. Traditat e këtyre religjioneve mbështeten në përmbledhjet e veçanta të shkrimeve të shenjta që janë si shfaqje autoritative të burimit hyjnor. Hinduizmi në fillim u përshkrua si religjion shfaqës për shkak të vendit të mirënjohur të Veda-s, por duket se kjo është gabim. Hinduizmi, u përshkrua nga adhuruesit e vet si një “religjion i çliruar” (i nxjerrur) dhe arsyeshmërisht cekin se “Veda” thjesht don të thotë “dituri e shquar nga parashikuesit Vedik”.

Çka janë Religjionet e Shpëtimit (salvacionit)?

Karakteristikat dalluese, Besimet dhe Zbatimi

Kategoria e Religjionit të Shpëtimit duket të jetë kryesisht një krijim i Krishterimit për shkak të theksit të saj në mëkat dhe shpëtim. Sidoqoftë, është një kategori që meriton vëmendje të madhe.

Religjionet e shpëtimit janë kryesisht të themeluara nga profet ose udhëheqës fetar që forjmonë një doktrinë që u sqaron njerëzve se si shpëtimi mund të arrihet. Legjitimiteti dhe autoriteti afatgjatë i këtyre profetëve shpesh është i varur në zotërimin e një shkalle të lartë të dhuntisë personale shpirtërore (karizëm), dhe ndonjëherë mundësisht për të bërë mrekulli – si duket shenjë e një përkrahje dhe miratimi hyjnor.

Përcjellësit e rrethit më të ngushtë rreth profetit gjithashtu pranojnë një shkallë të lartë të rrespektit dhe një status të rritur afërsisht me fuqinë e tyre për fuqinë dhe profetin e perëndisë. Kjo shpesh çon në sistem hierarkik në religjionet e shpëtimit. Shpesh hierarkia është shumë e formalizuar me trajnime dhe mesha të veçanta; ndonjëherë hierarkia është e mvarur në përvojën dhe mençurine e demonstruar.

Në religjionet e shpëtimit, ka kryesisht ndjenja të forta të paaftësisë, vuajtje dhe/ose mëkatim prej të cilave njerëzit duan të lirohen. Religjioni u ofron përgjigjen: ndonjëherë mund

të na tregojë se ne duhet të shpëtojmë përmes fuqisë dhe dashurisë së Zotit, e ndonjëherë na tregon se shpëtimi mund të arrihet përmes disa përpjekjeve tona.

Cilido rast qoftë, **disa përpjekje** ose **disa veprime** janë të domosdoshme nga besimtari me qëllim që të arrijë shpëtim – kjo nuk është një dhuratë plotësisht e lirë, përndryshe nuk do të kishte nevojë për profet që t’u komunikojë njerëzimit mesazhin e shpëtimit. Këto përpjekje shpesh janë të lidhura ngusht me rituale të sistematizuara dhe ceremoni që tregojnë zhvillimin afatgjatë të individit ashtu që ata lëvizin drejt shpëtimit të tyre përfundimtar. Kjo ka për qëllim të sistematizojë dhe të racionalizojë strukturën e tërësishme të jetës së personit dhe vështrimin e tyre mbi botën

Ky vështrim kryesisht përfshinë doktrinat që kanë të bëjnë me vëllazërimin universal dhe dashurinë universale. Për dallim nga religjionet fisnore që janë të lidhura vetëm për anëtarët e një grupi, religjionet e shpëtimit janë të përshtatshme për gjithë njerëzimin sepse mesazhi i shpëtimit dhe shpengimi mendohet për gjithë njerëzimin, madje edhe nëse ajo në fillim i ishte dhënë vetëm një grupi të vogël. Religjionet e shpëtimit kanë një theks të lart në kapërcimin e fiseve, racave, dhe kufijve etnik derisa gjithashtu nxitë prozelitizimin (kthyerjen në fe) me qëllim që të sjellin sa më shumë nga njerëzimi “në tufë” nga ata që do të jenë të çliruar nga vuajtja dhe mëkati.

Një pasojë e keqe nga ky fokusim mund të jetë depersonalizimi i vetë dashurisë. Në vend që të jesh i drejtuar drejt një individi si individ, dashuria drejtohet drejt abstraksionit “njerëzor”, nga e cila njerëzit janë vetëm anëtarë të rastësishëm. Kjo ka përparësinë e kapërcimit të dallimeve të rastësishme në mes njerëzve që përndryshe mundet të ndalojë ndjenjat vëllazërore, por ka mangësinë e mundësisë së dobësimit të fuqisë së këtyre ndjenjave.

Krishterimi nuk është vetëm religjion i shfaqjes, por edhe i shpëtimit për shkak të shprehjes së rolit të Jezu Krishtit. Veç kësaj, mund të klasifikojmë edhe Budizmin si lloj të religjionit të shpëtimit për shkak të fokusimit në nevojën e gjetjes së lirit nga rrethi i vdekjes dhe rilindja. Me këtë rast, sidoqoftë, shpëtimi nuk vjen nga asnjë zot as nga ndonjë fuqi supernatyrore; në të vërtetë, shpëtimi arrihet përmes ndriçimit tonë të mendjes për natyrën e vërtetë të jetës dhe realitetit.

Çka janë Religjionet Sakramente (shenjta)

Karakteristikat dalluese, Besimet dhe Zbatimi

Fjala sakrament rrjedh nga latinishtja “sacramentum” që do me thënë “betim, gjë e shenjtë, mister”. Në Romën e vjetër, koncepti i referohej një betimi të besnikërisë nga ushtarët Romak kur ata hynin në ushtri. Përbante një ceremoni të shenjtë e përcaktuar për tu bërë përshtypje rekrutëve të rinj për obligimin e tyre për Romën.

Sot, një sakrament është i shenjtë, ceremoni fetare që supozohet të sjell ca shenja të dukshme të prezencës së një zoti në mesin e besimtarëve dhe që ngulitë në to obligimet e tyre si besimtarë. Si rezultat, religjioni sakrament është një që thekson ose vë në focus idenë se hyjnorja është prezente në objekte fizike në prezencë të besimtarëve. Kontakti dhe komunikimi me hyjnoren është kryesisht përmes atyre objekteve dhe ceremonive.

Objektet mund të jenë ikona fizike si statuja, ushqim si për shembull bukë dhe verë në Eukaristat Krishtere (lidhjet shpirtërore me Zotin), ose bile edhe sende të gjalla si lopët në Hinduizëm. Objekti në vetvete nuk trajtohet si hyjni; por ai ose është manifest i hyjnorese ose bujtinë (e përkohshme) e hyjnorese. Për shembull Çifutët e hershëm e ruanin Arkën e Kontratës si vend banimi i fuqisë së hyjnorese pa e adhuruar atë si zot në vete.

Meqë fokusi është objekte materiale, aktivitetet fetare në religjionet sakramente përqëndrohen rreth ritualeve duke përdorur këto objekte. Objektet e shenjta (reliktet, statujat, kryqet) që ndonjëherë përdoren për të bartur substanca të shenjta (bukë, verë, dhe) janë të trajtuara me një nderim të veçantë (në mënyrën se si bartën, në mënyrën se si preken) derisa ritualet u shërbejnë për transmetimin e fuqisë së shenjtë ose mirësinë besimtarëve present (shpesh përmes një personi që shërben si mediator).

Meqë theksi është i vënduar në ceremony, është e zakonshme të kenë specialist apo autoritete fetare. Këta specialist mund të kenë pozita të përhershme të krijuara nga hierarkia fetare (si prifti) ose mund të kenë një status të përkohshëm që është vetëm sa për zgjatjen e ceremonisë.

Specialistët e përhershëm, sidoqoftë, janë më të përgjithshëm; në të vërtetë është e argumentuar se krijimi i autoriteteve të përhershme fetare është pjesërisht rezultat i zhvillimit të religjioneve sakramente dhe nevoja e tyre për persona të aftë në menaxhimin dhe administrimin e ritualeve sakramente. Këta mediatorë qëndrojnë edhe në botën e shenjtë edhe në atë laike duke shërbyer si mediatorë ndërmjet njerëzimit dhe të shenjtës.

Shumë forma të Krishterimit janë shpesh të trajtuara si shembuj tipik të religjionit sakrament për shkak të përdorimit të objekteve dhe ritualeve që kanë të bëjnë me ato objekte. Sidoqoftë, këtu hyjnë edhe shumë religjione primitive dhe natyrore. Ishte e zakonshme në një kohë për njerëzit të fokusohen në rituale sakramente për të siguruar vazhdimësinë e të reshurave të dobishme dhe korrijeve të mira. “Objektet” e shenjta mund të jenë një lum, një arë, ose disa

vendqëndrime të tjera të shenjta, ku prezenca e të shenjtës do të banonte gjatë një ceremonie. Rituale mund të jenë ato që theksojnë lidhjen ndërmjet ciklit të jetës njerëzore dhe ciklin e stinëve.

Qoftë funksioni i një hierarchie formale ose i varur mbi ndryshimet e stinëve, ritualet kryesisht shërbejnë për t'u ndihmuar të lidhin personin me grupin shoqëror dhe me sistemin fetar. Si pasojë, fokusimi në kungatat dhe ritualet sakramente ndihmojnë të përforcojnë fuqinë e autoriteteve fetare bile edhe kur statusi i tyre është i një natyre të përkohshme.

Një nga rreziqet potenciale në religjionet sakramente është fokusimi i tyre në objektet e shenjta ku prezenca e të shenjtës mund të lejojë një zhvillim të “idhujtarisë” nëse njerëzit besojnë se ato objekte janë të shenjta në vetvete. Një rrezik tjetër është e kundërta e kësaj kur njerëzit besojnë se objektet e shenjta janë “simbole të thjeshta”, fuqi e mangët ose thjesht domethënie fetare.

Çka janë Religjionet Profetike?

Karakteristikat dalluese, Besimet dhe Zbatimi

Religjioni Profetik është fort i lidhur me Religjionin e Shpallur dhe ka momente kur këto dy terme mund të përdoren këmbëveshëm, por nuk janë saktësisht të njëjtë. Në religjionet profetike, në shpalljet e shenjta roli i profetëve është në një status të veçantë. Profetët janë për të udhëhequr dhe për të këshilluar shoqërinë kur të jetë në ngecje – kështu, ata luajnë rolin e **vepruesit** dhe rolin **dinamik** ku teksti statik i shpalljes nuk mund t'i arrijë lehtë.

Ka disa mospajtime në pikën e fundit. Disa shkollare sugjerojnë se roli historik i profetëve është i mjaftueshëm për një religjion ta kualifikojë atë si religjion profetik, bile edhe nëse në të nuk ka më rol veprues për të. Nga kjo, Judaizmi shpesh quhet religjion profetik edhe pse koha e profetëve çifut është shumë e hershme.

Në kuptimin më të ngushtë të religjionit profetik, Judaizmi nuk do të kualifikohet në këtë lloj. Shembull i këtij religjioni është Mormonizmi. Anëtarët e Kishës së Jezu Krishtit të Ditëve të Fundit besojnë se udhëheqësi i kishës së tyre është një profet aktiv i Zotit dhe është i aftë për pranimin e shpalljeve të reja për atë se çfarë don Zoti nga njerëzimi.

Në religjionet profetike, fokusimi qendror është shoqëria dhe veprimet njerëzore – ato që manifestojnë dëshirën dhe prezencën e hyjnore. Kështu, një person që kërkon hyjnoren do të shikojë në natyrën e shoqërisë dhe rrugën e historisë së njerëzimit – për shembull, ngritjen

dhe rënien e perandorive të mëdha. Dëshira e hyjnores shihet në ngjarje të këtilla, në marrje të asaj se gjërat e mira në historinë e njerëzimit reflektojnë lumturinë e hyjnores derisa ngjarjet e këqija zemërimin e hyjnores.

Kjo don të thotë se një vëmendje e afërt drejt hyjnores është e domosdoshme sepse askush nuk don të prodhojë zemërim. Si pasojë, bindja për hyjnoren luan një rol të rëndësishëm në religjionet profetike – e që zakonisht shpjegohet si Besim. Ky theks në sjellje të duhura çon religjionet profetike të vënë më shumë theks në orthopraksë (orthopraxy – sjellje të drejtë) sesa në orthodoxi (besim i drejtë).

Kjo nuk don të thotë se religjionet e këtilla nuk kanë dert se çfarë besojnë njerëzit. Besimet e drejta nuk janë të mjaftueshme për njerëzit të deklarohen se janë të “mirë”. Në të vërtetë, ata duhet që drejtë të mbështeten në pritjet e sjelljeve që janë të transmetuara nga Zoti përmes profetëve.

Nëse i kuptojmë religjionet profetike se janë cilido religjion ku profeti ka luajtur një rol të rëndësishëm, madje nëse tani nuk është rasti për të, ne gjithashtu do të kuptojmë se religjionet profetike kanë një profet të vetëm, unik i cili ishte krijues i atij religjioni. Ky profet besohet të ketë transmetuar shpallje unike dhe autoritative, shpesh duke krijuar një religjion të ri, jashtë nga traditat e religjioneve paraekzistuese.

Çka janë Religjionet Mistike?

Karakteristikat dalluese, Besimet dhe Zbatimi

Religjion Mistik është ai në të cilin përvojat mistike luajnë rolin më të rëndësishëm në kuptimin e natyrës, të mësuarit për hyjnoren dhe të jesh një person i devotshëm dhe fetar. Në ekstrem, përjashton të gjitha çështjet me jetën, shoqërinë dhe besimtarët e tjerë – nuk është pra surprizë që religjionet mistike nuk kanë një jetë të gjatë në traditën e religjioneve.

Sistemi i religjionit mistik është i përafërt me përshkrimin e Maks Veberit për autoritetin karizmatik, një lloj autoriteti që është në besnikërinë e një personi dinamik dhe të fuqishëm. Kur ai person vdes, struktura shoqërore e krijuar nga ai autoritet do të bie përveç atëherë kur një autoritet i ri e merr përsipër atë ose vetë sistemi transformohet për të përfshirë elemente të tjera të autoritetit racional (hierarkisë racionale) ose autoriteti tradicional (shenjtëria e traditës).

E vërtetë të religjionet mistike është se: përvoja mistike e një ose disave nuk rezulton në traditën fetare që mbetet koherente dhe jetëgjatë përveç në tekstet e shkruara ku traditat janë të shtuara në përzierje. Kjo është e vështirë të arrihet sepse religjionet mistike kryesisht u shmangen ritualeve, kungatave, çështjeve materiale dhe traditave. Kontakti me hyjnoren mund

të ndihmohet me rituale të veçanta, por ato nuk janë të varura dhe qëllimi kryesor është të jenë si mbështetëse.

Një pasqyrim i veçantë e prirjes për religjiozitetin mistik nuk është përmes një religjioni të pavarur, por shpesh si një alternativë Brenda disa traditave të religjioneve të tjera. Shumë religjione ofrojnë një rrugëdalje shumë specifike për impulsin mistik; misticizmi është i kanalizuar dhe udhëhequr në mënyrë që është i qëndrueshëm me doktrinat e traditave dominante.

Kjo është e rëndësishme sepse misticizmi është i vështirë të parashikohet dhe kontrollohet. Çdokush mund të ketë ndonjë lloj përvojë dhe të dalë me një lloj mprehtësie, inspirim apo porosi. Kjo mund të rezultojë në idetë që janë në kundërshtim me idetë e religjioneve dominante; edhe më keq, idetë mund të përfitojnë përcjellës dhe jenë një sfidë e autoriteteve fetare.

Duke kontrolluar kontekstin dhe të mësuarit e një “misticizmi” të autorizuar, religjioni dominues mund të ketë një ndikim të madh mbi llojet e njerëzve me përvoja të tilla fetare ku ato interpretohen.

Çka janë religjionet Fisnore?

Karakteristikat dalluese, Besimet dhe Zbatimi

Religjioni Fisnor më mirë do të kuptohet me atë se çka nuk është: nuk është një që ka mesazh fetar për gjithë njerëzimin, nuk ofron ndonjë shpëtim të përgjithshëm, nuk ka kuptimin e pasjes së një mprehtësie unike në dëshirën e ndonjë zoti, dhe nuk pret nga të tjerët të kujdesen për atë se çfarë do të thuhet.

Religjionet fisnore janë tradita fetare të një grupi shoqëror që kanë ekzistuar në një kohë dhe vend të caktuar. Religjionet fisnore shërbejnë si depo për mençurinë e mbledhur, historinë dhe besimet e atij fisi.

Religjionet fisnore mund të pranojnë konvertim në rrethana të veçanta, por ajo shpesh është e shkurajuar dhe gati asnjëherë e inkurajuar. Aty nuk ka rol ndërrimi. Anëtarësimi në këtë religjion arrihet nëse lind në atë fis. Ata të cilët nuk janë aq me fat të linden në atë fis nuk pritët që ndonjëherë të kuptojnë ose vërtetë ta besojnë atë bile edhe nëse ato kalojnë përmes disa rriteve të veçanta konvertimi.

Religjionet fisnore kanë zakonisht specialist të cilët shërbejnë si autoritete fetare për fisin. Këta specialist interpretojnë historinë e fesë dhe traditën e njerëzve se si ata duhet a aplikojnë atë në situatë të reja. Specialisti është kryesisht njeriu i njejtë i cili është përgjegjës për interpretimin e shenjave nga natyra si dëshira të zotërave ose shpirtërave – për shembull të përcaktojnë aprovimin apo mosaprovimin për luftë ose shpërngulje.

Nëse fisi është i vogël, specialisti fetar është i vetëm ose me dy bashkëpunëtor (nxënës). Nëse fisi është i madh, klerarkia fetare mund të zhvillohet me qëllim që të ketë një sistem racional për përcaktimin e asaj se kush ka autoritet dhe trajnim për të interpretuar traditën dhe shenjat nga zotërat.

Njëri prej religjioneve më të mëdha në botë, Hinduizmi, mendohet të jetë religjion fisnor sepse fokusohet në shprehjen e vlerave kulturore dhe historike Indiane. Ata mendojnë se të jesh një Hindu, do me thënë të jesh pjesë e shoqërisë Indiane.

VENDI DHE FUNKSIONI I RELIGJIONIT NË SHOQËRI

Në formën e vet më të thjeshtë çdo religjion mund të shihet si një sistem besimi. Ky sistem mund të ndikojë në vlera, ligje, zakone, rituale dhe modelet e pergjithshme të sjelljes. Religjioni mund të ndikojë në individin, grupin, shoqërinë ose kombin. Mund të luajë një rol periferik ose integral mbrenda shoqërisë. Struktura e tij mund të jetë komplekse si çdo organizatë e madhe byrokratike ose e thjeshtë si një marrëdhënie dy-kahëshe në mes një personi ose një objekt/subjekti të një pune.

Funksioni i religjionit në një shoqëri është shpesh i sqaruar njerëzve si origjinë primare, natyrë e jetës, funksion, qëllim i jetës dhe arsye për të jetuar. Për ta bërë më të thjeshtë, i përgjigjemi pyetjes “*Pse jam këtu*”. Në të kaluarën religjioni është përdorë si mekanizëm kontrolli, mënyrë e të arriturit të urdhërit, si dhe delegimit të roleve dhe përgjegjësi. Nga pikëpamja sociologjike “*Dhjetë Urdhërat*” të dhënuna Musa-s janë një grup rregullash të sjelljes të cilat mund të sjellin rend dhe harmoni në shoqëri, të cilat do t’i mundësonin shoqërisë funksionim në një mënyrë të organizuar dhe sistematike.

Religjioni mund të diktojë një grup të pranueshëm standardesh dhe ata të cilët duan të mbeten në atë shoqëri duhet t’i mbështeten këtyre standardeve, mbrenda kufijve të pranueshmërisë. Për ata të cilët nuk mund ta bëjnë këtë, prej çfarë do lloj arsyeje, është opcioni i lëshimit të shoqërisë ose fillimit/marrjes pjesë në një religjion tjetër.

Kryesorja e gjithë religjioneve është koncepti i një marrëdhënie. Marrëdhënia mund të përfshijë një apo më tepër njerëz, mund të jetë fizike apo shpirtërore, dinamike apo statike, reale apo imagjinative. Mbrenda kufijve të kësaj marrëdhënie janë të përdorura fjalët sikurse “*përkushtim, ndriçim i mendjes, rrespekt, besim, shenjtërim, i shenjtë, adhurim, ngushëllim, sakrificë mistike dhe karizmatike*”. Kanalet e komunikimit mund të jenë formale dhe të organizuara nëpërmjet priftit/priftëreshës, magjistar/shamanit, ku ka të caktuar kohën dhe vendin ku mund të mbahen aktivitetet fetare. Komunikimi mund të jetë jo formal ku individit ka “*linjë direkte*” në çdo kohë dhe në çdo vend. Në shembullin e fundit të besimit në objektet fetare (figura, statuja, tempuj ose vizatime) rëndësia e tyre mund të mos jetë esenciale.

Besimi dhe vlerat e mbajtura të shoqërisë janë shpesh të inkorporuara në shoqëri. Kolektivisht ato mund të formojnë moralin e shoqërisë. Ligjet dhe rregullat të cilat udhëheqin shoqërinë mund të reflektojnë këtë moral. Kontrolli dhe sistemi i ndëshkimit mund të “*thurret në ndërtimin e religjionit*” dhe në disa shoqëri kanë rol dominues.

Ndëshkimi mund të jetë i menjëhershëm dhe i ashpër duke kërkuar legitimacion nëpër vite ose mund të jetë i shtyrë deri pas vdekjes kur ashpërsia është e lartësuar nga misticizmi dhe

imagjinata. Alternativë e ndëshkimit mund të jetë kontrolli nëpërmes faljes dhe pendimit, mëshira është kualitet i mirë dhe shumica e shoqërive e pranojnë vlerën dhe ndikimin e saj.

Religjioni mund të shihet si një process shoqëror në mes shumë proceseve shoqërore. Është prodhim i mendjes së njeriut, entitet kompleks shoqëror i cili ka kaluar nëpër gjenerata. Si një prodhim i shoqërisë është në mënyrë të pazgjidhur i lidhur me produktet tjera shoqërore sikurse politika, ekonomia, ligji, muzika dhe arti. Ka një lloj energjie në vete, njëherë e lindur mund të zhvillojë dhe ndërrojë në pajtueshmëri me vetvetën, mund të nxjerr rregulla të veta. Në përgjithësi është domethënëse vetëm për ata të cilët i takojnë kulturës nga e cila religjioni ka dalur. Religjioni mund të përcillet nga një kulturë në tjetrën, por zakonisht me vështirësi dhe sukses të pasigurt.

Religjioni mund të jetë i larmishëm sikurse kulturat e ndryshme nga e cila ajo del. Lista e religjioneve më të rëndësishme botërore është me sa vijon:

- *Shinto* nga Japonia
- *Islamizmi*, dominuese në Lindjen e Mesme dhe pjesë të Azisë, nga e cila janë dy degë, *Suni* dhe *Shi'izëm*.
- *Hinduizmi* në Indi dhe Indonezi.
- *Budizmi* në Azinë Jug-Lindore e cila zhvillohet në dy besime, “ Mjeti i Madh” *Mahayana* dhe “ Mjeti i Vogël “ *Hinayana*.
- Religjioni Kinez *Taoizmi* dhe *Konfucianizmi*.
- *Krishterizmi* i shpërndarë nëpër Europë dhe Botën e Re (Amerikat) në formë të *Krishterizmit Ortodoks*, *Katolicizmit Romak* dhe *Protestantët*.
- *Judaizmi* në Izrael, shumë religjione fisnore në Afrikë, Azi dhe Amerikën Jugore.

Ka shumë religjione të vogla, disa me një histori të gjërë dhe të tjerat sapo të krijuara.

Shumë religjione tentojnë të fokusohen në “ Figurën e Zotit” . Disa religjione kanë më tepër se një “ Figurë Zoti”(politeist) si një objekt/subjekt përkuljeje ose përkushtimi. Besimi në simbolet fetare, objektet e shenjta është i përbashkët për të gjitha religjionet sikurse është besimi i sigurtë në rimëshirim ose “jetë” pas vdekjes. Shumëllojshmëria e religjioneve ushtron një qëndrueshmëri me një larmi kulturash dhe kufizim rrugësh të cilat njerëzve u japin kuptim në botën e tyre. Këtyre praktikave fetare u është dhënë legjitimitet dhe besim në dokumente të shkruara të cilat në vetvete mund të ofrojnë një rrugë të ndritshme për ndjekësin e saj. Të krishterët e kanë Biblën e tyre, Hindusët mësojnë Vedas-in, Hebrejtë lexojnë Talmud-in,

Muslimanët gjejnë ndriçim të mendjes në Kur'an dhe Kinezët mund të mësojnë të shkruarat e Konfuçies-it.

Shumë religjione ballafaqohen me paradoksin e prezencës së një krijuesi hyjnor i cili është i dëlirë, i mirë dhe dashamirës në botën ekzistuese të së keqës, vuajtjes, shkatrrimit dhe dhimbjes. Si mundet një qenie që është i dëlirë dhe i mirë të krijojë të keqën? Religjionet kanë tentuar të e tejkalojnë këtë problem duke paraqitur një qenie të keqe, një kundërshtar ose kundër-zot. Ky anti-zot duke poseduar fuqi të madhe, është i prirë nga rënja e njeriut dhe shkatrrimit të shoqërisë. Të Krishterët e Judas e kanë 'Satan-ën', në Hinduizëm është Ahi dhe Shiva, në Budizëm është Mara dhe në disa religjione Afrikane figura djalleshe sikurse marimanga Anansi e njohur për njerëzit Ashanti të Ganës Qendrore. Në vendet e larta të Guinesë së Re ka shumë shpirtëra të djallëzuar të cilat kanë veti sëmundjesh, apo humbje në beteja. Në Afrikë dhe Melanezi veprat e këqija janë të drejtuara nëpërmes aktiviteteve të shtrigave dhe shamanëve.

Rëndësia e "*vdekjes dhe varrimit*" është e evidente në shumicën e religjioneve në botë. Njerëzit dallojnë gjerësisht në trajtimin praktik dhe të kuptuarit e këtij fenomeni universal. Megjithatë vdesim vetëm shumica e shoqërive dhe religjioneve e paraqesin vdekjen si një ngjarje të rëndësishme shoqërore. Janë të themeluara adete familjare, një strukturë e pranuar e sjelljeve të shokëve dhe fqinjëve. Njerëzit Bask e shohin si detyrë të tyre të vizitojnë të vdekurin, edhe nëse mund të jetë farefis apo që kurrë nuk e kanë parë më parë. Kjo 'detyrë' është shumë e zakonshme, vetëm se në shoqëritë urbane dhe ato të përparuara industrialisht të vdekurit ndonjëherë lihen vetëm në spitale apo shtëpi të pleqve.

Në shumë religjione ka një mbështetje shumë të madhe për të afërmit e të vdekurit. Dhimbja e tyre mund të bëhet më e lehtë nga intervenimet shpirtërore të 'priftërinjëve' shamanëve ose figura tjera fetare ose me komunikim direkt me hyjninë madhore. Është zakon për përcjellësit e të vdekurit të identifikohen në mënyrë që shoqëria t'i respektojë dhe kujdeset për kalimin e dhimbjes. Në Europë dhe Amerikë përcjellësit e të vdekurit vishen me të zeza, në Kinë ata vishen me të bardha, në Indi ata i qethin kokat e tyre dhe në Madagaskar ata nuk i krehin flokët e tyre. Koncepti i varrimit të duhur është kryesor në të gjitha shoqëritë edhe pse mund të ndryshojë mjaft nga pozita shoqërore e të vdekurit. Vdekja trajtohet ndryshe tek Hindusët të cilët besojnë se pas vdekjes pason ringjallja. Është praktikë Hinduse të kremoset i vdekuri, kështu duke i lejuar shpirtit të jetë i lirë, e jo i burgosur në varr. Në traditën Krishtere Judiste individët kanë vetëm një shpirtë, kurse tek fiset Indiane dhe Afrikane individët kanë 5 shpirtëra të shumëfishta.

Dajakët e Bornesë besojnë se njeriu i vdekur nuk e humb shpirtin menjëherë. Shpirti ka fuqinë të shkaktojë dëm në të gjallin prandaj trupi trajtohet me një rrespekt të madh derisa mishi të jetë komplet i kalbur duke i lejuar shpirtit të ndahet në paqë. Moshë e të vdekurit mund gjithashtu të ndikojë në praktikën e varrimit: shumë rite varrimi të krishterëve janë të rezervuara për ata që kanë qenë Baptist. Është një shprehje e përgjithshme në shumë religjione të konsiderohet vdekja si një ndëshkim për keqbërjet e njeriut. Të krishterët shpjegojnë se vdekja vjen në botë si rezultat i rrugëve të këqija të njeriut. Shumë njerëz tentojnë të përjetësojnë vetveten përtej vdekjes mbrenda strukturës dhe domethënies së religjionit të tyre. Besimi në jetën pas vdekjes nga mënyra ose e ringjalljes ose të një shpirti të pavdekshëm është ndoshta një nga komponentat më magnetike dhe më mistike të të gjitha religjioneve.

RELIGJIONI NGA PIKËPAMJA KONFLIKTUOZE

Përkundër funksioneve të dobishme të religjionit për shoqërinë, ai mund të implikohet gjithashtu edhe në konfliktet e ndryshme shoqërore. Karl Marksi njihet si sociologu që ka shkruajtur për aspektin konfliktuos të religjionit. Spas tij, religjioni është një vetëdije falso dhe një mjet që njerëzit e fortë e përdorin në betejat mes klasave të shoqërisë. Marksi ka deklaruar se religjioni dominues në shoqëri është i klasës dominante në aspektin ekonomik dhe politik dhe gjithmonë jep justifike për barazinë dhe padrejtësitë e kësaj klase. Ai thotë: Njeriu e formon religjionin jo religjioni njeriun...Vuajtja religjioze është në të njëjtën kohë shprehje e vuajtjes reale edhe protestë ndaj saj. Religjioni është ofshamë e krijesave të shtypura, sentiment i botës pa zemër dhe shpirt i gjendjeve jo shpirtërore. Ai është opium i njerëzimit”.

Raste të pabarazisë në emër të religjionit kemi pasur në Egjipt ku faraonët janë konsideruar si zotëra dhe të gjithë njerëzit iu janë përmbajtur urdhërave të tyre. Ata janë konsideruar si të shenjtë dhe të mbinatyrshëm. Pastaj kemi teorinë indiane apo hinduse që i kërcënon individët që ndryshojnë statusin e tyre se do të konsiderohen si kafshë. Religjioni gjithashtu mund të legjitimojë ndryshimet që favorizojnë më të fortin apo të pasurin. Religjioni shihet edhe si objekt i shumë luftërave dhe kolonizimeve. Rast e kemi Krishterimin i cili si religjion i Perandorisë Romake u përhap më pas nga kjo perandori në shumë vende të tjera me anë të kolonializimit apo pushtimit.

Pikpamja e Marksit për religjionin si “opium i njerëzimit” mund të shifet si shumë e ngushtë sepse religjioni mund të kyçet në konfliktet shoqërore në aspekte tjera gjithashtu duke përfshirë mënyrat që sfidojnë status kuon. Religjioni shpesh përdoret si një armë ideologjike duke justifikuar konfliktet me dallimet fetare që ekzistojnë mes njerëzve. Një popull që është në luftë pa dyshim mendon se Zoti është në anën e tyre gjë që e favorizon religjioni i tyre. Në kohën e sotme kemi rastin e konfliktit mes Izraelitëve dhe Palestinezëve, përkatësisht hebrenjëve dhe muslimanëve, konflikt i cili është religjioz, edhe pse pohohet se luftohet për atdhe.

Luftërat të cilat sot ndodhin në botë e që zakonisht edhe quhen si ‘kryqëzatat e reja të krishterëve’ ndryshe quhet edhe “përplasja e qytetërimeve” për të cilët shumë mendimtarë pohojnë se janë të bazuar thjesht në fe dhe në doktrinat e krishterimit për një dominim në të gjithë botën në mënyrë demokratike. Ky është një funksion tepër i rrezikshëm i religjionit në botën e sotme që përdoret nga shumë njerëz dhe qeveri për arritjen e shumë qëllimeve të tyre personale e kolektive në emër të religjionit të tyre.

Religjioni si formë e vetëdijes shoqërore, përkundër ndikimeve negative në shoqëri, me forcimin e vetëdijes së solidaritetit, me kontrollin e shoqërisë, afrimin e përgjigjeve për shumë pyetje dhe mistere, dhe me ndihmën psikologjike që u jep njerëzve ka arritur të mbijetojë dhe të jetë një nga vlerat kryesore të njerezimit. Ka arritur të bëhet pjesë e kulturës së shumë popujve dhe të ketë ndikim në moralin, mënyrat e sjelljes dhe vetëdijen e popujve. Religjioni, në kuptimin e ngushtë sjell paqe, jep shpresë, iu jep njerëzve identitet dhe qëllim jetësor. Njerëzit religjioz, dijnë se për çfar kanë ardhur në këtë botë, pse jetojnë dhe e dijnë se çfarë kërkon ajo krijesë apo qenie e mbinatyrshme supreme dhe e shenjtë. Njerëzit religjioz kanë familje më të qëndrueshme, janë më të përgjegjshëm për komunitetin dhe për jetën e tyre, dhe mbi të gjitha, janë realist.